

କାବି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ

ବିକ୍ରୟମାଧ୍ୟମ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା

କାବ୍ୟ-ସଞ୍ଚୟନ

—ପରବର୍ତ୍ତନ ସଂସ୍କରଣ—

ସଞ୍ଚିତ ପାଠ ସଂଗ୍ରହ, ମୁଦ୍ରିକା ଦର୍ଶନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ମୂଲ୍ୟ—ଏକଟଙ୍କା ପଞ୍ଚାଶ ନୂଆ ପଇସା

ପ୍ରକାଶକ

ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଂ ହାଉସ୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର: କଟକ: ସମ୍ବଲପୁର: ଜୟପୁର

ତୃତୀୟ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ମୁଦ୍ରଣ—ଏକ ହଜାର

୧୯୫୮

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ

ବିଭିନ୍ନ କଲେଜର କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅନୁରୋଧ
କ୍ରମେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନର ସକ୍ରିୟ ସଫରଶ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା । ଗତ
ବର୍ଷ ଇଙ୍ଗଲ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମୂଳ ସଞ୍ଚୟନରୁ କେତୋଟି ରଚନା
କଲେଜମାନଙ୍କର ବି. ଏ. କ୍ଲାସର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମନୋମତ କରି
ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆନୁକୁଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ତତ୍ତ୍ୱନିତ
ଆନନ୍ଦ ଓ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲା ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷକ ମହଲରୁ
ଅନୁରୋଧ ହେଲା—ପାଠ୍ୟ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ଟୀକା (annotation)
କରିବାକୁ ହେବ । ପୃଥକ ପୃଷ୍ଠାରେ କୌଣସି ଲେଖକର ଭାବରେ
ଟୀକାକାର ହେବା ଘଟିଛି କି ନା, ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ମାତ୍ର
ଯଦି କୌଣସି ଲେଖକ ବର୍ଷବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ
କରିଥିବେ, ସେ ଏ ଧରଣର ଅନୁରୋଧର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିବେ ।
ଲେଖକ ତାହା ବୁଝି ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଟୀକାକାର
ଭାବରେ କେତେଦୂର ସଫଳତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକ-
ମାନେ ବିଚାର କରି ଲେଖକକୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ କ୍ଷମା ଦେଲେ
ଲେଖକ ପରମ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ
କୌଣସି ରଚନାର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ବା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭାବ ବୁଝାଇ
ଦେବା ଯେତେ ସହଜ, ଲେଖକ ପକ୍ଷେ ପାଠ ଟୀକା ସଜାଇ
ଲେଖିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୁଚକର
ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଶେଷାଂଶର ସୁଟୀ ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ବିଷୟରେ ଲେଖକ
ଉଦାସୀନ ନ ହେଉ ସଦା ଜାଗ୍ରତ । ସେ ସୁଟୀ ଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାଦାନ

ପ୍ରସଙ୍ଗଦ୍ୱୟ ଯଦି କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁ ଦର୍ଶାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଯଦିକିଏ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ ରହିବି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାର ପରିମାର୍ଜନା ଲାଗି ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବି ।

ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ବି. ଏ. କ୍ଲାସର ପାଠ୍ୟ-ରଚନା ସହିତ ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଂସ୍କରଣରେ “ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ”, “ହରିଜନ” ପ୍ରଭୃତି ଆଉ କେତେଗୋଟି ଜନପ୍ରିୟ ରଚନା ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଲେ । ଆଶା, ସେଗୁଡ଼ିକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ବିଶେଷତଃ କଲେଜ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ଆଦୃତ ହେବ ।

ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ
କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗଢ଼
ତା ୧।୧.୨।୧୯୪୮

}

ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣର ଆମ୍ଭକଥା

କାବ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନର ସଂକଳନ-ସଂସ୍କରଣ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ତଳେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ନିଃଶେଷ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ଯୁବକ ସମାଜରେ ଏହା ଆଦୃତ ହେବା ହେତୁ ଆଉ ଗୁଡ଼ିଏ ନୂତନ ରଚନା ଯୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଦଶଗୋଟି ପଦ୍ୟ ପରେ ଅଧିକ ଅଠର ଗୋଟି ପଦ୍ୟ ଏ ସଂସ୍କରଣରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରା ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ପ୍ରଚ୍ଛଦ ପଟ୍ଟର ଚିତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେତୁ, ମୂଲ୍ୟର କିଛି ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସୂଚଣୀୟ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମଣୀୟ । ଉକ୍ତ ଅଠର ଗୋଟି ପଦ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନଥିଲା । ପାଠକମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ତଥା ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ସବୁ ପାଠ୍ୟ ତାଲିକା ଭୁକ୍ତ ହେବା ଆଶାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂସ୍କରଣର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି କରାଗଲା । ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସୁଧୀ ସୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ରରେ ମାର୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଆଶା, ଏହି ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଞ୍ଚୟନ ଗ୍ରନ୍ଥ ତଥା ସାହିତ୍ୟ-ସୁଧୀ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଆଦୃତ ହେବ । ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ୍ଟ ପରିକଳ୍ପନା ଶିଳ୍ପୀ-ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ କାନୁନ୍‌ଗୋ-ଙ୍କର କୃତି ।

ପୁରୀଜଳ ସ୍କୁଲ,
୧୯୫୩

ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ପୂର୍ବ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଭୂତପୂର୍ବ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପୂଜନାୟ
ପିତୃବ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ
କରକମଳେ—

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଯାହା ସଙ୍ଗୀତ	୧
୨ । ବର୍ଷା ବରଣ	୪
୩ । ନିଶୀଥ-ଯାହା	୭
୪ । ଅମ୍ବପାଳୀର ଉଦ୍ଧୃତ	୮
* । ଶିଶୁ ସୃଷ୍ଟି	୧୧
୬ । ବାସର ଗୃହ	୧୩
୭ । ପଥଗୁପ୍ତ	୧୮
୮ । ପାଞ୍ଚଶାଳା	୧୯
୯ । ବିପ୍ଳବ ଶିଳା	୨୧
୧୦ । କପ୍ପା ଗୋତମୀ	୨୫
୧୧ । ଉମା	୨୯
୧୨ । ଉପମା ବିଶେଷ	୩୨
୧୩ । ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ	୩୫
୧୪ । ହରିଜନ	୩୪
୧୫ । ପତ୍ନୀଭର ପୂର୍ବ	୩୧
୧୬ । ଶହାଦ୍-ବନ୍ଦନା	୩୩
୧୭ । ରାଷ୍ଟ୍ର-ରହସ୍ୟ	୩୫
୧୮ । ଗଣବନ୍ତ ଗାନ୍ଧୀ	୩୮
୧୯ । ଖେଳାଉଛୁ କାଳୀୟ ନାଗ	୮୩

ବିଷୟ		ପୃଷ୍ଠା
୨୦ । ଅଗଷ୍ଟ ବସନ୍ତ	...	୮୫
୨୧ । ବୁଲକୁଣ୍ଡା	...	୮୭
୨୨ । ବିଲ୍ୱମଫଳ		୯୧
୨୩ । କାକ୍ୟ ନାୟିକା		୯୩
୨୪ । ଗର୍ଭର ଦୁର୍ଗାପୂଜା		୯୪
୨୫ । ଅକାଳ ବସନ୍ତ		୯୫
୨୬ । ଦୀପାବଳୀ		୯୭
୨୭ । ପତ୍ରୀ	୯୮
୨୮ । ସତ୍ୟ ଦେଉ ଉଷା ଅଭ୍ୟୁଦୟ		୧୦୦
୨୯ । ନବକଳେବର	...	୧୦୨
୩୦ । ଅସୀନ ଶୁଧା		୧୦୪

—ଏକ—

ଯାହା ସଙ୍ଗୀତ—

ଜୀବନପାଥ ମୋ ଭରିଛ କେତେ ମତେ

ନ ଦେଲ କିଛି ବୋଲି କହିବି କି ହେ ଆଉ ?

ଜୀବନ ପ୍ରିୟତମ ହରିଛ ମୋ ଭରମ

ଚରଣୀ ମୋର ତବ ସାଗରେ ବହିଯାଉ ।

କୁଳର ଜନପ୍ରାଣୀ କେତେ ମିଳାଅ ଆଣି

ନୟନ ପଲକରେ ଲୁଚୁଅ ଜାଣି ଜାଣି,

ବୃଥା ମୁଁ ଅଭିମାନ ହୃଦେ ଧରିଛ ଟାଣି

ମରତ ପ୍ରବାସୀ ମୁଁ ନ ଜାଣି ଆଶେ ଦାଉ । ୧।

ମାନସହଂସ ମୁଁ ମାନସେ ଯିବି ଉଡ଼ି

ମୋ ଦୋଷେ ପଥ ହୁଡ଼ି ଭରମେ ଅବରତ,

ଅଳପ ତୃଷା ସୁଧା ଲଭି ତୁମର ସୁଧା

ତୃପତ ହେଲା, ତେବେ ଲୋଡ଼ଇଁ ଏ ମରତ ।

ଯାହା ସଙ୍ଗୀତ

ନଜ ବାସନା ଜାଲେ ବକଳ ବଧୂତ,
ତମିର ଅଜ୍ଞାନେ ମିଳେ କି ଅମୃତ ?
ଛୁଡ଼ିବ ଦୁରେ ଯିବ ପାରାବାରେ ଶ୍ରୀଯିବ
ଲଘି ହିମଗିରି ଯିବ ଗୋ ବେଳ ଆଉଁ । ୨ ।

ଦେଇଛ ପ୍ରିୟା ପ୍ରାଣେ ଅମର ପ୍ରୀତି ଭର
ମୋ ଶିଶୁ ହୃଦନେ ଅମର ମୋର ଆଶା,
ପ୍ରଭାତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଖେଳାଇ ରୂପ ଦେଉ
ବକଳ କଣ୍ଠେ ମୋ ପୁଟାଇଛ ତ ବ୍ରାହ୍ମା,
ଗାଇବି ବନ୍ଦୀ ମୁଁ ତରଣ ବନ୍ଦନା,
ସେଲଗି ଏ ବାଣୀରେ ଦେଇଛ ମୂର୍ଚ୍ଛନା,
ସେ ସୁଖ କରି ହେଲା ଲଗାଇଲି ମୁଁ ଖେଳା
ମିଳନ ମଧୁସୂତ ପାହୁଲୁ ବୁଡ଼ୁ ବୁଡ଼ୁ ।
ମିଥ୍ୟା ବିପଣୀରେ ବଣିଜ ମରଣ ଯେ
ନ ଚେତେ ତଳେ ଯାହା କଲି ମୋ ମଣି ଶୁଭ ! ୩ ।

ପଞ୍ଚସ ତରୁ ମୁଁ ଗୋ ପଳତ ମୋ ପତର
ନରାଣା ପରଶରେ ଝରିଛି ଅକାଳରେ,
ନାହିଁ ତ ତେବେ ତଳେ ଶୋଚନା ଶେଦ ମୋର
ହୃଦୟମଣି ମୋର ସାଗର ଅତଳରେ;
ପରାଣ କୁଞ୍ଜେ ମୋ ତାର ମୃରଲୁ ଧ୍ବଜ !
ପରାଣ-ପବନେ ଗୋ ତା ଶୁଭ ଆଗମନ,

ଜୀବନେ ଦେବା ନେବା ଭିଆଣ ସବୁ ତାର

ସେ ମହାଦାମା ହସେ ପରାଣେ ଦେଖିନାହୁଁ ?

ତା ପରାଣେ ପରାଣେ ଜାଣି ଜୀବନ୍ତ

ପଲ୍ଲବିତ ଆହା ଶୋଚନା କବା ଆଉ ? ୪ ।

ରୁଲ୍ରେ ରୁଲ୍ ମନ ନିତ୍ୟ ମଧୁବନ

ଦେଖିବୁ ପ୍ରିୟରାସ, ଅଦୂରେ ଗୋଲ୍ଲେକରେ;

ଅଦୂର ପଥେ ଆଜି ମିଳନ ତାର ସାଥେ

ବଜ୍ରରୁ ରଥେ ତୋର ଜୀବନ ଆଲୋକରେ !

ଯାନ୍ତୀପଥ ତୋର ପଲ୍ଲବେ ହେବ ଶେଷ,

ଶେଷରେ ସନ୍ଦେହ ସଜଳ ତୋର କ୍ଳେଶ,

ଧନ୍ୟ ହେବୁ ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ଦରଶନେ,

ଶୁଣୁ ସବୁ ପାପ ଦୁଷ୍ଟତର ରାତ୍ର ।

ଜୀବନ ଦେବତା ମୋ ଜୀବନ ପଥେ ବଜେ,

ତରଣୀ ମୋର ତାର ସାଗରେ ବହିଯାଉ ! । ୫ ।

[୧୯୩୧]

—ଦୁଇ—

ବର୍ଷା ବରଣ—

ଗୁରୁ ଗରଜନ କରି ଆସ !

ଦନ ଆସ !

ନିଅ ନିଅ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରାସ,

ଦନ ଆସ !

ଉତ୍ତରୁ ଉତ୍ତର ଉଡ଼ାଇ,

ବିଦ୍ୟୁତ କୌତୁକ ଲଗାଇ,

ସ୍ୱପ୍ନ ପୁଲକ ସୁଖ ଜଗାଇ,

ନିର୍ଜୀବ ମୃତ ଦୁଶ ନାଶ ।

ଦନ ଆସ ! ୧ ।

ତପ୍ତ ବିକଳ ଏଇ ଧରଣୀ,

ଶୂନ୍ୟ ବିଜନ ଦୂର ସରଣୀ,

ଶ୍ରୀହୀନ ବିବସ କେ ରମଣୀ,

ଆଗମନ ପଥେ ମେଲି ବାସ;

ତାକେ ଆସ !

ଦନ ଆସ ! ୨ ।

ଆସ ଆସ ନକର ନରାଣ
ଚୌଦିଗେ ଆବର ଆକାଶ,
ଅମୃତ ଜୀବନ ପ୍ରକାଶ,
ଅମୃତ ଜୀବନର ଉତ୍ସ ।

ଘନ ଆସ ! । ୩ ।

ଆତ୍ମର ଚଟିନା ତାଳେ ଶୁଷ୍କ,
ତାଳେ ଗିରି କାନ୍ଦାର ରୁଷ,
ହର ଘନ ଧରଣୀର ଦୁଃଖ,
ତାଳେ ତରୁ ପଲ୍ଲବ ଦାସ,

ଘନ ଆସ ! । ୪ ।

ତାଳେ ଆଜି ନିର୍ଜୀବ କବି ହେ,
ନିର୍ଜୀବ-ଦୁଃଖ-ଅନୁଭବ ହେ,
ଚର ନଟ ନୃତ୍ୟର ଛବି ହେ,
କାହିଁ ନବ ନିତ୍ୟ ସେ ରାସ,

ଘନ ଆସ ! । ୫ ।

ଘନ ଉତ୍ତର ଶୀତ ପବନେ,
ଆସ ମେଲି ଶିଶୁ ସେ ଚରଣେ,
କାନ୍ତ ସ୍ଥିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ ବରଣେ,
ଦୁଃଖର ନାହିଁ ଅବକାଶ,

ଘନ ଆସ ! । ୬ ।

ହୃଦୟର ଶେଷେ ॥ କଳିକତା ॥

[୧୯୩୧]

— ଚିନ୍ତା —

ନିଶୀଥ-ଯାତ୍ରୀ—

ସେ ଯେ, ଡାକଗଲା କବା ଗୀତେ ।

ଆହା, ନିଶବଦ ସେ ନିଶୀଥେ ।

ଅନ୍ଧାର ରାତି ଆସୁଥିଲା ପାହୁ,
ତମକି ଉଠିଲା, ସେ ପରଶ ଯାଇ,
କମ୍ପା, ବ୍ୟଥା ରୁଣିଗଲା ତଣ୍ଡେ !
ଆହା, ନିଶବଦ ସେ ନିଶୀଥେ ।

ସେ ଯେ, କାହା ସନ୍ଧାନେ କି ବେଦନା ଭରି

ବୁଲୁଥିଲା ଗାଇ ଗାଇ ।
ତୁମେ ଶୁଣିଛ କି ତାର ସଙ୍ଗୀତ ?
ଗନ୍ଧୀର ତାର ମୁକ୍ତିର ଗୀତ
କଥା କଲ ମୋତେ ବାଇ ?
ମୁଁ ତା, ହୃଦୟ ରକ୍ତେ ରଞ୍ଜିତ ।

ମିଶିଛି ରୁଦ୍ଧ ତାର ଝନ୍ଦନ,
 ଶୂନ୍ୟ ନିଶୀଥ-ହୃଦ-ନନ୍ଦନ,
 ଶୂନ୍ୟ ମୋ ମନ ବୁଝେ ପଥ ସଚକତେ ।
 ଆହା, ନିଶବଦ ସେ ନିଶୀଥେ ।

ଶୁଣିଛି ମୁଁ ତାର ମୁକ୍ତକଣ୍ଠେ
 ବିଫଳତାର ଆନନ୍ଦ,
 ସେ ଯେ, ଉପେକ୍ଷି ବୁଲିଛି ମୁକ୍ତି-ପଥକ,
 ଜୀବନର ବାଧା ବନ୍ଦ !

ପୁଚ୍ଛିଲି ମୁଁ ତାକୁ “ତୁମ ତୁଲେ ନେବ ନାହିଁ ?”
 ସେ ଯେ, ଉଦାସ ହତାଶେ କଲ କେତେ “ନାହିଁ ନାହିଁ ।”
 ମୁଁ ଗୋ, ତାହା ଲାଗି କମ୍ପା ବାଇ ?
 ମୁଁ ଗୋ, ଅଶ୍ରୁ ଦେଉଛି ବାନ୍ଧି ।

ସକଳ ଆପଣା କଲ ସେ ତ ପର,
 ଶୂନ୍ୟ କଲ ଏ ସ୍ବପ୍ନର ଘର,
 ମୋର ଶୂନ୍ୟ ରଜନୀ କେସନେ ବା କହୁ ବେଳେ ?
 ସେ ଯେ ଡାକିଗଲ କିବା ଗୀତେ ।

କଲିକତା,

[୧୯୩୧]

—ଶୂନ୍ୟ—

*ଅନ୍ୟପାଳୀର ଉକ୍ତି—

ଆଜି ମୋର ପୁରେ ଅସିବେ ସଜନି,
ଜଗତ ଆଲୋକ ଗୋ !
ବାମ ବାହୁ ଆଖି ଥରେ ଘନ ଘନ
ଅଙ୍ଗ ପୁଲକ ଗୋ !
କି ଦେଇ ପାରିବି ଦେବତା ପପୁରେ
କହିବୁ କି ସହିରେ ?
ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ପୁଟାଇ ପଶୁ
ରୁଷ ଏ ମହାରେ । ୧ ।

ହସି ହସି ଆସେ ଅରୁଣ ଏ ଉଷା
ହସିବ ମୋ ପୁର ଗୋ,
ସକଳ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ସକଳ
ପୁଣ୍ୟ ମୋ ପୁର ଗୋ ।

*ବୈଶାଳୀର ସଜନଟୀ । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗର ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ ।

ଉଇଁବେ ଲକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମନ୍ଦିରେ,

ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ପୁଣିବ ପଦ୍ମ

ମୋ କୁଟୀରେ ସହି ରେ । ୨ ।

କ ଦେବ ସଜନି କହନା ତୁ ବାରେ

ନଶ୍ୱର ଦେହ ଗୋ !

ନଶ୍ୱର ମୋର ରକ୍ତ ଅଧର;

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ସେନେହ ଗୋ,

ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଏ ମୋର ତଳ ଭୂରୁ ତଳେ

ମୃତ୍ୟୁ ହସଇ ରେ,

ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ଆସିବେ ଭକ୍ଷୁ

କ ଦେବ ମୁଁ ସହି ରେ ? ୩ ।

ଯୌବନ ମୋର ଚିତ୍ର ବିକାରେ

ସଜନି ହୋଇଛି ଭ୍ରଷ୍ଟ,

ଦେବତା ଆସନ ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟେ

ମୋ ପୂଜା କୁସୁମ ନଷ୍ଟ ।

ପୋଛିବ ପୟର ମୋ ଚକ୍ରର ଦାମେ ?

ଜର ବିହସଇ ରେ !

ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ଆସିବେ ଭକ୍ଷୁ

କ ଦେବ ମୁଁ ସହି ରେ । ୪ ।

ଭକ୍ଷୁକ ସେ ତ ଚର ଭକ୍ଷୁକ

କ ଦେବ ଭକ୍ଷା ଗୋ ?

ନିଃସ୍ୱ ଜୀବନେ ସେ ମୋ ପ୍ରିୟ ଲଗି

ଚର ପ୍ରଜାପା ଗୋ !

ଅମ୍ବପାଳୀର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ

ମନେ ଶ୍ରାଳେଁ ମୋର ସବୁ ସମ୍ପଦ
ପଦେ ଅରପଇଁ ରେ
ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ଜଗତବନ୍ଧ୍ୟ
କି ଦେବ ମୁଁ ସହ ରେ । ୫ ।

ଶୁଣ ନା ସଜନି ଡାକଇ କୋକିଳ
ମଳୟ କୁଞ୍ଜରେ,
କେଉଁ ପ୍ରିୟଜନ ବାଉଁ ବହୁ ଗୋ
ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜରେ !
ଜଗତବନ୍ଧ୍ୟ ଆଗମନା ଗାଇ
ମଳୟ ବନ୍ଧୁରେ,
ଆସିବେ ବୁଦ୍ଧ ଜୀବନ ଆଲୋକ !
କି ଦେବ ମୁଁ ସହ ରେ । ୬ ।

ସେ ଚର ମୃକ ଚର ପ୍ରଶାନ୍ତ
ଦେବେ କି ଭକ୍ଷ ଘଷା ?
ଭକ୍ଷର ଥାଳ ଶିରେ ବହୁ ନିତି
ବିଶ୍ୱେ ମାଗିବି ଭକ୍ଷା
ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନ ଅରପିବି ପଦେ
ନେବେ କି ନା ସହ ରେ ?
ଆସିବେ ଜୀବନ ଚର ପ୍ରିୟ ମମ
ଭୁଷ ଏ ମନ୍ତ୍ରରେ । ୭ ।

— ପାଞ୍ଚ —

ଶିଶୁ ସୃଷ୍ଟି—

ଜଗତର ଶିଶୁ ଆସ ଆସ ମୋର କୋଳେ !

ଆସ ଏ ବକ୍ଷେ ପୀରତି ସେନେହ ଶ୍ରେଣେ,

ଆସ ଆନନ୍ଦ ! ଆସ ରେ ଜୀବନ ଭର !

ସୃଷ୍ଟିର ଉଷା ! ସକଳ ଜାଣି

ହସି ହସି ଯାଅ କୁଲି ।

ସେ ହାସେ ବକ୍ଷେ ସୃଷ୍ଟିର ଲଳାପଦ୍ମ ।

ସେ ଭାବଣୀ ଶୁଣି ମରଇ ମିଥ୍ୟା ଛଦ୍ମ;

ମରଣ ମରଇ ଅସ୍ଥିର ପଦ ପାତେ,

ଜୀବନ ନିତ୍ୟ ମନ୍ଦ ଅମର

ଗାଅ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରାତେ ।

ବର୍ଣ୍ଣନେ ରୂପ ମନେ ମୋର ହାହାକାର,

ମୃତ୍ୟୁ ଗୁହାରୁ ସକଳ ଜୀବନ ସାର—

ଅମୃତ ଗୀତ ଅବାରିତେ ପଡ଼େ ଝରି,

ମନେ ଶୁଣେ ଆହା ନିତ୍ୟାନନ୍ଦେ

ଆଜିଯାଏଁ ହେଲେ ମରି ।

ଆସରେ ବକ୍ଷେ ସକଳ-ଜୀବନ-ଆଶା !

ଆସ ମୋ ଜାଣି-କାବ୍ୟ-ଆଲୋକ-ଉଷା

ଶିଶୁ ସୃଷ୍ଟି

ଛୁନୁ ଯେ ତାର, ସେ ପରଶେ ଯାଉ ଯୋଡ଼ି
ସବୁ ବନ୍ଦନ ମରଣର ଭୟ
ଅବହେଳେ ଯାଉ ଖୋଲି ।

ନ ଶୁଣିବ ଆଜି ନ ଶୁଣିବ କାର କଥା,
ନ ଗଣିବ କିଛି ସଂଗ୍ରାମ ଷଟ ବ୍ୟଥା;
ସକଳ ଆଜି ତୋ ଅର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ବାଣୀ

ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଏଇ ଚିର କାଙ୍ଗାଳ
ସାଇତି ରଖିବ ଗୁଣି !

ତୁଚ୍ଛ ଶୋଚନା ତୁଚ୍ଛ ସକଳ ଘାତ,
ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଆଜି ଜୀବନ ଛୁନୁ ଗୀତ,
ପରଶ ପାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ! ନୁହେଁ ରେ ଖାଲି !
ଆସ ଆନନ୍ଦ ନିତ୍ୟ ଜୀବନ
ବସେ ଯାଅ ମୋ ଗୁଲି !

ସକଳ ଜାଣି ପୁରାତନ ପଡ଼େ ଝରି,
ପଞ୍ଚମ ପସ ବାତ୍ୟା ନିଏ ରେ ଡ଼କି;
ହସେ ପୁଣି ଉଷା ଶୁଭେ ଆଲୋକର ଗାନ !

ନବ ନବ ରୂପେ ପୁରାଣ ଏ ଭୂମେ
ବିକଶିତ ଭଗବାନ ।

ହସି ଉଠ ଚିର ଅନ୍ଧାର ଘାସ ମମ !
ଭ୍ରଷ୍ଟା ଭ୍ରାନ୍ତି ଶ୍ରାବଣ ବଞ୍ଚିବ ସମ;
ନିଅ ମୋ ଜୀବନ ସବୁ ସମ୍ବଳ ଧନ,
ନିଅରେ ଆଶିଷ ! ସବୁ ମଙ୍ଗଳ —
ଦେବ ହସି ପୁରାତନ ।

—ଛଅ—

ବାସର ଗୃହ—

—୧—

ବାସର-ମିଳନ-ରାତି ! ଶେଷ ଯାମ ! ଅସ୍ଥାବଳେ ଶଶୀ !
ବ୍ରୀଡ଼ା, ନିମୀଳିତ ନେତ୍ରେ ପ୍ରଣୟୀରେ ମୁଗ୍ଧେ କହେ ଦୃଷି
ବହୁଳତା ପ୍ରଣୟିନୀ “ମନେ ଥିବ ମନେ ଥିବ ବରୁ ?
କହିବଟି ସତ କରି ?……ଅନଭିଜ୍ଞ ଏ ଚରୁଣୀ ବଧୂ—
କରିଛି କି ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଅମର ଅକ୍ତିତ
ସେ ଚପଳ ଚିତ୍ତପଟେ ?……କିବା ଗୁଣେ ?……

ଭାଳି ସଜ୍ଜିତ ।

ମନେ କି ପଡ଼ିବ ବରୁ ଆଜିର ଏ ସଞ୍ଜିକ ମାଧୁରୀ ?
ପରଶ ପରଶି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଣି ଏହି ସୁଦ୍ଧ ସୁପ୍ନସୁରୀ ?
ମନେ କି ପଡ଼ିବ ନିଃସ୍ୱ —ନିବେଦନ, ପ୍ରୀତି—ଅଭିମାନ ?
ରୁଚୁର ସୋହାଗ ? ଯେବେ ଭାମ ସ୍ୱରେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ—
ତାଳିବ ପୌରୁଷେ ତବ ଧୂମ ହେବ ସହସ୍ର କଳ୍ପନା—
ଅଭିଜନ ସଙ୍ଗିନୀରେ ନ ଭୁଲିବ ? ହେବନାହିଁ ବଣା ?
ତାଳିବ ଆଦର କଣ୍ଠେ ଶୁଷ୍କ ହେବେ ପ୍ରାଣ-ଧାରୀ ? ହାୟ ।—
ବିଦାୟ ବାସର-ଗୃହ ! ବରୁ ମୋର, ବିଦାୟ…ବିଦାୟ !…

“ଭୁଲି ଯିବ ? ଭୁଲି ଯିବ ?” ଟାଣି ଦେଇ କିଛିତ ଉତ୍ତରୀ—
 ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଣୟୀ ହସି—ରହ, ଦେଖିନିଏଁ ଭଲ କରି
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଧା ଝରି ବେନି ଚତୁର ନୟନ,
 ବଧୂଳି ନିନ୍ଦିତ ସେହି କମଳାୟ ଅଧର କମ୍ପନ,
 ଅନାବୃତ ଶୁଭ ଗ୍ରୀବା, ଭୂଷାଧରଣ ବାହୁଲ୍ୟ,
 ବନୟେ କହୁଛି ଖୋଲ ଖୋଲ ଥରେ ନିର୍ମଳତା ପତା !
 ରୁଚିର ସଂଜ୍ଞା ତବ ପୁରଇ ଯେ ଆଜି ଅବାରତ—
 ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ଏ ପଥକ ପିଇ ନେଉ ଜୀବନ-ସଞ୍ଚିତ !
 ବାସ୍ତବ ସଂଗ୍ରାମ ଭୟ ? ଛୁ ! ଛୁ ! ସେ ସେ ବାଲ୍ୟ ଚପଳତା ! !
 ଏ ଜୀବନ ଯାର ଦାନ ବୁଝିବ ସେ ସଂଗ୍ରାମ ବାରତା ।
 ଶ୍ରାନ୍ତ ପାତ୍ର-ଜନ-ପ୍ରାଣ କଲେ ଯେବା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡିତ,
 ଆଜିର ଏ ପ୍ରୀତି-ରସ କରେ ଯାର କରୁଣା ଇଞ୍ଜିତ,
 ଏ ପୌରୁଷ କଲେ ଦାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ପୀରତ ଆଧାର !
 ଆଜିର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲୁଚି ପ୍ରାଣ—ପ୍ରିୟା କର ନମସ୍କାର !

—୩—

ଏ ପଥକ-ପାତ୍ରଶାଳା ତୁମର ଏ ବାସର ଭବନ !
 ଅଶେଷ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଭରା ଯେହ୍ନେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଜୀବନ-ସ୍ୱପନ !
 ଅଥବା ସାଗର ପାରେ ମୁଗ୍ଧ କରି ଚିତ—କଳ୍ପଲୋକ !
 ତୁମେ ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ ଦେବ ! ଭୁଲିଯାଏଁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଶୋକ !
 ନିରେଖିଲେ ସେ ଆନନ, ସ୍ୱେଦବିନ୍ଦୁ ଯହୁଁ ପଡ଼େ ଖସି,
 ମଳିନ ସୁନ୍ଦର କ୍ଷଣେ ତବ ପୁର୍ଣ୍ଣ ଚପଳ ଉଦ୍‌ଗୀ !

କି ଭୟ ଶ୍ରବଣା ମୋର ? ଲଗୁ ପ୍ରାଣେ ସଂଗ୍ରାମର କାଳ ।
 ସକଳ କଳଙ୍କ ଧୌତ କରିବ ଗୋ ସେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚାଲି,
 ପୋଛିବ ବେଦନା ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରଫପ ଗୋ ଜାଳିବ ଅନ୍ଧାରେ,
 ତୁମର ଆଶ୍ୱାସ ଲଭି ବାହୁର ଆକୁଳ ପାରାବରେ
 ଶୁଦ୍ର ମୋ ତରଣୀ ଗୋଟି ! ପ୍ରୀତି-ହାସେ ପଥ ଆଲୋକିତ ।
 ତୁମ କଣ୍ଠେ ମିଶାଇ ମୁଁ ଗାଇବି ଗୋ ବିଜୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଫେରିବ ସୈନିକ ଅବା, ସ୍ୱପ୍ନ ପରାହତ, ବ୍ୟର୍ଥ କାମ,
 ବାସର ଭବନେ ନିକେ ଶୁଣି ଲଗି ନ ଦେବ ବିଶ୍ରାମ ?”

—୪—

“ଜାଣିଛୁ ପଥକବନ୍ଧୁ ! ହେ ଅଜ୍ଞାତ ଦୂରଦେଶ ପାତ୍ର !
 ଚାଲିବା ଅଗମ୍ୟ ପଥ ତୁମର ଐତିହ୍ୟ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ।
 ନ ଜାଣେ ମାତର କିମ୍ପା ଶୁଣି ତବ ଦୂର ବଂଶୀସ୍ବନ,
 ତୁମର ଆହ୍ୱାନ କିବା ଲଗାଇଲ ପ୍ରାଣେ ଉଚ୍ଚାଟନ,
 ନିସ୍ତବ୍ୟ ମାଧବୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୁହୁ ତାନ ପରାୟେ ମଧୁର,
 ବନ୍ଦୀ କଲ୍ଲ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ ମୃଗ୍ୟା ବାଳିକା ବଧୂର,
 ସେଦିନୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲ ଅନରଜ୍ଜା ଘନା ବାଳିକାର,
 ଲଜ ନିବନ୍ଧନ ଭୁଲି ନିର୍ଜନ ନିଶୀଥ ଅଭସାର ।
 ସେ ଦିନୁ ବାସର-ଗୃହ ଗରେ ପୁଷ୍ପେ କରି ସୁସଜ୍ଜିତ,
 ବୁଝିଛୁ ବାସକ-ସଜ୍ଜା ତୁମ ପଥ ଉନ୍ନତ-ନିଶୀଥ ।
 ଆସିଲ ତ ଆଜି ! ଧନ୍ୟ ତୁମ ବଧୂ ! ଚପଳ ଦେବତା—
 ନ ରହିବ ? ନୋହୁ ପଛେ !

ବୃଥା ପ୍ରାଣେ ଦେବ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ।

ବାସର ଗୃହ

ଜୀବନ ଅମୃତ ଲଗ୍ନ ବାନ୍ଧବାର ବଞ୍ଚିଲ ପ୍ରୟାସ —
ନରେଖି ତୁମର ବଧୂ ଆପଣାକୁ କରେ ଉପହାସ ।
ମୁକ୍ତ ହାର ତୁମ୍ଭାଗି ! ଜୀବନ “ସୁଦୂର ସ୍ମୃତି” : ...ହାୟ !
ବିଦାୟ ବାସର-ଗୃହ ! ବନ୍ଧୁ, ପ୍ରିୟ, ବିଦାୟ ବିଦାୟ !

—୫—

ଅଗ୍ରରୁ-ଚନ୍ଦନ ରେ ମନ୍ଦିତ ମନୀରଣେ ଯାଏ ମିଶି,
ବାସର ଉତ୍ସବ ଶେଷ ! ପାହୁ ଆସେ ପ୍ରୀତି-ଶୁଭ୍ର-ନିଶି !
ପ୍ରଣୟୀ ପରାଣେ ବାଜେ ଦୁରପଥ କରୁଣ ଆହ୍ୱାନ,
ଧୂପଶିଖା ସମ ତାର ପ୍ରାଣୁ ଗୁମ୍ଫାରେ ଗାନ !

“ବାସର ଭବନ ବିଦାୟ ପ୍ରଣତ ଦେନ !
ମଳିନ ଦଶିଲ ଉତ୍ସବ ଗପ ହେମ !
କିଶଳୟ ଶେଷେ ନୟନ ମୁଦିତ ବଧୂ,
ଅସ୍ତରମ୍ଭ ଡାକ କହେ “ଗଲ ବନ୍ଧୁ ।”

ବକୁଳ ମଲ୍ଲୀ କେତକୀ କୁସୁମ ଦାମ,
କେଡ଼େ ଅସହେ ଧୂଳରେ ଦଶଇ ମ୍ଳାନ,
ଦମି ବନ୍ଧୁ ଗୁଡ଼ିନି ନୟନ ପତା,
ସୁଦୂର ଅଶାନ୍ତେ ବଧୂର ସ୍ମୃତିର ବ୍ୟଥା !

ଉଠ ନବ ବଧୂ ଉଷା ସମୀରେ ଡାକେ,
ଡାକେ ଶଞ୍ଜନ ସୁଦୂର ମୁକୁଳ ଶାଖେ,
ମୁଗ୍ଧ ନୟନେ ଚାହିଁ ରହେ ମରବତା
ସବୁ ଆନନ୍ଦେ ବାଜେ କିବା ବ୍ୟର୍ଥତା !

ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନ ପୁଲୁକୁ ପୁଣି କେ ଡାକେ ?
ବଧୂର ସଜନୀ ଯେସନେ ଚନ୍ଦ୍ରବାକେ !
କରୁଣେ ଡାକଇ ଦୂରପଥ ଅବରଳ,
ସକଳ ତଥାଗି ଦୂର ପରବାରୀ ଚଳ ।

“ଉଠ ବଧୂ ବୋଲି ଡାକିବି କି ଆଉ ଥରେ ?
ମଳିନ ପ୍ରଦୀପ ସମାନ ମରମେ ମରେ !
କହିବାର କଥା କଣେ ରହଇ ଲାଗି,
ଆପଣାର ଶ୍ଵର୍ଷ ଶିଥିଳ ପୀରତି-ରାଗି !

ଜମିଲିତ ଆଖି, ସୁପ୍ତ କୁଶଳେ ବଧୂ,
ନ ଜାଣଇ କେବେ ଫେରିବ ଏ ଭ୍ରମ ବଧୂ,
ଫେରିଲେ ଥିବଟି ଅଧରେ ହାସ୍ୟ ହେମ ?
“ବାସର ଭବନ ବିଦାୟ ପ୍ରଣତି ଦେନ ।”

[୧୯୩୫]

—ସାତ—

ପଥଛାୟା—

—୧—

ମୁଁ ତର ପଥକ, ଯାଣି...ଏ ମରତେ ଦୂର ପରବାସୀ
ଜୀବନର ଅର୍ଦ୍ଧପଥ କେତେ କଥା ମନେ ପଡ଼େ ଆସି !
ଅଶକ୍ତ ସହସ୍ର ସ୍ମୃତି ଲୁପ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଲୁପ୍ତ, ଜାଗରିତ,
ରଜମାର ଶେଷ ଯାମେ ଶାନ୍ତ ନଭେ-ତାରକା-ଇଞ୍ଜିତ !
ପଥପାଶେ, ଯେତେ ତରୁ ଏ ଯାଣିରେ କଲେ ଛୁପା ଦାନ
ଅଛି କି ସକଳ ମନେ ? ନାହିଁ, ସବେ ମିଥୁମାଣ ।
ସୁବିପୁଳ କାଳଗର୍ଭେ ସ୍ମୃତି ମାତ୍ର ଏ ଯାଣିର ସାର,
ସକଳ ଆଶ୍ରୟ ! ଦେନ ଏ ପାଛର ଭକ୍ତି ନମସ୍କାର !
ସକଳ ବିଗୃହ ମଧ୍ୟେ ଜାଗ୍ରତ ଏକଇ ବନସ୍ପତି,
କୋଟି ପୃଥ୍ବୀୟ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ସେ ମୋ ଅମୃତ ସମ୍ପତ୍ତି !
ପ୍ରୀତି ନେତ୍ର ଛୁପା ସମ ସ୍ବପ୍ନମାଧୁରୀରେ ସୁଶୀତଳ,
ଯା ସ୍ମୃତି ସମ୍ପାଦେ ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ଯାଣି ନୟନର ଜଳ !
ଅନନ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରସେ ସତ୍ତ୍ୱ ଯହିଁ ହେଲା ଅନୁଭବ,
ଦବ୍ୟ ବନସ୍ପତି ସ୍ମୃତି ! ଏ ପାଛର ପରମ ଗୌରବ !

[୧୯୩୫]

—ଆଠ—

ପାନ୍ଥଶାଳା—

—୧—

ଲକ୍ଷ କୋଟି ପାନ୍ଥଶାଳା !... ଅର୍ଦ୍ଧ-ରାତି ଗୁପ୍ତାପଥ ସମ
ସୁଧା ତୃଷା ହରି ଆହା ପୁଷ୍ପ କଲେ ଏ ଜୀବନ ମମ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ମନେ ଆଜି କାହିଁ କେତେ ପୁହାଇଛି ରାତି,
ଲଭିଛି ଜନନୀ-ସ୍ନେହ ଦୂରପଥ-ଆତ୍ମଭୋଳା-ଯାତ୍ରୀ !
ସକଳ ମୂରଖେ ଆଜି ଶୁଷ୍କ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ ହୁଏ ଜମା,
ଶତ-ପ୍ରୀତି-ଆଶ୍ରା ମମ ! ଶିଶୁ ଏ ପଥକେ କର ସମା !
ଏ ଯାତ୍ରୀର ଆତ୍ମସତ୍ତ୍ୱ ତବ ପ୍ରୀତି-ସ୍ମୃତି-ଇତିହାସ,
ବିସ୍ମୃତ ଯେସନେ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ନିତ୍ୟ ପରମ ପ୍ରକାଶ ।
ଫାର୍ଦ୍ଦ ଶୂନ୍ୟ ଏହି ପଥେ ହୋଇଯାଏ ଆହା କେତେ ଭୁଲ,
'ସ୍ମୃତ୍ର ଏକ ପାନ୍ଥଶାଳା ମାତ୍ର ନିଃସ୍ୱ ସମ୍ପତ୍ତି ଅତୁଳ !
ଦୂରେ, ଦୂରେ ! ଯାର ଆଶ୍ରା ଲଭି ସତ୍ତ୍ୱ ହେଲୁ ମୋ ପାଶୋର—
ବିସ୍ମୃତ ମୋ ଯାତ୍ରାପଥ, ତନ୍ତେ ଯଥା ନିରେଖି ଚକୋର !
ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପ୍ରୀତି ନେଲୁ କେବା ଅପହୃତ କରି,
ଆଜିଯାଏ ଖୋଜେଁ ତାକୁ ଝୁରି ହୁଏ ସେ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ !

ଦୁରେ ସେହି ପାଠଶାଳା ! ସହଯାତ୍ରୀ ଅଛ ତାକୁ ଦେଖି ?
 ସକଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗଣି ଶୋଭା ତାର ନୁହେଁ କାହିଁ ଲେଖି !
 ନନ୍ଦନ ସୁରଭି ସେବା, ଉପବନ କୌମୁଦୀ ପ୍ରାବତ,
 ପ୍ରଣେ ପଡ଼େ ନାହିଁ ଧରା ଚିତ୍ତ ଖାଲି କରେ ପୁଲକିତ !
 ଶ୍ରୀକ୍ଷ କ୍ଳାନ୍ତ ପାଠ ଯେତେ ଭିକ୍ଷା କଲେ ରଜନୀ ଆଶ୍ରୟ,
 ଧନ୍ୟ ହେଲେ, ହେଲେ ପୂତ ଲଭି ସେ ଜନନୀ ବରଭୟ ।
 ଅମୃତ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ୱଚ୍ଛ ! ଶୂନ୍ୟ ମମ ଜୀବନ ସମୃଦ୍ଧି !
 ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ସରଳ ପଥ ବସିଲେକ ଥରେ ନେତ୍ର ବୁଜି ।
 ଏଡ଼ି ନ ପାରଇ ବନ୍ଧୁ ଦୂର ଶୂନ୍ୟ ପଥଯାତ୍ରୀ ନିଶା,
 ସୁଦୂର ଆକ୍ରାନ୍ତେ ଜାଗେ ଭଗ୍ନ ପ୍ରାଣେ ଅଦମ୍ୟ ଜିଗୀଷା,
 ବାହାର ପଡ଼ଇଁ ଘରୁ ! କ୍ଷଣକ ନ ଗଣି ଯାତ୍ରା କ୍ଳେଶ,
 କହିବ କେ ସହଯାତ୍ରୀ ଏ ଯାତ୍ରାର କାହିଁ ହେବ ଶେଷ ?
 ସକଳ ମୋ ଅନୁଭୂତି ବ୍ୟଥା ସିକ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନ୍ଧକାରେ,
 ଦୂର-ପାଠ-ଶାଳା-ସ୍ୱଚ୍ଛ କୌମୁଦୀ-ପ୍ରାବନ ପାରବାରେ !

—ନଥ—

*ବିପ୍ଳବ—

—୧—

ରୂପତଳେ କିବା ସତ୍ୟ ରଖିଛୁ ଲୁଚାଇ,
ନ ସରେ ରୂପସୀ ଦିବା ନିଶି ଗୀତେ ଗୀତ;
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଶାରଦ ଚାନ୍ଦ ସେ ରୂପ ପ୍ରତିଭା,
ମଙ୍ଗଳର ଆଦରଣ ବହୁଆଶେ କିବା !

—୨—

ଧନ୍ୟ ସେ ଶୁଣିଛି ରୂପ ପ୍ରୀତି ମାଦକତା,
ଲଭିଛି ସେ ରୂପାଲୋକେ ଜୀବନର ସତ୍ତା !
ନୟନ ଅରୁଣାଲୋକେ ମରିଛି ସେ ଥରେ,
ଧନ୍ୟ ସେ ବଢ଼ିଛି ପ୍ରୀତି କ୍ଷତ ମରମରେ !

—୩—

ଥରେ ହେଲେ ଚିଦାକାଶେ ରୂପରୂପାପାତ !
କୌମୁଦୀ ପ୍ଳାବନ କେବେ ଅଛୁଣ-ପ୍ରସ୍ତୁତ !
ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣ ବିପିନରେ ମୃରଲ ନିନାଦ,
ସତ୍ତା ଯାଏ ହଜି କାହିଁ ଲୟ ଅବସାଦ !

—୪—

କି ମାୟା ଏ ଦାନପ୍ରାଣେ ରଚିଲ ରୂପସୀ !
କି ଅମୃତ ତାଳିଦେଲ ମୋ ବଳ ନ କଷି,

* ଇତାଲ୍ୟୁ କବି ଦାନ୍ତେକର ପ୍ରଣୟିନୀ ।

ଭଲେ କାହିଁ ସମ୍ପାଦକ ପରମ ସମ୍ପଦ,
ନିତ୍ୟ ପ୍ରାଣାରମ୍ଭ କାବ୍ୟ-ଅମୃତ ସୁଖଦ !

—୫—

ରୂପର ଗୌରବ ଅବା ଗାଇଯିବ ଗୀତେ ?
ଅମୃତ ଆଶ୍ରୟ ଆହା ରଖିଗଲ ଚିତ୍ତେ !
ରଖିଯିବ ଚନ୍ଦ୍ର-ବର୍ଣ୍ଣ ? ଉପହାସ କଥା !
କେ ବୁଝଇ କବି-ଶିଳ୍ପୀ-ଅନ୍ତର ଧ୍ୟାନତା ?

—୬—

ରୂପ ଆଦରଣ ପାଶେ ମରେ ଲଜେ ବାଣୀ,
ମରଣକୁ ଧନ୍ୟକରେ ସ୍ମୃତ୍ୟ ସେ ବୃଦ୍ଧାଣୀ !
ପୀରତି-ଭାରଣ-ପଦକର ମାଦକତା,
ଅରଜନ ବଶ୍ୟକଳା ତୁଳା ସାର୍ଥକତା ।

—୭—

ଖେଳ ଲେଳ ନୟନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
ସୃଷ୍ଟିର ଅନାଦି ଉତ୍ସ ଲାଳା-ପଦ୍ମ ହାସ,
ଅତୁଳ ପରାଣେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦିବାନିଶି
ଭଲେ ପ୍ରୀତି ନେହାଲେକେ ଯାଆନ୍ତୁ ମୁଁ ମିଶି !

—୮—

ହେ ଅରୂପ ଛୁଆଁବାଳି ଯହିଁ ଯାଅ ତଳ,
ତରଣ କମଳ ଯେଉଁ ପଥଯାଏ ଦଳ,
ସେ ପଥେ ପୁଟନ୍ତୁ ହେଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦାସପୁଲ !
ଅମୃତ ସମ୍ପାଦି ସେ ମୋ ସ୍ବପନ ଅତୁଲ !

—୯—

ହସିବେ ଜଗତେ କହି ରୂପ ହଳାହଳ,
ପ୍ରତି-କ୍ଷୀଣଜୀବ-ମୟ-ବଢ଼ଣୀ-କବଳ !
ସାର କରି ଜୀବନରେ କଳଙ୍କ ପସରା,
ଦୂରୁଁ ଦୂରେ ଅପସରୈଁ ଦିଏ ନାହିଁ ଧରା !

—୧୦—

ଦୂରେ ଦୂରେ ବହୁଦୂରେ ଆଅ ରୂପରାଣି !
ଦରିଦ୍ର ପଜାରୀ-ସତ୍ତା ନ ପାର ଗୋ ଜାଣି
ଦିବା ନିଶି ପୂଜା ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଅଶ୍ରୁଜଳ,
ଜୀବନ ନୟନ ହେଉ ନିତ୍ୟ ମୋ ସମ୍ବଳ !

—୧୧—

ଧନ୍ୟ ହେଉ ଏ ଜୀବନ ସେ ସ୍ମୃତି ସୌରଭେ,
ଆଶ୍ରୟ ତୁମେ ଜୀବନ-ହର-ଉପଦ୍ରବ,
ସେ ରୂପେ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନର ସରଳ,
ସୁନା ହୁଏ ଅଲକ୍ଷିତେ ଜୀବନ ଗରଳ !

—୧୨—

ଜୀବନେ ଯା ସ୍ମୃତିଶୀତ ମରଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣିତା—,
ପରାଣ ପୀଡ଼ିତ କାହିଁ ବ୍ୟବଧାନ ବ୍ୟଥା ?
ରୂପ କଷଟିରେ ପ୍ରାଣ ପରଶିଲେ ଥରେ !
ଅମୃତର ମାଦକତା ଗୁରେ ମରମରେ !

—୧୩—

ଅନଳେ ଗୁରୁତ ତେଣୁ ସୁରତ ନିଃଶ୍ୱାସ
ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନେତ୍ର-ମନ୍ଦିର-ପ୍ରକାଶ
ଶାରଦା ଶେଫାଳ ତନ୍ତେ ଚରଣ ଶିଞ୍ଜିତ
ରୂପସୂକ୍ଷ୍ମ ଗାଏ ତବ ଅନାମୟ ଗୀତ ।

—୧୪—

ଏ ମୃଷ୍ଟି ପ୍ରହର ସତ୍ୟ ଏକରୂପ ଶିଖା
ଶିଖାଇ ସରଳ କରେ ଶତ ପ୍ରହେଳିକା;
ସର୍ପୀମ ସେ ରୂପ ତବ ଆଗୋ ରୂପଗଣୀ !
ବହୁ ଦିଶେ କି ବିବିଧ ଅସୀମର ବାଣୀ ।

—୧୫—

ରୂପ ପ୍ରୀତି ଜୀବନର ପରମ-ଗୌରବ,
ଜୀବନ ମରୁରେ ରତେ ନିତ୍ୟ ମହୋତ୍ସବ !
ବ୍ୟବଧାନେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଦେଶ କାଳ ସୀମା
ଶିଖାଇ ଗୋ ଧନ୍ୟ କଲ ପୀରତି ମହିମା ।

—୧୬—

ଦୂରେ ଦୂରେ ଥାଅ ପଛେ ନବ ବଳାହକ
ବୁଝି ଚିର ତୃପ୍ତ ରୂପ ପିପାସୁ ଚୁଟକ ।
ରୂପ ଅଭିମାନ ପ୍ରାଣେ ତେଜିଲେ (୧) ଅବଜ୍ଞା
ନ ଭୁଲିବ ରୂପସୀ ଗୋ ଧାନ କବି ପ୍ରଜ୍ଞା—

—୧୭—

“ଏ ସୃଷ୍ଟି ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ରୂପ ଅଭିସାର
ଅଭିମାନେ ଅଗ୍ନି ଦାହ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟଭିଚାର !
ସେ ସମ୍ପଦ ନ ଦହିବ ଅନ୍ଧ ଲାଟ ପ୍ରାୟ !”
ଏ ଜୀବନ ଲାଗି ପ୍ରିୟ ଦେଉଛୁ ବିଦାୟ ।

(୧) ତେଜିଲେ—ଉତ୍ତେଜିତ କଲେ, ଜାଳିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍
ଭ୍ରମ ପ୍ରାଣରେ ଯେବେ କୌଣସି କାଳରେ ରୂପର ଅଭିମାନ ହେତୁ
ଅହଙ୍କାର, ଅସୂୟା, ଅବଜ୍ଞା ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଏ, ତେବେ ଏ ଧାନ
କବିର ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁଲିବ ନାହିଁ ।

—ରଚୟିତା—

—ଦଶ—

*କସ୍ତା ଗୌତମୀ—

କହିଲେ କସ୍ତା ଗୌତମୀ, “ପ୍ରଭୁ ! ଭ୍ରମିଲି ଲକ୍ଷ ଦର,
ମୁଁ ଏ ତ ଦୂର, ସର୍ବପ ଏକ ନୁହେଁ ସମ୍ଭବପର ।
ଯେତେ ଯହିଁ ଗଲି ଅଶ୍ରୁର ଲଳା, ମୃତ୍ୟୁ ଅଟ୍ଟହାସ,
ରୁଣ୍ଡି କଲା ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରାଣ ପ୍ରସର କଲା ପ୍ରାସ ।
ଦେଖିଛି ସଦ୍ୟ-ସନ୍ତାନ-ହରା ନୟନୁ ଶୁଷ୍କ ମାର
ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା ସମାନ ଅଚଳ ! ପ୍ରଭୁ ବହିଯାଏ କ୍ଷୀର !
ଖାଇବାର ଶିଶୁ ଶମଶାନ ପୁରୁ ବାହୁଡ଼ ନ ଆସେ ଭୁଲି,
ଲହୁ ଧାର ପରି ବନ୍ଦୁ କ୍ଷୀର ଧାର ଉଲ୍ଲାସେ ଖାଏ ଧୁଲି ।

*ବୌଦ୍ଧ ଜାତକରୁ ସଂଗୃହୀତ । ପୁସ୍ତକରତ୍ନ-ବିଧୁର ଗୌତମୀ
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପୁସ୍ତକ ଜୀବନ ଭ୍ରଷା କରିବା ଓ ତଥାଗତ ତାଙ୍କୁ
ମୃତ୍ୟୁରାତ୍ତକ ପରିବାରରୁ ସର୍ବପ ଫଗୁଡ଼ କରିବା କଥା ସମସ୍ତଙ୍କର
ସୁବଦ୍ଧିତ । କସ୍ତା (ପାଲ) = କୃଷ୍ଣା ବା କୁଣ୍ଡା (ସଂ) ।

—ରଚୟିତା

କସ୍ତା ଗୌତମୀ

ସଦ୍ୟ ବିଧବ ଗୋଡ଼ଗୀ ଚରୁଣୀ ବର୍ଷେ ହୋଇନି ବିଷ,
ଉଦ୍‌ସବ ବାଜା ନିଭୁଛି କି ନାହିଁ ବାଡ଼ରେ ରବିର ଶିବା ।
ନିଭୁ ନ ଥିଲା ତା ଶିର-ସିନ୍ଦୂର ନୟନୁ କଜଳ ଗାର,
ଗଗନ ଭୂଧର ଭାଜି ପଡ଼ୁଥିଲା ଶୁଣି ତାର ହାହାକାର ।
ଅଶୀତ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧା ଯୁଗଳ ନୟନକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ,
ଛୁଡ଼ିଯାଇଥିଲେ ଏକ ପରେ ଆନ ଭଣ୍ଡ ପିଅର ଭାଇ ।
ଥିଲା ତା ମାତ୍ର ସମ୍ବଳ ଏକ ଗଡ଼ ପରି ଯୁବା ପୁଅ,
ଅଞ୍ଜନେ କେବେ ଉପାଇ ନେଇଛି ଅନାଳ ମରଣ ପୁଅ ।
ଅଶ୍ରୁଳି ହୁଏ କାହିଁ ଗଲା ତାର ଅର ଲଉଡ଼ି ଯବା,
କାହିଁ ତା ପୁଅ ? ପଥର ଯନ୍ତ୍ରି ? କେହି ଦିଏ ନାହିଁ ଧରା ।
କହାର ପାତେ ଟି ସନ୍ତାନ ସବୁ ଗଲେ ଏକ ଏକ କରି
ନୋଡ଼େ ବସି ଶିର, ଘଣ୍ଟି ତା ବୁକୁ ଗର୍ଭ ବେଦନା ସୁର ।
ଭଣ୍ଡ ଚାହାର ପ୍ରବୋଧର ବସି, 'ସାଗ୍ୟ ଯା ଥିଲା ହେଲା ।'
“ଭୁଲିଯାଅ ସଖି ! ଧୂକ୍ ବିଧାତା ! କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଲା ?”
ପୁଣି ପୁରାତନ—ଅନୁରାଗ ପ୍ରୀତି ସଞ୍ଚାର କରେ ବସି,
ସତ-ସନ୍ତାନ-ବରଣ-ଜନନୀ-ବେଦନା ପଡ଼ଇ ଖସି ।
ରୁହିଁ ସେ ଦେଖଇ ଯୌବନ-ରସ-ପାତ୍ର ହୋଇନି ଶେଷ
ନିଗାଡ଼ି ପିଇବ ବୋଲି ଧରେ ଅବା ନିଭବ ଯାତନା କ୍ଳେଶ
କେ ପୁଣି ଚରୁଣୀ ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭ ହରାଇଗଲାଣି ଭୁଲି,
ଅଧର-ନୟନ-ରଞ୍ଜନ-ଆଶେ ଅନୁରାଗେ ଧରେ ଭୁଲି !
ଦୃଢ଼ାୟୁର ଲାଗି ପୂଜା ଆରାଧନା-ମଣ୍ଡନ-ଅଭିସାର !
ନବଯୌବନ-ଜୀବ-ରଞ୍ଜସେ ବିସ୍ମୃତ ହାହାକାର । ୩୦ ।

ବିରଚନା କେଣ, ଲୁଗା ହୁଏ ପୁଣି କହୁଣ୍ଡ ଗୋରୁଚନା,
 ପୁଣି ଉତ୍ସୁକେ ସନ୍ତାନ କଥା, ସତେ ହେଲୁ ବାଟବଟା !
 ଯେ ଶୁଆପେ କହିଲୁ, “ଭଗିନୀ ! ଆମର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ,
 ନୁହେଁ ଯା ଆମର କବା ହେବ କରି ତାହା ଲୁଗା ଅବଶୋଷ ?
 ଛଅମାସ କାଳ ତା ପିଅର ମୁଖେ ଦେଲେ ନାହିଁ ପାଣି ଅଳ୍ପ,
 କଳା କାଠ ପରି ମଳିନ ଦଶିଲୁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ !
 କିଏ ବା ଶୁଣିଲୁ, ପାଗଳ ପରାଏ ଆହା ଯେତେ ହେଲେ ଝୁର ?
 କହିଲି ବୁଝାଇ, “ସ୍ବାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ କଲି ଦେ ଯିବ ପୁଣି !”
 ଦେଖିଲି ଏସନ ଘର ଘର ବୁଲି କେତେ ଗୁପ୍ତବାନ-ଖେଳ !
 କାହିଁବା ହୃଦୟ ପ୍ରବ୍ୟ କାନ୍ଦର କାହିଁବା ବନ୍ଦ ଶେଳ !
 ମଦ୍ୟପ ସମ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୁଲି କେବା ହସିଲେ ଗାଏ !
 ଯୌବନ-ମଦେ-ସଖିକ-ମଉ-ବନ୍ଧୁ-ଆଖି ଚାହିଁ !
 ଗୁଡ଼ିଗଲେ ନିଶା ବଳେ କାନ୍ଦେ ଅସହାୟ ଶିଶୁ ସମ
 ଏହି ତ ଜୀବନ ! ଶିବ ଆନନ୍ଦ ? ଏହି ଅମୃତ ଲୁମ୍ପ !
 ସନ୍ନିହେବ ଶେ ସନ୍ତାନ-ଶୋଳ, ରହିଛି ରହିବ ପ୍ରାଣ,
 ସକଳ ଶୋକରୁ ବଳ ଅସହ୍ୟ ଆତ୍ମାର ଅପମାନ !
 ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ହୃଦ ସନ୍ତାନ ପ୍ରଭୁ-ମୋ ଭଳି ଛନ୍ଦି ଶବ !
 ଆତ୍ମାପମାନ-ଅଜ୍ଞାନ- ତମ୍ଭ କହଇ ନିଅ ହେ ପଥ !
 ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ମୋର ‘ଶୂନ୍ୟ ଚକ୍ରର ନୟନ ଘଣ୍ଟି-ଛଟା,
 ଘାବ ଏ ରୂପ ଅନଳରେ ପୋଡ଼ି ହୁଏ ଆପେ ହଟହଟା’ । ୪୦
 ଅରୁଣ ଅଧର, ରମ୍ୟ ବସ, ରମଣୀୟଲଭ କ୍ରୀଡ଼ା !
 ବୁଝି ତା ମୃତ୍ୟୁ କଳାଳ ହସେ ! କୋଟି ଜାଟ କରେ କ୍ରୀଡ଼ା ।

କସ୍ତା ଗୌତମୀ

ଦୁଃଖ ଶତରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରମଣୀ-ଗର୍ବ-ଧନ—

ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ, ପଥ ଦିଅ କହ ! କଲି ପଦେ ଅର୍ପଣ ।

× × × × ×

ମନ୍ଦେ ବହୁସି ଉତ୍ତର କଲେ କାରୁଣିକ ତଥାଗତ

ଜାଣି ମୁଁ ଭଗିନୀ ପଠାଇଲି ତହିଁ ପାଇବ ଜୀବନ-ପଥ ।

ଦୁହେ ମୁଁ ଦେବତା, ମାନବ ମଂସ ! ରକ୍ତମାଂସ ଦେହ !

ମାନବ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ଯାହା ଲଭିବ ଶାନ୍ତି ସ୍ନେହ ।

ଆକରି ଅଙ୍ଗେ ଗୈରିକ ବାସ ଲଭିବ ସ୍ଥବର ସଙ୍ଗ,

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ତମେ ବତାଇବ ପଥ ଅବନଶ୍ଚର ଫଳ । ୭୦ ।

[୧୯୩୭]

—

—ଏଗାର—

ଭମା—

ଛବିଶ ବର୍ଷର ଭମ !.....

ଛଅଟି ସନ୍ତାନ !

ଦିବାସନ୍ଧି କୋଳାହଳେ ଶୋଷୁଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣ ।
କୋଟରେ ପଶିଛି ନେତ୍ର, ପାଣ୍ଡୁର ବଦନ,
ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ, ରକ୍ତହୀନ, ଶିଥିଳ ଚରଣ;
କପୋଳର ଅସ୍ଥି ଦନ୍ତପନ୍ଥ ଦୃଢ଼ ବାରି,
ମରଣ ଗହ୍ୱରୁ ଅବା ଆସନ୍ତି ବାହାରି ।
ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଉପର କେଶ ହେଲଣି ପଳିତ,
ନିର୍ଜୀବ ସେ ନାଶ ! ତେଣୁ ନୁହେଁ ବିଚଳିତ ।
ଛଅଟି ଆତ୍ମଜ ରକ୍ତମାଂସ ଯାନ୍ତି ଶୋଷି,
କାହାକୁ ଜଗତେ ଦିନେ ନ କରେ ସେ ଦୋଷୀ ।
କୁକକୁଟ ଶାବକ ସମ ରହିଥାନ୍ତି ଘେର
ଆଜ୍ଞାବନ ବନ୍ଦୀ ପଦେ ସେ' ବା ଲୁହା ବେଡ଼ି !
ହେଜନ ଶୟନ ଲାଗି ନ ଦିଅନ୍ତି ତର,
ଘଟେ ଦୁର୍ଘଟଣା ହେଲେ କ୍ଷଣକେ ଅନ୍ତର ।
ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କଲେ କେବେ ସନ୍ତାନ ତାହାର
ଗୋରୁ କୁକୁରୁରୁ ବଳି କରଇ ପ୍ରହାର ।

ଦିବାସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟବାଣ, ଦଶନକାମୁଡ଼ା,
 ନିଶାଦରୁ ଚଢ଼ା ସ୍ଵରେ ଫୁଲେ ନାକ ପୁଡ଼ା ।
 କାନ୍ଦିବାକୁ ନେତ୍ରେ ତିଳେ ନଥାଏ ଲୋଚକ,
 ଦିଶେ କ୍ଷଣଲୁଣି ରୂପ ଯେସନେ ଦାତକ !
 ସ୍ଵାମୀ ମହିମାଶା, ମାସେ ବେତନ ଚୁଳିଶ,
 ବାକ୍ୟରୂପ ବ୍ୟବହାରେ କଠୋର କୁଳିଶ !
 ଧରେ ନାହିଁ ମନ ତାର ଗୃହେ କଦାଚନ,
 ନିତ୍ୟ ନବ ଆନନ୍ଦର କରେ ଆୟୋଜନ ।
 କର୍ମଶେଷେ ମଦ୍ୟପାନ ଯାଯାବର ଘଣ୍ଟା,
 ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ ଫେରି କରେ ସଜାଉ ପରାଷା ।
 ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜନା ଧର୍ମପତ୍ନୀ ମୁଖେ ଦିଏ କାଳ
 ଦୁର୍ବଳା ରମଣୀ ନିଏ ସକଳ ସମ୍ଭାଳ ।
 କଣ୍ଠ ଆଭରଣ ତାର ପ୍ରହାର ଧ୍ବଜ୍ଞକାର,—
 ସେ ଲାଗି ସନ୍ତାନେ ଦିଏ ସେହି ପୁରସ୍କାର ।

× × ×

ଏହି ସେହି ଭ୍ରମା !.....

ବିଷା ଦଶଟି ବରଷ,—

ଶିକ୍ଷା ରୂପେ ଗୁଣେ ଯେବା ଥିଲୁ ଆଦରଣ,
 ଦଶଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମେ ଶୁଦ୍ଧ ଭଜ ପରଶଂସା,
 ନିଉଛୁଳି ମରୁଥିଲୁ ତାରୁଣ୍ୟ ଲଳସା
 ଦରଶନ ମାତ୍ର ଲାଗି ! ସେ ଭ୍ରମା ଭ୍ରମା—
 ଆପଣା ରୂପର ଏକା ଥିଲୁ ସେ ଭ୍ରମା !

ଏ ସେହି ଚଞ୍ଚଳା ଉମା !.....

ଯା ନୟନଭଞ୍ଜୀ—

ରୁହିଁ ମୃଗ୍ୟ ଦେଉଥିଲ କାନନ ବୁରଞ୍ଜୀ !
 ପ୍ରାଣରୁ ଦ୍ଵାସେ ଲସେ ତା ଗତି ଛଟକେ—
 ଲେଖନୀ ମୁନରେ କାବ୍ୟ କବିତା ଅଟକେ !
 ଗନ୍ଧବଦ୍ଧ ଥରୁଥିଲା ଦେହ ଗରେ ତାର,
 ତା ଭରଣ ଜଂଜୁଥିଲା ତାରୁଣ୍ୟ ବିକାର ।
 ଥେ ଯି ନଢୁଥିଲା ଜବା ଅଧରୁ ରକତ,
 କୃତକୃତ୍ୟ କବି, ଶିଳ୍ପୀ, ପ୍ରେମିକ ଭକତ ।
 ଏହି ସେହି ଉମା ! ସେହି ସ୍ଵପ୍ନ ମାୟାବିନୀ !
 ଆଜି ପ୍ରେତପୁର ଛୁପୁ ଅଥବା ତ କିମ୍ପା !
 ଥିଲା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ତାର ସମାଜ-ଆଦର୍ଶ,
 ବଳିଷ୍ଠ ତା ଦିବା-ସ୍ଵପ୍ନ କଳ୍ପନା ରଞ୍ଜିତ !
 କବିତା ରୂପିଣୀ ଚର କବିଭ୍ରେ ବିହାର,
 ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତା'ର ଆଜି ପ୍ରହାର ଧକ୍କାର !
 ତଥାପି ସେ ସପା ! କଳି-ସାବିତ୍ରୀରୂପିଣୀ !
 ସଦୃଶିକ ପଣେ ନିଏ ଦେବତାଙ୍କୁ କଣି ।
 ପୁଞ୍ଜିଲେ ତା ଆଦରଣ, ପୂଜା ସ୍ଵପ୍ନ କଥା,
 ଶୈଶ୍ଵାସେ ତଳକୁ ସେ ଯୋଡ଼ିଦିଏ ମଥା !
 ଅବା ଶୁଷ୍କ ହାସେ କହେ—“ସାଗର ଲିଖନ !”
 “ଦେବତାର ଛକ୍କା ଦେଉ ଜୀବନେ ପୂରଣ !”
 କରଳ ତା ଦନ୍ତପତ୍ତ ଦେଖି ଲଗେ ଭର,
 ଘବୁ ଉପହାସ ସେ'ବା ସୃଷ୍ଟି ଆଦର୍ଶ !

[୧୯୪୧]

—ବାର—

ଉପମା ବିରୋଧ—

ମଳୟ ପ୍ରିୟାର ନିଃଶ୍ୱାସ ବୋଲି
ପଛକୁ ଦେଲି ମୁଁ ବୁଝି,
ବକ୍ଷେ ବାଜିଲ ବୈଶାଖ ଶ୍ୱାସ
ଫେରିଲି ଲଜ୍ଜା ପାଇ । ୧ ।
ଚମ୍ପକେ ପ୍ରିୟା ଗୌର କାନ୍ତି,
ବଧୂଲି ଅଧର ଶେ ଶ୍ରୀ,
ଆଦ୍ୟ ନିଶାରେ ମଳିନ ଉଷ୍ମ
କାନ୍ତି ମାନସଲେଖ । ୨ ।
ପ୍ରଥମ ଆସାର ବାଣିକାନ୍ତ ବନ୍ଧେ
କୃଷ୍ଣ ତା କେଶ ଦାମ,
ବିଦ୍ୟୁତେ ପ୍ରିୟା ଦୀପ୍ତି ଛଟକ,
ପରଶେ ଜନମ କାମ । ୩ ।

ବାଧୁଲ୍ଲ ଭାବରେ ପଳିତ କାନ୍ତି !
 ଦାମିନୀ ଦୃଢ଼ ପୀଡ଼ା !
 ବୁଢ଼େଲି ସମାନ ଶୂନ୍ୟ ସଂଘନ
 କବି କୌତୁକ ଶୀତା । ୩ ।

ଗୋଲ୍ଲପପ୍ତି ପୁର ପୁଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ
 ଭାଲିଲି କରୁଛୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ଜଡ଼ିତ ବସେ କରୁକ ପୀଡ଼ା !
 ନ ସରଇ ଗୁଣ ଘୋର । ୫ ।

କୌମୁଦୀ ଭାବ ମାଧୁରୀ ନିଶି ତା'
 ସ୍ନିଗ୍ଧ ବୃନ୍ଦାଣୀ ପର !
 ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଦି-ଅନୁରାଗ-ବ୍ରୀଡ଼ା
 ଭାଲି ମୁଁ ଆନୁହର । ୬ ।

ପଶ୍ଚାତେ ତାର ଅମାଅନ୍ଦାର !
 ମୃତ୍ୟୁ ଅଞ୍ଜନାସ !
 ଅବଶ କଲ୍ଲ ମୋ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ
 ଜଡ଼ୀଭୂତ ଯେତେ ପ୍ରାସ । ୭ ।

ମଞ୍ଜିକା ଦାମେ ନାହିଁ ପ୍ରିୟା-ହାସ
 ମୃତ୍ୟୁ ଦନ୍ତ ଶତ !
 ଭାଲିଲି କା ଦେନ ରଚିଲେ କାବ୍ୟ
 କବିଏ ଇଚ୍ଛା ମତ ? । ୮ ।

ଉପମା ବିରୋଧ

କାବଳେ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ତା ପରଜୟାଠାରେ

ଉପମାକୁ କଲେ ଶେଷ ?

ମୁର୍ଖମାନବ ଲାଗି ସାଇତଲେ

ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଯାତନା କେଣା ? ୯ ।

ହୁଷ ଏ ମନ୍ତ୍ର-ବୃନ୍ଦାବନେ

ଉପମାର କାହିଁ ସ୍ଥାନ ?

ଗୋଲେକରେ ରାସ ! କାହିଁ ବା ପ୍ରଣୟ ?

କଠିଣ ଧରବା ପ୍ରାଣ । ୧୦ ।

X X X X

ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭ୍ରମଣୁଁ ଫେରୁଥିଲି ଦିନେ

ସମାର-କାର-ଗେହେ,

କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠେ ଡାକିଲି ଦୁଃଖୀ

ବ୍ୟଥା-ପ୍ରିୟାର ସ୍ନେହେ । ୧୧ ।

ଦେଖିଲି ଶୁଦ୍ର କୁସୁମେ ଜଡ଼ିତ

ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ ଶିଶିର ବନ୍ଦ !

(ମୋର) ସାର୍ଥକ ପ୍ରୀତି-ଉପମା ପିପାସୀ

ଉଛୁଲେ ଅଶ୍ରୁ-ସିନ୍ଧୁ । ୧୨ ।

ଦର୍ଶ୍ୟ ହୃଦୟେ ରୋପି ସେ ଅଶ୍ରୁ

ଗବେ ଉଠିଲି ଗାର—

ପଡ଼ିଛି ଯେତେ ମୁଁ କାବ୍ୟକବିତା

ଏ ଉପମା କାହିଁ ନାହିଁ । ୧୩ ।

[୧୯୦୫]

—ତେର—

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ—

—୧—

ଦୁର ସେ ତଟିନୀ କୂଳେ ଆପଣାର ହାତେ,
ଶୁଆଇ ଆସିଛି ବାବୁ ମାଟି ଖୋଳି ଗାତେ ।
ଶିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଚର ମୃତ୍ୟୁ ସୁମାଳ ଆକାଶ,
ପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିଗ୍ୟ ବନାମାର ନଳିନୀ ବିକାଶ ।
ବହୁପାଏ ପଦତଳେ କଳ କଳ ନୟ,
ଫୁରଇ ଅମୃତ ରସ ତହିଁ ନରବଧ ।
ପ୍ରପଞ୍ଚ ଯନ୍ତ୍ରଣାଠାରୁ ନୁହେଁ ସେ କ ଭଲ,
ମୁକ କଟ ସମ ଯହିଁ ପ୍ରାଣୀ କଲକଲ ?
ଧୂଳି ଶେଷ, ଉଷ୍ମ-ଲେପ, ଶୁଦ୍ଧଶୀତ ତହୁଁ,
ସେ ସୁଖ ସୁରଣେ ପୁଲକିତ ବିଜ୍ଞ ଲହୁ ।

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ

ଶ୍ରାବଣର ବନ୍ୟା ବନ୍ଧ ପରେ ଯିବ ବନ୍ଧୁ,
ଶାନ୍ତ ହେବ ଯେତେ କଥା ହୋଇନାହିଁ କହି
ଶୁଣିବୁରେ ସ୍ରୋତ-ଜଳ ଖଲ ଖଲ ହସ,
ଶେଷ ପରିଣତି ମାଟି ! ମାଟି ଆଦରଣ !

—୨—

କାଳରାତି !.....

ଝରପଡ଼େ ବୃଷ୍ଟି ଝିପିଝିପି !
ଏସନ ରାତିରେ କାଳ ଗଲା ଚୋଟି ଚପି !
ସୁଦ୍ଧ ଶିଶୁ ; ନ ଥିଲା ତ ଖିଟି ତାର ପାଟି
କେବଳ ବକଳେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବୁଝିଲା ତରାଟି !
ମାରବେ କଲ ବା ପ୍ରଶ୍ନ ଅନ୍ଧ-ନିୟତିରେ,
କେ ଶୁଣିଲା ପ୍ରଶ୍ନ ଶବ୍ଦ ? ମଲା ତା ଗୁଡ଼ରେ ।
କାହିଁକି ଆସିଲା ଏଥୁ ଦୁଇ ଦିନ ଲାଗି ?
ଜନମା ପିଅର ସ୍ନେହେ କମ୍ପା ଅନୁରାଗୀ ?
କିଛି ତ ହୋଇନି ଭୋଗ ? ନାହିଁ ଅନୁଭୂତ ?
ପଡ଼ିଛି ଅନନ୍ତ କାଳ ! ସୁବସୁଲ ପୃଥ୍ବୀ ।
ନ ଥିଲେ କି ତାହାଲାଗି ମଙ୍ଗଳ-ବଧାତା ?
ନ ବୁଝିଲେ ଶିଶୁ ହୃଦ କମ୍ପା ସବଜ୍ଞତା ?
ମାଟିରୁ ଉଠିଲା କ୍ଷଣେ ସ୍ଥଳ ପଦ୍ମ ପରି,
ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ମାଟି ନେଲା ବର ।

— ୩ —

ପବନ ସେ ମାଟି ! ...

ପ୍ରାଣୀ ଲଭଇ ଉଦ୍ଭବ;
ପୁନଶ୍ଚ ଲଭଇ ତହିଁ ବଲୟ ଗୌରବ । ...

ମଧ୍ୟେ ଭଗବାନ, ପ୍ରଭୁ, ମଙ୍ଗଳ କରତା,
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ଦେବ ଦେବୀ ଜୀବନ ଭରତା,
 ଧର୍ମଭୟ, ରାଜଭୟ, ଅନ୍ୟାୟ ଭୟ,
 ଦିନକେତେ ଜାଣ-ପ୍ରାଣ କରଇ ଅଧୟ !
 ଆସିଲେ ମାଟିର ଡାକ ସବୁ ଯାନ୍ତି ହୁଟି,
 କଳପନା-ବେଗ ଦଳ ଆସଇ ଚହୁଟି,
 ବିଦ୍ୟୁତ ଗତି କି ବଳ ! ଭଗବାନ ମୁକ !
 ଗୋପନେ ମରଇ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣୀ ସୁଖ ଦୁଃଖ ।
 ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ, କାଳରାଜ, ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ଏ ମାଟି,
 ତୁମ୍ଭୀ ଭଗବାନ !—ଥରେ ଚାହିଁଲେ ତରାଟି ।

—୪—

ବିଫଳେ କାନ୍ଦଇ ମାତା ଶିରକୋଡ଼ି ହୋଇ,
 ଝରଣା ସମାନ ସ୍ତନୁ ସୀର ଯାଏ ବୋହି ।
 ଧର ପରେ ତା ବେତକ ପାଲଟଇ ଲହୁ
 ପାଟିଯାଏ ପିତା ବସ ମୃତ୍ୟୁ କଥା କହୁଁ !
 ହସେ ମାଟି !...

ଜୀବୁ ସ୍ବରେ କମ୍ପଇ ଆକାଶ !
 ‘ଭଗବାନ ! କାହିଁ ଜାଣ ଲଭଇ ଆଶ୍ବାସ ।
 ମୂର୍ଖାଇ ଜନକ, ପୁଣି ବନ୍ଧ-ଦୃଷ୍ଟି-ମାତା,
 କିଏ ତୋର ନେବ ଦୁଃଖ ? କାହିଁ ପରିସ୍ରାବ ?
 ମାଟି, ମାଟି, ସବୁ ମାଟି ! ମାଟି ପରିଶେଷ !
 ଖଟ ମୁଖେ ଦେହା ଦେହ ଲଭେ ବିବ୍ୟରତ !

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ

ଅଦୃଷ୍ଟ ପୁରୁଷ କିଏ ?.....

ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର !

ନମସ୍କାର କରି ଶତ ଅଜ୍ଞାନ-ବିକାର
ଦେଖ ଯାଇଁ ଗଳିଲୁଣି ପ୍ରୀତି-ରକ୍ତ-ମାଂସ,
ହସେ ମାଟି ! ଲକ୍ଷ କାଟ କରୁଛନ୍ତି ଗ୍ରାସ !

—୫—

ଦେବତା ମଙ୍ଗଳମୟ ? କାହାନ୍ତି ଦେବତା ?
କେସନେ ମଙ୍ଗଳମୟ ? ଲବ ଏତେ ବ୍ୟଥା ?
ହରେ ଯେ ନିଷ୍ଠୁର ନିଃସ୍ବ-ନୟନ-ସଙ୍ଗାଳି,
କେସନେ ମଙ୍ଗଳମୟ ପାରୁ ନାହିଁ ଭାଳି ?
ଆଖି ଆଗେ ଲୁଚିଗଲା ଗୁଳି ସପ୍ତତାନ, *
ମାଛପରି ଶୋଇଗଲେ ଶତ ଶତ ପ୍ରାଣ;
ଗ୍ରାସ କଲ ମହାମାରୀ ଦୁଷ୍ଟ କାଳ ବ୍ୟାଧି,
ମୁକ ଶିଶୁ ଆଖି ଆଗେ ଲୁଗିଲା ସମାଧି ।
କେସନେ କହିବି ତସୁ ଆଉଁ ମୁଁ ମଙ୍ଗଳ ?
ଅମୃତ କେସନେ ହେବ ଶାମ ହଳାହଳ ?
କହିବି ପ୍ରକାରେ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ପରକାରେ ?
ଧରୁ ନାହିଁ ତଳେ ବୁଦ୍ଧି ମୋର କଳ୍ପନାରେ ।
ମାଟିରେ ମିଶିଲ ଦେହ, କହିବି ଆକାଶେ ?
କହିବି ମୁଁ ସ୍ବର୍ଗବାସ ନରକ ନିବାସେ ?

—୬—

ଅଶ୍ରୁ ମୃତ୍ତିକା, ମାଟି, ପରମ ଜନନୀ,
ତା କୋଳ ଜନମ ଭୁବ ମୁହିଁରେ ସଜନି !

* ଟିପ୍ପଣୀ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ

ତା କୋଳେ ଲାଗିଛି ଆମ ଅଶ୍ରୁ ସ୍ରାବ,
 ପରଜୟେ ମୃତ୍ୟୁ ନୟେ ପୁର ମନସ୍କାମ ।
 ଅଗଣିତ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତୁ ଲତାଇ,
 ଆପଣା ପ୍ରୀତିଷ୍ଠା ଲାଗି ଆମ୍ଭ ସୁଖ ପାଇଁ ।
 ଦୁର୍ବଳ ହଟଇ ଯେହୁ ବର ନିଏ ମାଟି,
 ଅପାରଗ କୋଲ ମୃତ୍ୟୁ ଦିଏ ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ।
 ସର୍ପୀମ ମାନବ ଜ୍ଞାନ, ବର ତା'ର ଦୃଷ୍ଟି,
 ଦୁଃଖେ ଦେଖେ ତାହାଲଗି ସ୍ୱର୍ଗ ପୁଲ ବୃଷ୍ଟି ।
 ଉଦ୍‌ଭଟ କଳ୍ପନା ବ୍ୟାଜେ ଚିତ୍ତକରେ ବୋଧ,
 ଅଟେ ସେ'ବା ଅଜ୍ଞାନର ଖବୁ ପ୍ରତିଶୋଧ !
 ଅଜ୍ଞର ରହିଛି ବୃକ୍ଷ ଶିବା ଜାଣେ ସ୍ୱାଦ;
 ଏସବେ ମାନବ ଭାବେ ଜ୍ଞାନ ନିର୍ଦ୍ଦିବାଦ ।

—୭—

ଆମ୍ଭ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଶିଶୁ ହେଲୁ ନ'ହିଁ ଯମ,
 ଟଳିଲୁ ମାଟିରେ ! କାହିଁ ଚେଲୁ ଅନୟମ ?
 ଦେଖି ନାହିଁ ଯମ କାହିଁ ଦେହାଦେଶ ଧରି,
 ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ କାହିଁ ତାର ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରହରୀ,
 ଆସିଲୁ ନେବାକୁ ପ୍ରାଣ ସ୍ୱର୍ଗ ବା ନରକେ,
 ଅହଂକାର ପିତାମାତା ଥିଲେ ତ ଭରକେ !
 କେଉଁ ପାଶେ ନେଲୁ ବାନ୍ଧ ନ ପାରିଲେ ଜାଣି,
 କାହୁଁଛନ୍ତି ପିତା ମାତା ନରମାଣୀ ପ୍ରାଣୀ ।
 କିବା ନୁହେଁ ଗଲୁ ଗଲୁ, ମିଥ୍ୟା କଳ୍ପନାରେ ?
 ଜଳମୟ ବସ୍ତୁ ନି କୁଣ୍ଡଳିତ ପାଦରେ ?

ବିଭ୍ରମେ ବଢ଼ଇ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟେ ପ୍ରାଣାଶ୍ରମ,
ନଗ୍ନ ସତ୍ୟ ଏକା ପ୍ରାଣ—ବଇକୁଣ୍ଠ-ଧାମ ।
ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ, ସତ୍ୟ ମାଟି, ତହିଁ ଶେଷେ ଲୀନ,
ସତ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀୟ କରୁ ହୃଦୟ ବିଦାୟ ।

—୮—

ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରକୃତି ଶୁଣେ ନାହିଁ କା'ର କଥା,
ବୃଥା ତୋର କାଳ୍ପନିକ ଦେବତା ମମତା ।
ବିଫଳ ଅଦମ୍ୟ ଆଶା ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ,
ସବୁର ପଶ୍ଚାତେ ଦେଖ ମୃତ୍ୟୁ ଉପହାସ !
ବିଫଳ ନିୟତି ଦ୍ୱାରେ ଖବୁ କରାଯାତ,
ସେ କିନ୍ତୁ ନ କରେ ଭୁଲେ ଥରେ ଶ୍ରୁତିପାତ ।
ତା ସଙ୍କେତେ ଚଳେ ମୌନ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରକୃତି,
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାନ ତାର ! ସାର ଖାଲି ସ୍ମୃତି !
ସକଳ ମାତର ସାର ସେ ମାତ ନିଷ୍ଠୁର,
ମାନବ କଳ୍ପନା ବ୍ୟାଜ ହେଲେ କରେ ଯୁର !
ହରିଛୁ ସେ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣ ତୋ ଅମୂଲ୍ୟଧନ
ଫେରିବ ନାହିଁ ତା ବିଧି କଠୋର ଶାସନ ।
ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ, ବିଧାତା-ମମତା,
ସକଳ ସେ ଉପହାସ ! ମିଥ୍ୟା-ଖବୁ-ବ୍ୟଥା !

—୯—

ପୋଛରେ ସଜ୍ଜମ ତୋର ଖବୁ-ଲୁହ ଲହୁ,
ବିଫଳେ କାହିଁ କି ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତୁ ସହ ?

ବହୁଗନ୍ଧ ସୋତ ଆଉ ନ ଆସେ ଲେଉଟି,
 ପଛକର ଆସ ଶତ କାଳର ଭ୍ରୁକୁଟି ।
 ବସ ଆସି ପାଶେ ମୋର ବଃସଲ ଉଦ୍ୟାନେ,
 ବାସ୍ତବ ସ୍ବପନ ସଖି ରଚିବ ତୋ ପ୍ରାଣେ ।
 କାବ୍ୟରସେ ନିଶ୍ଚଳବ ତୋ ଶତ ରୂପର,
 ବାସ୍ତବ ସଙ୍ଗୀତେ ସ୍ବପ୍ନ ତୋ କର୍ଣ୍ଣ ବଧୂ—
 ପୁଣି ହେବ ଉଜ୍ଜୀବିତ ! ଭଗ୍ନ ତୋର କଟି,
 କୋଟର-ନିମଗ୍ନ-ମାନ ନୟନ ଦିଶିବି,
 ପୁନଶ୍ଚ ଉଠିବ ତେଜ ! ମାନ ଓଷ୍ଠ ଜବା—
 ଯୌବନ ଆଶରେ ପୁଣି ହେବୁ ମନୋଲୋଭ ।
 ସେ ଆଲୋକେ ବଞ୍ଚିବ ମୁଁ ଆଉ ଯେତେ ଦିନ,
 ଏ ତପ ପ୍ରତିମା ଶେଷେ ହେବ କାଟ-ଫର୍ଣ୍ଣ ।

—୧୦—

ଆସିଲି ଜୀବନ ସନ୍ଧ୍ୟା ! କାହିଁକି କାତର ?
 ମଉଳି ନାହିଁ ତ ତୋର ଅରୁଣ ଅଧର,
 କପଳ ମରିନି ରାଗ, ସେ ନୟନୁ ତେଜ,
 ଅକାଳେ କାହିଁକି ଆଶୁ ଅନ୍ତମର ଖେଦ ?
 ତେଜହୀନ ହୋଇନାହିଁ ସେ ଚକ୍ରର ଦାମ,
 ବଞ୍ଚିଲେ ହୃଦନେ ବିତେ ଦୀର୍ଘ ଦିବା ଯାମ ।
 ଅଦୃଶନେ ଦଟାଇବୁ କରୁଛୁ ଯେ ଆଶ,—
 ସାର ହେବ ସିନା ତୋର ଆଜୀବନ ପ୍ରାସ ?
 ଅଟଳ ବିଶ୍ବାସ ତୋର ଆତ୍ମପ୍ରବଞ୍ଚନା,
 ସହସ୍ର କଳ୍ପନା ଭୂତ ଦେଖାଏ ଛଳନା !

କୁହେଲିକା ସନ୍ତରଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ହେବ ପାଦ;
କଳ୍ପିତ-ବିଶ୍ୱାସ-ସୁଖେ ସାର ଅବସାଦ ।
ବାସ୍ତବ ତୁ, ପୁଣି ମୁହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ-ସୁଖ,
ଭବିଷ୍ୟ ଚିନ୍ତାରେ କିମ୍ପା ବିଫଳ-ଅଭିଯୁକ୍ତ୍ୟ !

—୧୧—

ସେପିଲ୍ ପାଦପ ଗୋଟି ପରମ ଉଷତ,
ଆଶା ତୋର ଭବିଷ୍ୟତେ ହେବ ଫଳବନ୍ତ ।
କାହିଁ ସେ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ? କାହିଁ ଗୁଳ୍ମ, ଗେଟ ?
ଅଲକ୍ଷରେ କାଳ ତ ର ମୋଡ଼ ଗଲ୍ଲ ତୋଟି,
ଯେହ୍ନେ ପକ୍ଷୀ ଜାଣା ! କୃଥା ଭବିଷ୍ୟ କଳ୍ପନା
କୃଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର ହେଲ ବୁଦ୍ଧି ବଣା ।
କୃଥା କଳପନା ସୁଖ ଭବିଷ୍ୟ ବଢ଼ାଇ,
ସତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ, ସତ୍ୟ ଜୀବନ-ଲତାଇ ।
ଆଜି ଯା ଜୀବନ୍ତ କାଲି ମୃତ, ନୁହେଁ ପୁଣ୍ୟ,
ଆଜିର ପୀରତି ପିଣ୍ଡ ଖାଲି ଚଷ୍ମା !
ଆଜିର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ମାୟା କାଲିକ ଅସାର;
ସକଳ ପରମ ସତ୍ୟ ହୁଏ ସ୍ମୃତିସାର ।
ଆବର୍ତ୍ତନ ବିବର୍ତ୍ତନ ଯଥା ମେଘ ଲେଳେ,
କିବା ନିତ୍ୟ ଆଶ୍ୱାସନା ଝରିବ ତୋ ଶୋକେ ?

—୧୨—

ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ହୋଇ ବାବୁ ପାଦ,—
ନୈରାଶ୍ୟର କଷାଦାତୁ ଲଭିଛୁ ନିସ୍ତାର ।
ମିଶିଲୁ ମାଟିରେ ଆଜି.....କାଲି ପିତା ମାତା !
ଆଜି କିଏ କେତେ ଭରି ଦେବେ କାଳ ଖାତା !

କି ଭାବନା ତୋର ? କୋଟି ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଶେଷ,
 ଯରମ-ପ୍ରୀତି-ଦାୟକ ମୃତ୍ତିକା ଆଶ୍ରେଷ !
 ଶ୍ୟାମଳ ବନାମା, ମୃଦୁ ଆକାଶ, ପବନ,
 ପକାରିତ କଳ କଳ ସଲିଳ ପ୍ଳାବନ,
 ନାଳଗନ୍ଧି, କାଶ ହାସ, ଶିବା ଉଚ୍ଚ ରତ୍ନ,
 ଯରମ-ପ୍ରୀତି-ଦାୟକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଗୀତ୍ ବଳ ।
 ବଳେ ମନ ସେ ଶୟନେ ଭୁଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଗାନ,
 ପାଶେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ-ମଗ୍ନ ଶ୍ୟାମଳ ବନାମା ।
 ହେବ କେବେ ସେତେ ଭାଗ୍ୟ ? ହେବ ତୋର ସାଥୀ,
 ଭୁଲିଯିବ ମିଥ୍ୟା-ରସ ଏ ବିରହ ରାତି ।

— ୧୩ —

ଦୁଇଦିନ ଲାଗି ଆସି ଗଲୁ ଚିତା ଜାଳ,
 ହତଭାଗ୍ୟ ପିତା ମାତା ହେଉଛନ୍ତି ଭାଳ ।
 ପୁଷ୍ପ କରିଥିଲେ ତାଳ ହୃଦୟ ଗୋଷିତ,
 ନ ରହିଲୁ ଧରେ ଫେରି, ବଡ଼ ଆତମ୍ବିତ !
 ତୋ କୋମଳ ବସୁ ଗୋଟି ସ୍ୱପ୍ନ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ,
 କାନ୍ଦୁଥିଲୁ ଯେବେ ଯେହ୍ନେ ଚର ଅସହାୟ—
 ଧରିବା ଦରକ କରୁ ପଡ଼ୁଥିଲ ଖସି,—
 ସ୍ୱପ୍ନ ସେହି ମୁଖ ଶଶି ଯେହ୍ନେ ପୂର୍ବ ଶଶି ।
 ତୋହଲଗି ପିତା ମାତା ନିଶି ଉଜାଗର,
 ଅଳପ ବ୍ୟଥାରେ ତାଙ୍କ ବୁକୁ ଜର ଜର ।
 ଗଳତ ସେ ତନୁ ଆଜି ମିଶିଛି ମାଟିରେ,
 କିବା ଅଛି ଆଶ୍ୱାସନା ଶୂନ୍ୟ ଧରଣୀରେ ?

—୧୪—

ଧରିଥିଲ ମାତା ତୋତେ ଗର୍ଭେ ଦଶମାସ,
 ଦେଇଥିଲ ମୁଖେ ଶୀର, ତେଣୁ ଉପହାସ ?
 ସୁଦୂର ମାନସ ହଂସ, ଦୂରେ ଯିବା ଉଡ଼ି,—
 ଚରନ୍ତନ ତୋ ଧରଣ; ଶୂନ୍ୟ ତୋ ମାଧୁରୀ ।
 ତା'କ ନାହିଁ ମାସ ଥରେ ଭୁଲେ ମାଆ ବୋଲି,
 କରି ନାହିଁ ଅଳ ଗଣିଧନ ମୁଖ ଖୋଲି ।
 ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାଲେ କଣ ଦେଲ ରୁଦ୍ଧ,
 ନ ଜାଣି ତୋ ପିତା ନିଶି ଦିନ ହୁଏ ସ୍ବରୂପ ।
 କହିଥାନ୍ତୁ ବାବୁ ଯେବେ ପିଟାଇ ତୋ ପାଟି,
 ତା'କ ଦେଇଥାନ୍ତା ରକ୍ତ ତା କଲଜା କାଟି ।
 କେଉଁ ସଙ୍ଗେ ଆସି ଗଲୁ ନ ପାରିଲ ଜାଣି,
 କାନ୍ଦଇ ଜନମା ତେଣୁ କରେ ଶିର ହାଣି ।
 ଅତି ସମ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଦୂର ଅନ୍ଧକାରେ,
 ଦୁଇିନ ନୈରାଶ୍ୟ ପ୍ରାଣେ କୁଳିଶ ପ୍ରହାରେ ।

—୧୫—

ଗାଏ ଯୋଗୀ, ‘ଭସ୍ତ୍ର ଦେଉ ପଛେ ସ୍ବର୍ଗଲୋକ—
 ଶସ୍ତ୍ରକୁ ନ ଦେଉ କାଳେ କାଳେ ପୁଅ ଶୋକ ।’
 ଯନ୍ତ୍ର ମାଟିରେ ପୁଅ, ସ୍ବର୍ଗ ଲୋକ ରୁନା
 ଭସ୍ତ୍ର ହୁଏ ଆଖି ଆଗେ କେତେ ଖାଣି ସୁନା ।
 ସବୁ ତ ସହିଛି ବଧୂ, ସହିବ ଭବିଷ୍ୟେ,
 ମିଶିଛି ହିନ୍ଦନ, ଘର୍ଦ୍ଦଶାସ ଦଶ ଦିଶେ ।

କ୍ଷୟ ବୁଦ୍ଧି ହେଲ କାହିଁ କହ ଏ ମାଟିରେ ?
 ଜଳିଲ କ ବଜା କାହିଁ ଅଜ୍ଞାନ ଚିମିରେ ?
 ପିତା ଜନ୍ମଦାତା ବୋଲି କରେ ମନସ୍ତାପ,
 ସ୍ୱରେ ପୁଣି ଅଶ୍ରୁ ଜଳେ ଗୁଡ଼ ଆମ୍ଭ ପାମ ।
 ମାତ୍ର କାହିଁ ମିଳେ ତଳେ ଆଲୋକ ସନ୍ତାନ,
 କାହିଁ ଦବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ? କାହିଁ ମୁକତି ପ୍ରମାଣ ?
 ସବେ ଶୀତାରତ ଶିଶୁ, ହଜିଲେ ଖେଳନା,
 ହଜେ ବୁଦ୍ଧି ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ ବଶା ।

—୧୭—

ଶୂନ୍ୟ ମହାଶୂନ୍ୟ ଏକା ପତ୍ୟ—ସନାତନ,
 ଆସି ଯାଉଛନ୍ତି ତହିଁ ମେଘ ଅଗଣନ,
 ପୁଟେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବହୁରୂପ-ରାଗ-ମାୟା,
 ରୁହିଁ ତାକୁ ଅବକାରେ-ବୃଥା ହେଉ ବାୟା !
 କହିଛନ୍ତି ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ମହାଜ୍ଞାନୀ,
 ତେସନେ ରଚନ୍ତି ଖେଳ ଶୂନ୍ୟ ମହାପ୍ରାଣୀ ।
 ଧର କୋଟି ନାମ-ରୂପ ଯାନ୍ତି ପୁଣି ଲୁଚି,
 ନିମେଷକ ଲଗି ପ୍ରୀତି-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୁହୁଛି ।
 ମିଶାଇ ଅନଳେ ଦେହୀ ଦେହ ପଞ୍ଚଭୂତେ,
 ମୂଳ ସମ ରୁହିଁଥାନ୍ତି ଦେବ-ସମ-ଦୁତେ ।
 ଘଟିକ ଅବଶ୍ୟ ଯାହା ଚରନ୍ତନ ବଧୁ,
 କ କରବେ ଦେବତା ବା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ?
 ଅନନ୍ତ ମାୟାର ତଳେ ନାହିଁ ଅବସାନ,
 ସର୍ବାମ୍ଭ, ସ୍ୱର୍ଗାର୍ଣ୍ଣ, ଶିଶୁ-ମାନବର-ଧ୍ୟାନ ।

—୧୭—

ମାତା, ଜନ୍ମ-ଦାତ୍ରୀ, ମଣୁ ସବୁଠୁଁ ଅଗ୍ରଗୀ ?
 ହୋଇ କି ପାରିବୁ ଚର ସଂସାର-ବରଗୀ ?
 କାଲି କାଲି ମାୟା ପୁଣି କରିବ ତ ଗ୍ରାସ,
 ଭୁଲିବୁ ସନ୍ତାନ ଶୋକ, ମୃତ୍ୟୁ-କ୍ଷତ-ପ୍ରାସ ।
 ରଚିବୁ ତୁ ଦେହେ ମାୟା, ଯାହା ଅଛୁ ବାକି,
 ନଶାନ ସୃଷ୍ଟିରେ ପୁଣି ଲଗାଇବୁ ଆଖି ।
 କେତେ କେଶ ପ୍ରସାଧନ, ସିନ୍ଦୂର-ଧାରଣ,
 ବହୁବିଧ ଅଙ୍ଗ-ରାଗ ହେବ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ପାଣ୍ଡୁର ଅଧର ପୁଣି କରିବୁ ରକ୍ତିମ,
 ବିଲେଇ ବାସନା ତେଜେ ନୟନ ବଳିମ ।
 ଲୁଚାଇବୁ କାଳ-କ୍ଷୟ ଯାହା ଶୁକ୍ଳ କ୍ଳେଶ,
 ଯୌବନେ ଯେସନେ ପୁଣି ମୋହ ସମାବେଶ ।
 ଏ ତ ଶୂନ୍ୟ ମେଘ-ଲୀଳା ! ହସ, ଉଡେ ହସ;
 ଭୁଞ୍ଜ ସବୁ ! ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରୀତି-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଆଦର୍ଶ ।

—୧୮—

କାଲି ପୁଣି ଶିଶୁପୁଷ୍ପ ପୁନର୍ଜନ୍ମ-ଲଭ,
 ପୁଣି ଉର୍ତ୍ତା ତୁଲେ ଉପୁଜିବ ନବସବ,
 ନବ ରସ, ନବ କ୍ଷୀଡ଼ା, ବ୍ୟାଜ, କଞ୍ଜଭୁକ,
 କଳ୍ପିତ ଦେବତା ତୋର ହୋଇଯିବେ ମୂକ ।
 ଅବ୍ୟକାର ମନ୍ତ୍ରଭୂମେ କାଲି ମହାତ୍ମୁମ୍,
 ହସିବ ପରବ-ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି ଯହିଁ ଧୂମ ।
 ନ ଆସିଲୁ ଫେରି ଯେବେ ଗଲୁ ଯାହା ଆଜି,
 କେଉଁ ଅଂଶ ଏ ସୃଷ୍ଟିର ପଡ଼ିବଟି ଭାଜି ?

ମହାଶୂନ୍ୟ ଏ ସକଳ ବାରିବାହ ଶ୍ରୀତା,
କହଁ ତାକୁ ନୟନ ବା ପ୍ରକୃତର ପୀଡ଼ା ।
କହିଛନ୍ତି ତଥାଗତ କର୍ମ ପଳ ଶ୍ରେଣ,
ସାଧ ସେଥିଲଗି ଭକ୍ତି-ଜ୍ଞାନ-କର୍ମ-ଯୋଗ ।
ସକଳ କଳ୍ପନା ରୋଗ, ମାଟି ଖାଲି ସାର;
ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ନୟନର ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରହର ।

—୧୯—

ପାପୀ ପିତା ? ପୁତ୍ର ଶୋକେ ପାପ ତାର ଶ୍ରେଣ ?
କହନ୍ତି ମାନବ-ଗୁରୁ ତା' ପାତନ ଯୋଗ—
ବୈରାଗ୍ୟ ସାଧନ, ପୁଣି ଶତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ;
ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭଳି ସଦଗ୍ୟ ତା ଚିତ୍ତ ।
ଦେଖଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସୁଖେ ମାନବ ଘାତକ,
ଶତକୋଟି ବ୍ୟଭିଚାର ଶୋଣିତ ଶୋଷକ ।
ବିଳାସ-ବ୍ୟସନ-ରତ ସୁଖେ ସୌଧ ରୁଲେ,
କହୁଛନ୍ତି ବାୟୁ ସେବା ନଗ୍ନେ ନୟା କୁଲେ ।
ଯେତେକ ପରାଜ-ପୁଷ୍ପ ସବେ ଭାଗ୍ୟବାନ,
ଯେ କୃତ୍ତି ସାଧଇ ଦଣ୍ଡ ତା ଲଗି ବିଧାନ !
ଦୁର୍ବଳ ଯେ ଅସହାୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ;
ତା ଲଗି ଆସନ୍ତି କେବେ ଦେବତା ଉତ୍ସୁକେ ?
ଅବା ଅସହାୟ ଜନ ପାପ-ଜର ଜର,
ବଳିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ସମ ଧାର୍ମିକ-ପ୍ରବର ?

—୨୦—

କାହିଁ ଆସି ଗଲ ଉଡ଼ କୁହକ ଚଢ଼ାଇ,
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ଗଲ କାଳ ଜନନୀ ବଢ଼ାଇ,

ଭଞ୍ଜଗଲା ମାନବର କ୍ଷୀଣ ଅହମିକା,
 ହରିଲା ଅନ୍ଧ-ମାଣିକ୍ୟ; ଭରହର ଶିଖା,—
 ଜାଳଗଲା ପ୍ରାଣ ପୁରେ; ହରିବ କେ ବ୍ୟଥା ?
 ହରିବ କେ ଜନନୀର ଅଖଣ୍ଡ ଶୂନ୍ୟତା ?
 ଶୂନ୍ୟ ପାଗବାରେ ଚଳେ ଜୀବନର ପୋତ,
 ରୋଧ ନ ପାରିଲା କେହି ପ୍ରଭୁ ଖୀର-ସ୍ରୋତ ।
 ଦାଦାନଳ ଦହେ ରୁଲୁ ଲତା ଅନ୍ତରାଳେ,
 ଶିଶୁର ମଙ୍ଗଳମୟ ଶୁଣା କାଳେ କାଳେ ।
 ଦୁଃଖ ଶୋକ ଅସ୍ଥି ମାଂସ ମେଦ କରେ କ୍ଷୟ,
 ଗାଇବାକୁ ହେବ ମାତ୍ର “ଜୟ ପ୍ରଭୁ ଜୟ !”
 ମଞ୍ଚ ପିଟାଇବା ପାପ ହେଉ ଉପବାସ,
 କାହିଁକି ଜୀବନେ ଏତେ ଖାଦ୍ୟ ଉପହାସ ?

—୨୧—

ଶୂନ୍ୟ ବାରିବାହୁ ଖେଳ ଲାଗିଛି ଲାଗିବ,
 ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖେ ସୋତସ୍ପର୍ଶ ବଢ଼ିଯିବ !
 ତା ଗତି ପାରିବୁ ରୋଧ ? କୃଥା ତୋ ଶୋଚନା,
 ସୁଦୂର ପଥକ ! କୃଥା ହେଉ ପଥ ବଣା ।
 ହରାଇଲୁ ଯେତେ ପଥେ ଗଣିଲୁ ସମ୍ପାଦ,
 କୁସୁମ ଚୟନ-କ୍ଷୀଡ଼ା ନାହିଁ ଧନ୍ତ ଆଦି,
 ସେ ତୋର ବ୍ୟଥାର ଅଶ୍ରୁ ଶୋଣିତ ଚର୍ପଣ,
 ଆନନ୍ଦ ଗଦ୍‌ଗଦ ହାସ୍ୟ ପୀରତି ପ୍ରାବଳ ।
 ସେତିକି ତୋ ବରତନ ଆରେ ଶ୍ରମଜାଗ,
 ବୁଝିଥିବୁ ଘାପଶିଖା ଦିନେ ଯିବ ନିଉ ।

ତୋହପରି ଆସେ ଯାଏ ଗାବନ ନିତୟ,
ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଦୋଇନି କାହିଁ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସୟ ।
ଅଶ୍ରୁରେ ଦେଇନି ଆସି କେହି ବରାୟ,
ଦେଖି ନାହିଁ ଛନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ।

— ୨୨ —

ଏ ମାଟିରେ ସ୍ଥଳପଦ୍ମ ଫୁଟି ଉଠେ ନିତି,
ଫୁଟି ଡାସ୍ୟ-ପ୍ରୀତି-ଗାବନର ଜୈନ୍-ଗୀତି ।
ଅପୁଷ୍ପ ସୁନ୍ଦର ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମା ପ୍ରକାର,
ହସୁଆଉ; ତୋ ପଶ୍ଚାତେ ସହସ୍ର ବିକାର !
କଫ, ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ପିତ୍ତ, ବାୟୁ, ଏକ ପରେ ଆନ,
ଲଗି ରହିଥାନ୍ତି ପଛେ ହରିବାକୁ ପ୍ରାଣ ।
ସେ ସକଳ ଭୁଲି ପ୍ରାଣୀ ହସେ ମନ ସୁଖେ,
ସକଳ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରେୟ କରଇ ଉଦ୍‌ୟୁକେ ।
ଚରଇ ବାଲୁକା ଘର, ଭୁଲି ଶ୍ରାବ୍ୟ ପୀଡ଼ା,
କାଳ ଭୁଲେ ଆରମ୍ଭଇ କେତେ ଦୁଃଖ ଶୀଡ଼ା !
ଦୁଇଦିନ ସ୍ଥଳ-ପଦ୍ମ ହୃଦୟ ନୟନ,
ଦୁଇଦିନ ପରେ ବାବୁ ମୁଣ୍ଡକୁ ନୟନ ।
ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗ୍ରାସେ କଲୁ ହାତୀକାର,
ନିଉଲ ପ୍ରାପ୍ତ ବୁଝିଥିଲି ନିର୍ବିକାର ।

— ୨୩ —

ଯନ୍ତ୍ରଣାର ହେଲୁ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡକୁ ନୟନ,
ମୋହାର ଜନନୀ ରୁମ୍ଭେ ମୁଖ ଘନ ଘନ

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ

ନ ଚାହିଁଲୁ ଥରେ ଆଜି, ସକଳ ଶୀଥିଲ,
ହସ୍ତ ପଦ ସବୁ ସ୍ଥିର; ନିଶ୍ୱାସ-ଅନଳ !
ମାଟି ଭୁବ ? ଶୁଷ୍କ ମାଟି ?—ଭାଳ ଦେଲୁ ନାହିଁ !—
ଲକ୍ଷ କୋଟି କାଟି ତୋତେ ରହିଛନ୍ତି ଚାହିଁ,—
ନୁହେଁ ତା' ବିଶ୍ୱାସ ! ପୁଣି ରୁମ୍ଭେ ବଦନ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୋର ମୃଗ-ପଦ ! ସବୁ ଅକାରଣ !...
ଦଶମାସ ଧରି ଗର୍ଭେ ରକ୍ତ ପୁଷ୍ଟ କରି,
ଆପଣା ଛୁପାକୁ ଦେଖିବ କେ ପର ପର ?
ଏ ସକଳ ଯେବେ ମାୟା କହୁ ସତ୍ୟ କଷ ?
ସେହି ସତ୍ୟ ଶୋକ ବୁଲେ ଆଜି ଦଶ ଦଶ ।
ଶୋକାନ୍ତ-ଜନନୀ-ହୃଦୁଁ ଲହୁ ପଡ଼େ ଝରି,
ଚୌଦିଗେ ପରମ ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ବିସ୍ତାବଣ ।

—୨୪—

ହେଲିହାନ ଚିତାନଳ ଚାହିଁଥାଏ ଖର,
ଆତଙ୍କ ଆଶଇ ପ୍ରାଣେ ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ।
ଆପଣାର ଛୁପି ଶିଖା ହମେ ଯିବ ଶକ୍ତି,
ଅନ୍ତମେ ନିବାଣ ପ୍ରାପ୍ତି ଭୟେ ସ୍ମୃତି ରଖି ।
ଯେ ଦେହ କରିଛି ଗ୍ରାସ ଯେବା କଲୁ ଗ୍ରାସ,
ସକଳର ଲାଗି ଖାବୁ କାଳ ଉପହାସ ।
କୁରସ କାନ୍ଦଇ ବନେ, କାନ୍ଦଇ କପୋତୀ,
କପୋତ ବିହ୍ୱଳେ ତାର ପରମ ବିପତ୍ତି ।
କାନ୍ଦ ଉଠେ ବିଲ ବନ କାନନ ପ୍ରାନ୍ତର,
ଶାନ୍ତ ହୁଏ ସବୁ କେତେ ଦିବସ ଅନ୍ତର ।

ଶୁଣିଯାଏ ଲୁହ ଧାର ଅସ୍ତ୍ର-କ୍ଷତ-ଗାର,
ଚିତାନଳ ସମ ଶାନ୍ତ ଏ ଚିତ୍ତବିକାର ।
ସବୁଠି ରହିଛି ଲାଗି କାଳର ଇଚ୍ଛା,
ହେଉ ହେବ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଚିତ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳିତ ।

— ୨୫ —

ଆଶ୍ୱାସନା ? ମାନବର ? ଅବା ଦେବତାର ?
ଦେଖୁ ନାହିଁ ତଳେ କାହିଁ ଥିଲା ପରି କାର ।
ସହବ ବରଷା ଶୀତ ବଣ ଅଜଗର,
ବୁଲୁଛି ଶଗଡ଼ ଚକ, ଖସୁଛି ପଥର,
କଣେ ରହି ପୁଣି ବୁଲିଅଛି ମନ୍ଦ ଗତି,
କରି ନାହିଁ ଦିନେ କାହିଁ ତଳେ ତ ଆସନ୍ତି ।
ଭଗବାନ, ପ୍ରଭୁ, ବରୁ, ଆତ୍ମୀୟ-ସ୍ୱଜନ,
ହୋଇ ନାହିଁ ଦିନେ ତଳେ ତାର ପ୍ରୟୋଜନ !
ଦେଖିଛି ତା ପ୍ରିୟ ଆଖି, ବୁଝିଛି ତା ବ୍ୟଥା,
କଳପନା ସ୍ୱପ୍ନେ ପୁଣି କାହିଁକି ମମତା ?
ବାସ୍ତବରୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ କେହି ପ୍ରୀତିକର,
ଲେଉଟେ ନା ଦର୍ଶନ ପର-ଜୀବନ-ଅମର ।
ପରମ-ପୀରତ-ଦାୟୀ କ୍ଷତ ଅଶ୍ରୁ ଶ୍ରେଣୀ,
ମଧୁର ଶୂନ୍ୟତା-ପ୍ରୀତି, ବିଜନତା ଶ୍ରେଣୀ ।

— ୨୬ —

ରହନ୍ତୁ ଦେବତା ସ୍ତମ୍ଭେ ନେଉନ ଛଡ଼ାଇ,
ଅଛନ୍ତି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କରୁନ ବଢ଼ାଇ !

ଜ୍ଞାନର ଗୌରବ ନାହିଁ, ସାଧୁ ନାହିଁ ଘୋଷ,
ସାର ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜନତା ଶ୍ରେଣୀ ।
ଦେଖିଛୁ ଜୀବନ, ଜୀବା, ଲଭିଛୁ ତା ସ୍ବାଦ,
ଦେଖିନି ଯା ତାହା ଲାଗି କାହିଁ ପାଇଁ ବାଦ ?
ଲଭିଛୁ ଅନ୍ତରେ ବୋଲି ଜୀବନ ମାଧୁରୀ,
କୁରୁର ସମାନ ଦିବାନଶି ହୁଏ ଝୁର ।
ସେହି ମୋ ପରମ ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନୁଭୂତି,—
ବଂସୁକ ଜୀବନ, ସାର ମରଣର ସ୍ମୃତି !
ଦେଖେଁ ପୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଥ ପାଶେଁ ଉଠେ ପୁଣି,
ଆନନ୍ଦେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ନିଏ ମୁଁ ସାଉଁଟି ।
ମଉଳି ଯାଏ ସେ ପୁଣି !...କରୁ ପଡ଼େ ଝରି !...
ସୁଦୂର ମୋ ଯାତ୍ରା ପଥ ଧୀରେ ଆସେ ସରି ?

—୨୭—

ହେଉ ସେ ସକଳ ମାୟା, ଅବା ଶୁଦ୍ଧା ପ୍ରୀତି,
ଶୁଦ୍ଧା ଆଗେ ଯେ ଜୀବନ ଚାଏ ତାର ଗୀତି ।
ଜୀବନ ! ଜୀବନ ! ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି ସୁବିପୁଳ !
ସେ ମୋର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ ସଜୀବ ଅତୁଳ !
ସତ୍ୟ ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ, ଜୀବା-ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା,—
ତୁମର ଦର୍ଶନେ ଯାହା ମାୟା ବୋଲି ଗଣା—
ପରମ ଆଶ୍ୱାସ ମୋର ! ନିତ୍ୟ ଭଗବାନ !
ପ୍ରାଣ-ଅପୂର୍ବ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟ କରେଁ ଧ୍ୟାନ ।
ପ୍ରାଣ-ପ୍ରୀତି-ସୁଧା ବିନା ହରିବ କେ ଚୂଷା !
ଅଗଣି ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲେକେ, ଶାରଦୀୟ ଝଷା !

ପିଇଛି ଅମୃତ ବୋଲି ହେଉଅଛି ଝୁରୁ,
ମରବେ ହୃଦୟ ଗୋଟି ହେଉଛି କରୁର ।
ଜାଣିଛି ସରବ ଦିନେ ଅଶ୍ରୁକ୍ଷତ କ୍ଳେଶ,
ଦୀର୍ଘ ଏ ମୋ ଯାତ୍ରା ପଥ ଦିନେ ହେବ ଶେଷ ।

—୨୮—

ରମଣୀୟ ଅସ୍ତରାଗ ଶୈଳ ପରପାରେ;
ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାର ପୋତ ଦୂର ପାରାବାରରେ,
ନିବାଣ ଉନ୍ମୁଖ ଚିତା କ୍ଷୀଣ ଜଳିବାର,
ମାନବ ପ୍ରାଣର କ୍ଷତ ବ୍ୟଥା ହାହାକାର !
ଅପୂର୍ବ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ମରଣ ସ୍ୱର୍ଗୀତ,
ନିଶ୍ଚଳ ଆଶ୍ୱାସେ କର ନାହିଁ ବିଚଳିତ,
ଅପୂର୍ବ ମରଣ ଶାନ୍ତି ବିରହ-ମାଧୁରୀ,
ବିଫଳ ବର୍ଣ୍ଣନ-ତର୍କେ ଦିଅ ନାହିଁ ରୁଚି !
ଲୋଚକ ଝରିବ ? ଝରୁ, ଝରୁ ସେ ହୁଏର,
କଳ୍ପିତ ଆଶ୍ୱାସେ ପ୍ରାଣ ନ କର ଅସ୍ତର,
ଅଶ୍ରୁ ସଙ୍ଗୀତରୁ ବଳି କି ଅଛି ମଧୁର !
କଳ୍ପିତ ଭରସା ତର୍କ ପ୍ରହାର ନିଷ୍ଠୁର ।
ଶୁଣିଛି ଯେ ଦିନେ ମୃତ୍ୟୁ ବେଦନା ମାଧୁରୀ,
କଳ୍ପିତ ଦେବତା-ଲୋକେ ହେବ ନାହିଁ ଝୁର ।

—୨୯—

ଦୀର୍ଘ ଯାତ୍ରା ପଥେ ଦୂର ଅସ୍ତରାଗ ଛୁପୁ,
ଉପଜୀବ ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣେ ଅପରୂପ ମାୟା ।

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ

ଦୂର ରାତି ଅନ୍ଧକାରେ ଦିବସ ସମ'ଧି,
ପ୍ରେତ-ପ୍ରୀତି-ଶେଷ-ସ୍ମୃତି ରଖିବ ସମ୍ପାଦି ।
ଏ ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟେ ସେ ମୋ ପରେମ ସମ୍ବଳ,
ଆମ୍ଭ ଅନୁଭୂତି ତହିଁ ସୁଲଭ ସରଳ ।
ସେ ଦୂର ତଟିନୀ କୂଳେ ଡାକଇ ଶୁଣାନ,
ଡାକେ ଭୟ ଡାକେ ମାଟି, ଦେବେ ନିତ୍ୟ ସ୍ଥାନ ।
ମୃତ୍ତିକା ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରାଣେ କରଇ ଅସ୍ଥିର,
ତା ତହୁଁ ମଧୁରତର ଶୁଣି ନାହିଁ ଗିର ।
ଜୀବନର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ତହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ,
ଜୀବନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ନୁହେଁ ସେ ନିଭୁନ ।
ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ଭାଲେଁ ଯାତ୍ରା କେବେ ଶେଷ—
ସୁଲଭ ହେ! ଇବ କେବେ ମୃତ୍ତିକା ଆଶ୍ରେଷ ?

—୩୦—

ଦୂର କୂଳ ଖାଇ ଚାଲେ ଦୂରେ ବନ୍ୟାଜଳ,
ମାରବତା ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗି ଶୁଭେ କଳ କଳ ।
ଅନନ୍ତ କାଳର ସେ'ବା ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବାଣୀ,
ହେ ସୁଦୂର ଯାତ୍ରୀ ପାର ଯେବେ ନିଅ ଗୁଣି ।
ଭୁଞ୍ଜ କରି ଶୋକ ଅଗ୍ର କୁଟି ଚାଲ ଖର,
ଡାକଇ ମରଣ—ଶାନ୍ତି ଡାକଇ ସାଗର ।
ଅଗ୍ରସର ! ଅଗ୍ରସର ! କାହିଁ ଅବସର ?
ବାର ବାହୁ ଫୀଡ଼ା ଶୂନ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିବ ନକର ।
କି ହେବ ଶୋଚନା କରି ଆରେ ପରବାସୀ,
ଖର କାଳସ୍ରୋତେ ସୁଖେ ଦୂରେ ଚାଲି ଶାସି ।

କଳପନା ଆଶ୍ୱାସନା ଭୁଞ୍ଜ ଉପହାସ,
ବୃଥା ଅମୃତର ଆଶେ କରୁ ଉପବାସ ।
କେବଳ ଚାଲିବା ସାର ମରଣ ଯାବତ,
ମୁକ ଅବିଚଳ ସେହ୍ନେ ଦୂର ପରବତ ।

—୩୧—

ସଂଗ୍ରାମ ଅତୀତ କ୍ଳାନ୍ତ ମାନବ ବିପନ୍ନ,
ଶୁଣ କୋଟି ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦନ ।
ହତାଶର ହାତୀକାର ନିଷ୍ପେଷିତ ବ୍ୟଥା,
ବଞ୍ଚିବାର ଲାଗି କିବା ପ୍ରୟାସ ମମତା ।
ରୋଗ ବ୍ୟାଧି ଅନାହାର ରହିଅଛି ଛେକ,
ପ୍ରବଳର ନିଷ୍ପେଷଣେ ନୋହେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ।
ଭଗ୍ନ ଗ୍ରୀବା, ମୁନାଧର, ନିଷ୍ପ୍ରଭ ନୟନ,
ବିକଳେ ଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ, ‘ଜୀବନ ! ଜୀବନ !’
ଭୁଲି ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ତୋର ଅଛି ନା ସାହସ,—
ପୁଟାଇବୁ ମୁଖେ ତାଙ୍କ ଆଶା ମୃଦୁ ହସ ?
ତୋହ ସମ ଛନ୍ଦି ସେତେ ସନ୍ତାନ ବଞ୍ଚିତ,
ତାଙ୍କ ଲାଗି ଅଛିଟି କି ଆଶାର ସଙ୍ଗୀତ ?
କହିଯାଅ ତାଙ୍କୁ କଥା, ସେ ସେ ଉପବାସୀ,
ସୁଦ୍ଧ—ସ୍ୱାର୍ଥ—ବ୍ୟଥା ଖର ସୋତେ ଯାଉ ଶାସି ।

—୩୨—

କଳ କଳ ଛଳ ଛଳ ସ୍ରୋତ ଉତ୍ତରଳ,
ସ୍ୱାର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅଶ୍ରୁ ଲାଗି କାହିଁ ଅବସର ?

ସକଳେ କରିବେ ଯେବେ ଯାର ଏ ହୃଦୟ,
 ଶେଷିକ କେ ବୃଷ କରି ସଲିଳ ସେତନ ?
 ସମ୍ଭବ କା ଯୋଗୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ନୟନ ?
 ପୁଷ୍ପ ପଲବନ୍ତ ହେବ ପିଣ୍ଡ ଏ ଜୀବନ ?
 ଜୀବନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କିଏ ଗାଇବ ସଙ୍ଗୀତେ ?
 ପ୍ରୀତି ପୁରଧୁନା ଆଖିକ କେ ପ୍ରାଣୀ ହିତେ ?
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ପରଜନ୍ମେ-କହେ ଶାସ୍ତ୍ର ଗୀତା !
 ଜୀବନେ ଯା ଅସମ୍ଭବ ମରଣେ ସେ ମିଥ୍ୟା !
 ରହୁଲ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେ, ରଖିଲୁ ଯା ବାକି.
 ନ ଆସିବୁ ଆଉ ଫେରି; ମାଟି ତାର ସାଥୀ ।
 ଫୁଟାଇ ଯା' ଏ ଜୀବନେ ଯେତେ ପୁଷ୍ପଗଣି,
 ଉଦ୍‌ଭଟ କଲ୍ୟାଣ ପିଞ୍ଜି ବୁଲ ସ୍ରୋତେ ଭାସି ।

—୩୩—

ଉପୁଜଇ ଶଙ୍କା ଶୁଦ୍ଧ ଭାସି ନାହିଁ ବୋଲି,
 ମୂଳ ଯେଣୁ ରାଇ ନାହିଁ ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠ ଖୋଲି ।
 ପ୍ରାଣିକ ତୋ କଣ୍ଠେ ବାଣୀ ଆପଣାର ଛୁଏ,
 ଭସାଇ ପାରିଲେ ଥରେ ତୋ ସତ୍ତ୍ୱ କେ ପାଏ ।
 ସୁଗନ୍ଧୀର ତୋ ସଙ୍ଗୀତ ହେବ ଉଦ୍‌ସରତ,
 କୋଟି ପିଣ୍ଡ ହୃଦ-ଆଗ ହେବେ ପୁଲକିତ ।
 ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ଧକାରେ ହେବ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର,
 ହସିବ କୁସୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ମରୁ ସଂସାର ।
 ପୁନର୍ଜନ୍ମ, ପରଲୋକ, ହେବ ନାହିଁ ଲେଡ଼ା,
 ଲେଡ଼ା ହେବ ନାହିଁ ଦିଶି-ଆଶିବାଦ ଥୋଡ଼ା ।

ସତ୍ୟ ହେବ ଏ ଜୀବନ, ମୃତ୍ୟୁ, ପୁଣି ମାଟି,
ସତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର କଳପନା ପାଟି ।
ବ୍ୟଥିତ ଗୋପନ ପ୍ରାଣେ ବନ୍ଧୁ ଅଶ୍ରୁ ଗଣି,
ମଧୁର ସୁଦୁରେ ମିତା ସ୍ରୋତ ଜଳେ ଘସି ।

— ୩୪ —

ନାହିଁ ବରୁ ! ଭରସାର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ନାହିଁ ଶକ୍ତି, ଶ୍ରୀ, ଆଶା, ପ୍ରୀତି-ଆୟୋଜନ,
କଳ୍ପନାର କ୍ଷୀଣକ, ବିଜ୍ଞାନ ବିକାର,
ଉତ୍ସବର କୋଳାହଳ,—ସବୁ ନମସ୍କାର !
ଏକାକୀ ନିଃସଙ୍ଗ ଯାତ୍ରା ସାଥୀ ସ୍ରୋତ ଜଳ,
ମଧୁର ସୁଦୁର ଯାତ୍ରା ଜଳ କଳ କଳ ।
ମଧୁର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଶ୍ରୀମ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନାରକାର,
ମାରବତା ଶବ୍ଦଭେଦି ତୋ ସଙ୍ଗୀତ ସାର ।
ସେ କ୍ଷୀଣ ସଙ୍ଗୀତେ ହାସ୍ୟ-ଆଲୋକ ବିକାଶ,
ସେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପିଣ୍ଡ-ପ୍ରାଣେ ଆଶା ପରକାଶ,
ଶୁଷ୍କ ମ୍ଳାନାଧରେ ଆଶା ହାସ୍ୟର ସଞ୍ଚାର,
ଏଥୁଁ ବଡ଼ ଆଉ କିବା ଲେଉଟୁ ପୁରସ୍କାର ?
ସେତିକି ପରମ ଧନ ତୋର ପରବାସୀ,
ଅଗ୍ରସର ! ଅଗ୍ରସର ! ନୋହୁ ଉପବାସୀ !

— ୩୫ —

ସଙ୍ଗୀତ ତୋ ଦୁଃଖେ ନିଶିଳର ଅନୁଭୂତି,
ନିଶିଳର ଅଶ୍ରୁ କ୍ଷତ ତୋ ପ୍ରାଣ ବିଭୂତି ।

ମୃତ୍ୟୁକା ଦର୍ଶନ

ନିଶିଳ ସେବାରେ ତୋର ବ୍ୟଥିତ ସଙ୍ଗୀତ,
ତୋ ଆଶାର ବାଣୀ ହେଉ ମରବେ ମିଳିତ ।
ସୁଦ୍ଧ ତୋ ବିରହ ସୁଦ୍ରାତମ ତୋର ଶୋକ,
ଜାଲରେ ନିଶିଳ ବିଶ୍ୱ ଜୀବନ ଆଲୋକ ।
ବିପୁଳ ପ୍ରାଣର ଅନୁଭୂତି ହେଉ ସାର,
ଆତ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ସତ୍ୟ ହେଉ କାଳ ଅନ୍ଧକାର ।
ଭାସି ଚାଲ ଦୂରେ ଦୂରେ ନାହିଁ ଭୟ ଶୁଭ,
ଫୁଲ କଣ୍ଠ ଅନବାର ତୋ ଅମୃତ ଗୀତ ।
ନିଶ୍ଚର ବାସ୍ତବେ ସତ୍ୟ ଜୀବନର ଲାଳା,
ପୁଟିବ ତ ପୁଣି ପୁଲ ଯହିଁ ମଉଳିଲ,
ଶୂନ୍ୟ ଚାହିଁ ! ଶୀତାରତ ବାରିବାହ ଗଣି !
ଫୁଲ ତୋ ସଙ୍ଗୀତ ! ଦୂର ସ୍ରୋତେ ଚାଲି ଶାସି ।

—୩୭—

ମଧୁର ଏ ଅନ୍ଧକାର ବାରିବାର ବାର,
ମଧୁର ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରାଣ ସତ ଅଶ୍ରୁଧାର ।
ସଭ୍ୟତାର ନୋଳାହଳ, ଶତ ଶିପ୍ର ଗତି,
ଦଳିତ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରୀତି ଶେଷ ପରିଣତି,
ନିଭୁଛି ପ୍ରାଣ ଯେତେ, ପଡ଼ୁଛି ମଉଳି,
ତାରୁଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଶୋଭା କ୍ଷଣକେ ବଢ଼ିଲି,
ପ୍ରୀତି ନେତ୍ର ସ୍ମିତ୍ୟାଲୋକ, ଯୌବନ-ଲଳସା,
ସକଳ ଅନ୍ଧାରେ ଲୁପ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଭରସା !
ସକଳ ଅଭାବ ଗୁଣି ଭୁଲିଲି ମୁଁ ହେଲେ
ମରଣ ସମାନ ସତ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ମେଲେ ।

ମଧୁର ମୋ ଅଶ୍ରୁମଳେ ଆମ୍ବ-ଅନୁଭୂତି,
ସକଳ ବିଲସେ ସାର ହୁଏ ପ୍ରୀତି-ସୁଖ ।
ବିଦ୍ୟୁତ ସ୍ଫୁରଣ ! ଯାଏ ଅନ୍ଧକାର ହଟି—
ଦିଗୁଣ ଅଥବା ଗଲେ ଆଶା-ଲୋକ କଟି ।

—୩୭—

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନର ଶିଶୁ ଅନ୍ଧକାରେ ଶୁଣି,
ତୁଚ୍ଛ କରି ଆପଣାର ବିଜ୍ଞାନ ବଡ଼ାଇ,
ପୁଚ୍ଛିଅଛି ଜୀବନର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ;
ଗାଇଛି ବିଫଳେ କେତେ ଆଲୋକର ଯଶ ।
ମାତର ରହସ୍ୟମୟୀ ମୌନ ମୌନତର !
ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରଶ୍ନର କିଛି ମିଳନ ଉତ୍ତର ।
ମୃତ୍ୟୁ, ଅନ୍ଧକାର ଜଗ-ଶେଷ-ପରିଣତି,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅନ୍ଧ ନର ଢାଳିଛି ପ୍ରଣତି ।
ସକଳ ସଂଗ୍ରାମ ଶେଷେ ଗୌରବ ନିଦାଣେ,
ଆଜ୍ଞାଦନ କରେ ଅନ୍ତେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ପରାଣେ,
ପରମ ଜନନୀ ସମ ଢାଳଇ ଆଶ୍ୱାସ,
ସବୁ ସତ୍ୟ ସନାତନ ଅଶ୍ରୁ ଶତ ପ୍ରାସ ।
ସେ ସତ୍ୟ ସାନ୍ନ୍ଦର୍ଭ ଲଭି ପ୍ରୀତି-ପଦ-ଶୋକ,
ଭୁଲଇଁ ଦର୍ଶନ, ତର୍କ, ଛଳନା-ଆଲୋକ ।

—୩୮—

ପ୍ରାବଣର ଭର ନନ୍ଦରେ

ତରଣୀ ତୋ ଶୂଳ ରେ ବାହି

ମୃତ୍ତିକା ଦର୍ଶନ

ନ ଦଶଇ ତମିରେ ଖର

ତୋ ଆଲୋକ ନାହିଁରେ ନାହିଁ !

ଦଶେ ନାହିଁ ଆକାଶ ତାର,

ଗରଜଇ ବରଷା ଧାର,

ପୁଲକଇ ଅବନୀ ତନୁ

ଦୂର ମାଟି ଉଠଇ ତାଇ

ତରଣୀ ତୋ ବୁଲରେ ବାହୁ ! ୧ ।

ଖୋଜୁ ପୁଣି ଭରଷା କାର ?

କଳପନା କରୁ ତୁ ସାର

ବିଫଳ ତୋ ଆଲୋକ ଆଶା

ଦୂର କୂଳ ଦଶଇ କାହିଁ ? । ୨ ।

ବୁଲେ ନଦୀ ଲଘି ଦି' କୂଳ

ତା ମାଧୁଷ୍ଠ କାହିଁରେ ଭୁଲ ?

କଳ କଳ ଗାଏ ସଲିଳ

ଥର ଉଠେ ତମିର ଥାଇ । ୩ ।

ସାମୁଦ୍ରୀନ ନିଶୁନ ପଥେ

ଗାଅ ଉଠେ ଅନବରତେ

ନିଶବଦ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ

ମିଳିବ କି ପଛକୁ ବୁଝି ? । ୪ ।

ଆଗେ ପଛେ ହସଇ କାଳ

ଛନ୍ଦିଛି କେ ନିରାଶା ଜାଲ

ସତ୍ୟ କାହିଁ ? ସକଳ ଭୂତ—

କଳପନା କରଇ ବାଇ । ୫ ।

ଜ୍ଞାନ ଜଳେ ପକାଏ ଗାର,
 କବି ଗାଲ-ଗଲପ ସାର,
 ଆମ ଯୋଡ଼େ ଛୁଡ଼ୁଲ ତାର
 ଯୋଗୀ ଭୂତ ଅରୂପ ଧାୟୀ । ୭ ।
 ଲେଉଟେ ନା ଉଜାଣି ସୋତ,
 ନିଃସ୍ବ ନାହିଁ ମରଣ ସତ !

ସୁମଧୁର ଶୁଲବା ଶ୍ରୀ
 ମରଣର ବନ୍ଦନା ଗାର
 ତରଣୀ ତୋ ଶୁଲରେ ବାଜି । ୮ ।
 —୩୯—

ଗୋଟି ଗୋଟି ବଉଳ ଭେଳା
 ଗଲ ଶ୍ରୀ ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶେ,
 କେତେ ଦୀପ ଗଲେଇ ନିଭି
 ଆଲୋକର ସୀତ ଆଶ୍ରୟେ ।
 ଜବାଧର କାଶ ହାସରେ,
 ତରୁଣ ପୀରତି ପ୍ରାସରେ,
 ମଉଳିଲ ମଧୁ ମାସରେ

ଶୂନ୍ୟ ଚାହିଁ କରୁଣ ହାସେ । ୧ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ସପତ ରଙ୍ଗ,
 ନବ ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ-ସଙ୍ଗ,
 ଧୂଆଁ ଦେଲ ଶୂନ୍ୟରେ ସବୁ
 ଚାହିଁ ରହୁ ଆଜି କା' ଆଶେ । ୨ ।
 ଦେଖୁ ଯେତେ ତୁ ଛୁପାବାଜି
 ତୋ ପ୍ରୀତିରେ କେହି କି ରାଜି ?

ମୃତ୍ୟୁକା ଦର୍ଶନ

ବୃଥା ହୃଦେ ଧରୁ ତୁ ଟାଣି
ଦିନ ତୋର ଯାଏ ନିରାଶେ । ୩ ।
ତୁହି ଦୂର ସାଗର ନଦୀ,
କୂଳ କଥା ହେଉରେ ଧର ?
ଆକୁଳ ତୁ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ
ମରିବାକୁ ଅନଳ ଧାସେ । ୪ ।

—୪୦—

ଗୁଣି ଗୁଣି ବିଜନ ପଥେ
ବେଳା ତୋର ଗଲରେ ବହି;
କାଳ ରାତି ଆସିଲ ମାଡ଼ି
ତୋ ବେଦନା ପାରିଲୁ କହି ?
ବନ୍ଧୁ ତୁଲେ ହେଲୁ କି ଦେଖା ?
ଦିଲି କି ଆଲୋକ ରେଖା ?
ଯେ ତିମିରେ ସେହି ତିମିରେ
ଆଗ ଭଳି ଗଲୁ ତୁ ରହି
ତୋ ବେଦନା ନ ହେଲୁ କହି ।
ଆଗେ ପଛେ ଗଲେଣି ଯେତେ
ଭୁଲେ ଥରେ ଗୁଣିଲେ କେତେ ?
କି ସ୍ବପନେ ହେଲୁ ତୁ ବାଇ ?
ଉଦାସୀରେ ହସଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ।
ତୋ ବେଦନା ନ ହେଲୁ କହି ।
ପଥ ଚଲ ଏକାକୀ ସାର,
ବହି ସ୍ବରେ ଆପଣା ଗୁର,
ଦୀର୍ଘ ଦୂର ବିଜନ ପଥେ
ଶୀତ ଶର ବରଷା ସହି ।

ଅକାଳରେ ଝରିବା ବ୍ୟଥା

ଏ ଜୀବନ ନିଗୁଡ଼ କଥା

କହିବ କେ କାହାକୁ ପଛ ?

ମରଣରେ ସରବ ଜୟୀ

ତୋ ବେଦନା ପାଗିଲୁ କହି ?

—୪୧—

ଅନ୍ତିମ ଭାଷଣ —

କ୍ଷଣକର ଭୁବ୍ଧ ପ୍ରମୋଦ ଶିଖାଟି ଜଳ ତୁ ଜଳ ।

ଭବିଷ୍ୟ ଆଶା ପୁଣି-କଳପନା ତହିଁକି ଫଳ ?

ରହିଥିବାଯାକ ସେ ତୋର ଗର୍ଭରେ ତରଳ ଟିକ,

ଗାଲ ଯା ମାରବେ ଜୀବନାନନ୍ଦ ମାଙ୍ଗଳିକ ।

ରବି ଶଶି ଗ୍ରହ ଆଲୋକ; ଆଶାରେ କହ କି ଲଭ ?

ନ ବଢ଼େ ଆଲୋକ କି ହେବରେ କରି ଦୟାରବ ?

ବିଶାଳ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ଧାର କୋଣେ ତୁ ସୀତାମା

ଅଗଣିତ ଦୀପ ତୋହରି ସମାନ ଗଲେଣି ନିଭି ।

ସର୍ବାମ ସ୍ଵଳ୍ପ ଆଲୋକ ପଶୁ ପଡ଼ିଛି ଗାର,

ତା ପଛେ ହସଇ ମରଣ ସମାନ ଅନ୍ଧକାର ।

ସେହି ଅନ୍ଧାରୁ ଜନମ ତୋରରେ ମିଶିବୁ ତହିଁ,

ଚଉଦ ଭୁବନ ଆଲୋକ ପ୍ରାବନ କି ହେବ କହି ?

ଅନ୍ଧାର କାହିଁ ରହିଲ କି ଗଲୁ ନୁହେଁ ତୋ କାମ,

କ୍ଷଣିକ ଆଶ୍ରୟ ଅସ୍ଥିର କିଆଁ ତୋହରି ପ୍ରାଣ ?

କ୍ଷୀଣ ଦେବରେ ନିଭିଯିବୁ ଦିନେ ପଡ଼େ କି ମନେ

ଯେତେକାଳ ଅଛି ଜଳିଯାଉ ଶିଖା ସଂଗୋପନେ ।

—ଚଉଦ—

ହରିଜନ—

ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଜୁଟି ନାହିଁ ଦାନା
ପଚାଇଛି କେତେ ହାତ,
ମିଳିଅଛି ମୁହଁ ମୋଡ଼ା ନାକ ଟେକା
ମାତର ମିଳିନି ଭାତ ।
ବିଶାଳ ନଗରୀ ପାଟଳପୁର
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଧିକ ଜନ,
ମୁଠାଏ ଅଳ୍ପ କାଣୀ କଉଡ଼ିକ
ଲଗି ସବୁ ଅଭିଜନ ।
କାହା ଉରସାରେ ଚାଲିବ ସେ ବନ୍ଧୁ—
ଯୋଡ଼ାଏ ଯୋଡ଼ାଏ ପିଲା ?
ଦିୱାନି କରଷ ଖୁଆଇ ପିଆଇ
ସାରିଛି ଯା' ପାଖେ ଥିଲା ।

ଆଗତ ପଡ଼େଷେ ବୃହସ୍ପତି ତା'ର
 ମୁଦିଲ ସୁଗଳ ଆଖି,
 ଶୋଷ କାମଳକୁ ଚକିତା ଯେତେ
 ରଖିନ ସେ କିନ୍ତୁ ବାକ ।
 ଭୁଲିଗଲ ସୁଖେ—ମାଇପିଟାଏ ସେ—
 ଗୁରୁ ଘର ଲଦି ଶିରେ,
 ଅମଡ଼ା ପଥେ ସେ ମାଡ଼ିଗଲେ ଏକା
 ନୟନ ଅଶ୍ରୁ ମାରେ । ୧୦ ।
 ତନିଟା ପରାଣ ଗୁଲନ୍ତି ଠେଲି
 କୁକୁର ଚଢ଼ି ହୀନ,
 ସୃଷ୍ଟିରେ କବା ପ୍ରୟୋଜନ କାର
 କହିବ କେ କେଉଁ ଦିନ ?

ବୈଶାଖ ମାସ ଶୁନ୍ୟ ସରଣୀ
 ଦି' ପ୍ରହରଥା ଖରା,
 ଚୌଦିଗୁଁ ନଆଁ ବରଷଇ !
 କୁଆ କୋଇଲି ସ୍ବପ୍ନ ପରା ?
 ଏ କାଳେ କାହାକୁ କହିବ ଦୁଃଖ ?
 ପ୍ରାଣୁଁ ଉଠେ ଖାଲି କୋହ,
 ଦେଖିଲ ପାର୍ଶ୍ବେ-ସିତଳ ସୌଧେ
 ଉତ୍ସବ ସମାବେଦ ।

ଗତ ରଜନୀରେ ସରିଛି ବବାହ,
 ପିକା ଦିଶେ ସାନସକା,
 ସରି ନଥିବ ତ ସାତ ଦିନ ଯାଏ
 ତବ୍ୟ ରୈଷ୍ୟ ମଜା ।
 ଡାକିଲୁ ବଳଲେ, “ମାଆ ଠାକୁରାଣୀ—
 ଶୁଣ ଏ ଗରିବ ଡାକ,
 ବଳିଥିବ ତୁମ ଭୋଜନ ପାତ୍ର
 କେତେ ତ ଅଳ୍ପ ଶାକ । ୨୦
 ଦିଅ ଆଟିକାରେ—ଯା ଥିବ ଭାଗ୍ୟ—
 ଅଳ୍ପ କୋରଣି ପାଣି,
 ଉଡ଼ଇ ହୁଏ ! ଦେନ ମୋ ଦଇନ —
 ମରୁଛୁ ତନଟା ପ୍ରାଣୀ ।”
 ଅଇଁଠା ପତ୍ର ଚୁଟୁଥିଲୁ ଅବା
 ଅଦୂରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଵାନ,
 ଅନାହୁତ ତନି ଅତିଥିରେ ଚୁଣି
 କଲୁ ବା ଶୟ ଛାନ ।
 ଗୁରୁ ଗୁରୁ କରି ଚରକ ଉଠଇ
 ମଡ଼ାଇ ନ ଦେବ ପାଖ !
 ଯମୁଁ ଶ୍ରମରୂପ ! ନରେଶି ସଉପେ
 ଉଡ଼ିଗଲେ ଦେନି ନାକ ।
 କନ୍ୟାଟି ତାର ଯାଉଥିଲୁ ଆଶେ
 କି ଅବା ଆଣିବ ଗୁଣି,

ଅଧିକ ଲୋଭରେ “ମରୁ ନାହିଁ ?” କହି—
 କର ଧରେ ମାଆ ଟାଣି ।
 ସହସ୍ର ଡାକେ ଆସିଲା ଦାସୀଏ
 ଦନ୍ତୀ ପୁଅଲକାୟା,
 ‘ବୁରଦିନ ହେଲା ବାହାଘର ଶେଷ’
 କହେ, “ନିଆଁ ଦେବ ଆଆ !”
 ‘ଆଜିଯାଏ କାହିଁ ଶୋଇଥିଲୁ ? ଆଜି
 କାଳକୁ ଭାଜିଲୁ ନିଦ ?
 ‘ସେ ଦିନ ଥିଲେ ତୁ ଫୋପାଡ଼ି ଥାନ୍ତୁ
 ଶିର ପୁର ନାନାବଧ ।
 ‘ଆଜି ଯାଏ ଥିଲା, ବାସି ବୋଲି ଆଜି—
 ଡାଳ ଦେଲେ ବାବୁଆଣୀ,
 ‘ମିଠାଇ କାକରା ଧରି ଗଲା ଲଳ
 କିଏ ଖାଆନ୍ତା ଜାଣି ।
 ‘ଅସ୍ତବ୍ଧ (୧) ଟିଣେ ଫୋପାଡ଼ିଛୁ ତା ମୁଁ,
 ଦେଖିବୁ କି ଥିବ ଅବା ।
 ‘ମେହେନ୍ଦ୍ରର ଗାଡ଼ି ଆସିନି ଏ ଯାଏ
 କହୁଥିଲା ବୁଢ଼ା ନବା ।
 ‘ଭାଗ୍ୟକୁ ତୋର ଥିବ ଯଦି କିଛି
 କୁକୁର କୁଆ ମୁଣ୍ଡ;
 ‘ନାହିଁ, ନାହିଁ, କେହି ଯାଇ ନ ଥିବେ ତ
 ସେଇ ଟିଣ ଭିତରୁ ।”

(୧) Dust bin

କହିଦେଇ ଶଶେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ !

ଅସ୍ବକର ଟିଣ ଠାର,
ମୃଥୁଳ କାୟାକୁ ବକଳେ ନରେଶି
ଧୀରେ ଲେଉଟିଲ ନାଶ ।

ହରିଜନ ତାର ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନ
ବାରଣ ତ ତଳେ ନାହିଁ
ବ୍ୟାକୁଳ ନେତ୍ରେ ଅସ୍ବକର ଟିଣେ
କିବା ଅଛୁ ଦେଲୁ ବୁଝି ।

ଶରୀର ତାର ଛୁଇଁ ନାହିଁ କେହି !
ପିଲାଟାଏ ଗଲ ପଣି,
ସାଉଁଟି ଆଟିକା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲ ତା
ନୟନ ଉଠିଲ ହସି ।

“ଦୁଇବେଳା ଯିବ !” ନାହିଁ “ତନ ବେଳା
ଖାଇଲେ ତା’ ରଖି ଥୋଇ”
“ମୋ ଶର ଅଧିକ ! ଆଣିଛୁ ମୁଁ !”—କହେ
ପୁଅ ଉଲ୍ଲାସ ହୋଇ ।

ଖାଇଲେ ଯେତେକ ଗଛ ମୂଳେ ବସି
ଯାଉଥିଲା ସେହି ଶ୍ଵାନ,
ସସ୍ତ୍ର କାତରେ ବୁଝିଲରୁ ହିଅ —
ଆନନ୍ଦେ କରେ ଦାନ ।

ଆକଣ୍ଠ ସେହି ଭୋଜନର ଶେଷେ
ଆଶୀର୍ବାଦର ପାଳ,

'ଧନ୍ୟ ବିଧାତା "ଜମିଦାର ବାବୁ—
 ଜଇ ରହ !" କହେ ବାଳୀ ।
 ବିଧାତାର ସେହି ମଙ୍ଗଳ ଗାନେ
 କେତେ ବା ଦାସୀର ଭାଗ ?
 ସେ ଦେଖିଛି କହୁ ଶୁଣିତ-ଶାଦ୍ୟ—
 ଅନ୍ତମ-ଅନୁରାଗ ।
 ଅନ୍ତମ ସେହି ଭୋଜନେ ଚୁପ୍—
 ବଞ୍ଚିବ ? ନାହିଁ ବାଣୀ !
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁରୁ ଅନ୍ତମ ନଦେ
 ନିଶ୍ଚିତ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ।
 ମୁଁ ପୁରାଣେ ତନୁ ଜର୍ଜର
 ମସିକା ଭଣ ଭଣ,
 ବସି ଭିତରେ ହୋଇଛି ସେ କେତେ
 ବଦନୁ ଉଦ୍‌ବମନ;
 କୁଞ୍ଚିତ ନାସା, ବିକଳ ବଦନ,
 ନେତ୍ର ଲୋଟରଗତ,
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଅନାଇଁ ଉଡ଼ି ଯାଇଛି ସେ
 ପରାଣ ସମ୍ଭବତ ।
 ସାଉଁଟା ପିଠାରୁ ବାକ ଅଛି କେତେ !
 ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ !.....
 ଭୁକ୍ତ କରି ତା ବମନକୁ ରୁଟେ
 ସେହି ପରିଚିତ ଶ୍ଳାମ । ୭୦ ।

X X X X X

ଶୀର୍ଷ ଭୂମି ସେ ପଥେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ
 ଦେବତାର ନିତି ରାସ,
 ସେ ପଥେ ଗଲେଣି କେତେ ତଥାଗତ
 କେତେ ଯେ ଭୁଲସୀ ଦାସ ।
 ସବୁ ଦିନ ପରି ଆଜି ସେହି ପଥେ
 ଗାଇ ମୁଖେ ରାମ ନାମ,
 ପ୍ରକୃତ ତଳେ କେ ଉକ୍ତ ଉଦାର
 ସାରିବ ଗଙ୍ଗା ସ୍ନାନ ।
 ଦେଖି ଏ ଦୃଶ୍ୟ ବିଭୀଷଣ ହୃଦ
 ସିତ୍କାର କରି ଉଠେ,
 ଅଶୌଚ ଉପେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ବେଗରେ
 ରାମ ନାମ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଟେ ।
 ଗର୍ଜି ଉଠଇ ବୁଦ୍ଧିଷୁ ଶ୍ଵାନ !
 — ଦନ୍ତ ପକ୍ଷ ଦଶେ,—
 ଜୀବନ ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ତମ-ରସେ
 ଆହୁତି ଭାଳଇ କି ସେ ?

—ପଦ୍ମର—

ପତ୍ନୀତ୍ବର ପୂର୍ବେ—

(୧)

ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ପ୍ରିୟ ବାରିବାଡ଼,
ନୁହେଁ ରୂପ ଅଗ୍ନିଶିଖା ନାହିଁ ମୋର ଦାହ !
ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ମୁହିଁ, ତୁମେ ଯେହ୍ନେ ନର,
ସୁବିଶାଳ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାନ୍ତେ ରବୁଁ ଶୁଭ୍ର ଘର—
ଯେସେନେ ମିଥୁନ ପକ୍ଷୀ ! ଆମର ସମ୍ପର୍କ—
ଅଶକ୍ତ ଜୀବନ ସୃଷ୍ଟି ଅମର ଆନନ୍ଦ ।
ଅଶ୍ରୁ ପାରିବାରେ ଆମ କୌମୁଦୀ ରଚନା,
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଆଶାର ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଙ୍ଗୀତ ମୂର୍ଚ୍ଛନା;—
ତା ତହୁଁ ଅଧିକ ମୋର ନାହିଁ ଦବ୍ୟଜ୍ଞାନ,
ବିପ୍ଳବେ କଳ୍ପନା ସ୍ୱପ୍ନ ରଚେ କବି ପ୍ରାଣ ।
ଦୀର୍ଘ ଏଇ ଯାତ୍ରାପଥେ କାବ୍ୟ-ସ୍ୱପ୍ନ-ମାୟା,
ରହେ କେତେ ଦିନ ବରୁ ବାରିବାଡ଼ ରୂପା ?

ପଞ୍ଚୋଦର ପୂର୍ବେ

ମେଢ଼କ କି ତହିଁ ପ୍ରିୟ ଜୀବନର ଖୁସୀ ?
କାହିଁ ତୁମ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ନିତ୍ୟ ରୂପ ସୁଧା ?

(୨)

ଭାଲେଁ ବସି ବସି ତେଣୁ ଆସିଲେ ପଞ୍ଚସ—
ଏ ପୁଷ୍ପ କାନନ ତବ ହେବ ବିଷ-ଦୃଶ,
ଝରିବ କୁସୁମ ଦଳ ସିନ୍ଧୁ କଣ୍ଠଲୟ,
ମୃତ୍ୟୁ ନଗ୍ନ ଶୋଭା ଶାଳି ଲଗେ ମନେ ଭୟ !
ଶୁକୁ ହେବ କେଶ ଦାମ, ବଦନ ପାଣ୍ଡୁର,
ନୟନ ମାଧୁରୀ ହରିବ ମୋ' କାଳ ହର, —
ସକଳ ରହସ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ! ନ ହୁଏ ବିଶ୍ୱାସ ?
ଏ ଅଧର, ଏ ନୟନ, ହେବ ସୁଖଗ୍ରାସ—
ଲକ୍ଷ କୋଟି ଲାଟଙ୍କର ! ଶୁଣିବାକୁ ପିତା ?
ଲେଖି ରଖ ଆଶୁଁ ବନ୍ଧୁ ରୂପର କବିତା ।
ସେ ଦିନ ଶେଷକ ସମ ଯେବେ ଅସହାୟ,
ଆଜି ଏହି ଶୁଭ ଲଗେ ଦେନ ହେ ବିଦାୟ ।
ପୌରୁଷର ପୂଜା ନିତ୍ୟ ନାଶ ଆଦରଣ,
ବାସ୍ତବ ସଂଗ୍ରାମେ ତାର ରହେ ରୂପ ଯଶ ।

— ଷୋହଳ —

ଶହଦ୍-ବନ୍ଦନା—

ଏ ଜାତି ଯୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଜୟ ହୋଇ ସମ
ନମୋ ନମ;
ଆପଣା ଶୋଣିତ ବଳିଦାନେ ଯେତେ ସମ
ନମୋ ନମ !

ହସି ହସି ଯେତେ ଚଢ଼ାଇଲେ ଗଲେ ପାଣି,
ଦଶ ଲାଗି ହେଲେ ଅକାଳେ ସ୍ବର୍ଗ ବାସୀ,
ଦଧୀବିକ ବଳି ଦେଲେ ଆପଣାର ହାଡ଼,
କୁଜାକଲେ ପିଠି ବର ଲଞ୍ଛନା ମାଡ଼,
ମିଥ୍ୟା ଗହନେ ସାଧୁଗଲେ ଯେ ଧରମ,—
ନମୋ ନମ ! । ୧ ।

ଦେବତାରୁ ବଳି ମାନବକୁ ଦେଲେ ମାନ,
ଜନମାରୁ ବଡ଼ ଏ ମାଟିକି କଲେ ଜ୍ଞାନ,
ଧୂସମ୍ବତ୍ସେ ଯେ ଉଦ୍ଧେ ଧରିଲେ ଧୂଜା,
ଅନଳ ସହିତେ ଖେଳି ବଢ଼ିନେଲେ ସଜା,
ଦେବତା ଚହୁଁ ସେ ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ—
ନମୋ ନମ ! । ୨ ।

ରଖିବେ ବୋଲି ଯେ ଆପଣା ଜାତିର ଟେକ ,
ଶୋଣିତରେ କଲେ ନିଜ ବସୁ ଅଭିଷେକ ,

ହସି ପୁକ୍କାରେ ମରଣେ ମାଗିଲେ ରଣ,
 ଶୋଷକର ମୁଖେ କଲେ ଯେ ନିଷ୍ଠାବନ,
 ସଂଗ୍ରାମେ ଶତ ଶାଞ୍ଜୁଳ ପରାହମ—

ନମୋ ନମ ! । ୩ ।

ଚନ୍ଦନ କଲେ ସଂଗ୍ରାମ ଶତ ବ୍ୟଥା
 ଆହୁବେ ଦିନେ ଯା ପଡ଼ିନାହିଁ ଆଖିପତା,
 ରଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ତନ୍ତୁ ସଦା ପୁଲକିତ,
 ଫୁରିତ କଣ୍ଠେ ମୈତ୍ରୀ ସାମ୍ୟ ଗୀତ,
 ହିମଗିରି ତଡ଼ୁ ଶିର ସେ ଉଚ୍ଚତମ,—

ନମୋ ନମ ! ୪ ।

ଜନନୀର ଜୟ ଜନ୍ମଭୂମିର ଜୟ,
 ବସ ପୁଲ୍ଲଭ ଗାଈଲେ ‘ନାହିଁରେ ଭୟ !’
 କୋଟି କଙ୍କାଳ ଧୂଜାତଳେ ସମବେତ,
 “ଜୟ ଜୟ” ଗାନେ ଶିଶୁ ଯେସନେ ପ୍ରେତ,
 ସସ୍ର ବାସୁକୀ କମ୍ପିତ ହେଲା ଯମ,—

ନମୋ ନମ ! । ୫ ।

ମରିନାହିଁ ସେ ତ ମରିନାହିଁ ତାର ପ୍ରାଣ,
 ଭୟଭବାରୁ ଜାଗେ କୋଟି ଭଗବାନ,
 ଶୁଭ୍ର ପଦ୍ମ ନବୀନ ଉଷାରେ ଜାଗେ,
 ହସଇ ଜୀବନ ପୀରତି-ଅରୁଣ-ରାଗେ,
 ଗାଏ ବିହ୍ୱଳେ ନିୟୁତ ନିଃସ୍ୱ ଜନ,—
 ନମୋ ନମ, ନମୋ ନମ, ନମୋ ନମ ! । ୬ ।

— ସତର —

ରାଷ୍ଟ୍ର-ରହସ୍ୟ—

ଭଗବାନ ଅବା ସଇତାନ କେହି ନାହିଁ
ଯେତେ ଯା' ଦେଖୁଛୁ ମଣିଷ କରଣୀ ଭାବ,
ଶିଆଳୁ ମଣିଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଢ଼ଇ ବସି,
ତୋପ କମାଣରେ ଶିଆଲେ ଯାଏ ସେ ଧସି । ୧ ।

ତର୍ଜନୀ ଆଗେ ଘୁରାଏ ଭୂମଣ୍ଡଳ,
ଅମୃତ ନାମେ ପରଶଇ ହଳାହଳ,
ଗିରିଧର ହରି ବୁଦ୍ଧିକ ଦେଖି କାବା,
ବ୍ରହ୍ମା ବକଳେ ନରେଶି ଡାକନ୍ତି ବାବା । ୨ ।

ମଣିଷ ବନେରେ ତୋହର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି,
ଅଦଭୃତ ତାର ବରୁର ପଞ୍ଚାୟତି;
ବଣି ପୋଷିକାକୁ କୋଟି ହିଂସିକା ମାରେ;
କାଟି ତହୁଁ ସ୍ଥାନ କୋଟି ମଣିଷକୁ ଭାଲେ । ୩ ।

କେବେ ସେ (1) ଦ୍ଵିମୁଖ, କେବେରେ (2) ଚତୁର୍ମୁଖ,
 ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା ରଚେ ତୋ ଦୁଃଖ ସୁଖ,
 ଜୀବନ୍ତ ତୋର ଭଗବାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ,
 ମୂର୍ଖ ପାଷାଣ-ମନ୍ଦିର କଥାଁ ଯାଉଁ ? । ୪ ।

ମୁନ ମାନବର ଧରେ ସେ ଭାଗ୍ୟବୃତ୍ତ
 ପାଟି ଫିଟାଇଲେ କମାଣରେ ଦିଏ ଦାବି;
 ରାସ୍ତା-ଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଏ ସେ ଭଗବାନ
 ବିପ୍ଳବେ ତୋର ଧାତାର ଧରଇ କାନ । ୫ ।

ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଚାହାରି ହାତେ ତୋ ପତ୍ତି,
 ଲଙ୍ଘିତେ ତାର ଅନାହାରେ ମନ୍ତ୍ର ସତ୍ତି;
 (3) ଦୁରଭିଷେ ସେ ଖେଳିଜାଣେ କେତେ ଗେଲି,
 ମରୁ ତୁ, ତେଲିଆ ମୁଣ୍ଡେ ତାଲେ ସେ ତେଲି । ୬ ।

ଏ ବିରୁର କହ ଦେଖିଥିଲୁ ଅବା କାହିଁ ?
 କୋଟି କଙ୍କାଳେ ଦେଶଯାକ ଗଲୁ ଛାଇ;
 ନ ମିଳିଲୁ ଯହିଁ ମଣିଷକୁ ପେଜସର
 (3) କୁକୁରେ ତହୁଁ ଶ୍ଵେଜନ ଅରୁଚିକର । ୭ ।

1 . ୧୯୧୪-୧୮ ପ୍ରଥମ ପୃଥିବୀ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରର ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା
 Wilson & Lloyd George.

2 . ଗତ ୧୯୩୯-୪୫ ଯୁ ମହାସମର ସମୟର ଭାଗ୍ୟବିଧା
 Roosevelt, Churchill, Chiang Kaisekh, Stalin.

3 . ଗତ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ କଳାବଜାରକୁ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ହୋଇଛି ।

ଗୁପ୍ତପତି ତୋ, ଭଗବାନ ତହୁଁ ବଡ଼,
ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାର ତୁହି ଜଡ଼ ଅବା ମଡ଼;
ଅଶ୍ରୁ ଉଷ୍ମ ଗର୍ଦ୍ଭ ଅବା କଷ୍ଟ
ଶାସକ ଗୁପ୍ତ ତୋହରି ଉପରେ ଚଢ଼ି । ୮ ।

ମୁକ- ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ ପୃଷ୍ଠର ଭଗବାନ
ପୁଲ୍ଲେ ତୋ କାନେ ଗୁପ୍ତ-ରକ୍ତି-ନାମ;
ନ ମାନିଲେ ବୋଲ (4) ପରମାଣୁ-ବୋମାଠାରେ
ବିନୟ ଭକତି ଶତେଗୁଣ କରି ମାରେ । ୯ ।

ମଣିଷର ଏ ତ ବୁଦ୍ଧିର କାରସାଦ
ଭଗବାନ କିଏ କଥା ଦେବ ପ୍ରତିବାଦ ?
ଗୁପ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଗଲେ ତୋର ହାତେ
ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା ହୁଅନ୍ତେ ଏକଲ ନାତେ । ୧୦ ।

—ଅଠର—

ଗଣବନ୍ଧୁ-ଗାନ୍ଧି —

—୧—

ଧନ୍ୟ ଯେ ଜୀବନେ ରଖେ ଆଦରଣ ଟାଣ,
ଆଦରଣ ସତ୍ୟ ଲାଗି କରେ ଆତ୍ମଦାନ,
ମିଥ୍ୟା ଯୁଗ-କାଠେ ଦିଏ ମଉଳି ପତାଇ,
ଆପେ ମରି ଅବଦ୍ୟାକୁ ଯାଏ ସେ ଚେତାଇ,
ଅନ୍ଧାରେ ନ ଦେଇ ଧରା ସତ୍ୟେ ସଦା ଧ୍ୟାନ,
ଜୀବନକୁ ବଳି ଆତ୍ମ-ବିଶ୍ୱାସ ମହାନ,
ମରି ସେ ଜାଲଇ କୋଟି ଜୀବନ ବଢ଼ିକା,
ତା ପରଶେ ଧନ୍ୟ ଜଡ଼-ଆକାଶ-ମୃତ୍ତିକା ।
ଯୁଗ ଯୁଗ ଯେତେ ସେନା ବୀର ମହରଷି,
ଗରଳକୁ ଭାଷି ଗରଳ ଅମୃତ ପରଶି,

ଏ ଧରା କାଳିମା ପୋଛି କଲେ ଯେ ସୁନ୍ଦର,
ଅମୃତ ଦାୟାଦ ତୁମେ ଯୋଡ଼ି-ବନ୍ଧଧର
ସୁପ୍ତ ଭୁ-ସ୍ଵରତ କୋଟି କଣ୍ଠେ ଉଠେ କାନ୍ଦି,
ଜୀବନେ ବଜୟା ଗାନ୍ଧୀ ମରଣେ ସେ ଗାନ୍ଧୀ ।

— ୨ —

ସୁବସୁଲ ବନସ୍ତତ ପଡ଼ିଲ ଯେ ଟଳି !
ତଳେ ନାହିଁ ପ୍ରତିବାଦ ମୂଳ ଶିଶୁଭଳି,
ଅବା ଭୂଷଣୀ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ! ଶାନ୍ତି-ପରିପ୍ଳୁତ ।
ମରଣେ ବଢ଼ିଲ ଦୃଷ୍ଟି ଯେସନେ ଅମୃତ,
ସ୍ଥିତ-ପ୍ରାଜ୍ଞ, ଅବଚଳ, ଆଦର୍ଶ ପୂଜାରୀ !
ବଢ଼ିଲ ସହଜ-ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡେ ନ ବଢ଼ିବ—
ତୁମର ଆଶ୍ରିତ ପକ୍ଷୀ-ଶାବକଙ୍କ ସ୍ଵରା,
ଯା ଉନ୍ନତ ସୁଖକାନ୍ତେ ସବୁ କଲ ତ୍ୟାଗ,
ଅସୁଖ ସେ ଶିଶୁ ! ଶିଶୁହନ୍ତ ଶଶିଉଡ଼ା,
କାହା ଭରସାରେ ତାକୁ କଲ ଘରବୁଡ଼ା ?
ପଡ଼ିତ ନିରନ୍ତ କୋଟି କଳାଳଙ୍କ ବ୍ୟଥା
କେ ବୁଝିବ ? କହିବ କେ ଟେକିବାକୁ ମଥା ?
ଶିଶୁ-ସ୍ଵପ୍ନପିଣ୍ଡେ ଲକ୍ଷଗୁଳି ହେଲ ଲଢ଼ୁ
ଲୁହ କେ ପୋଛିବ ? ସୁଦ୍ଧ, ମୁକ୍ତି-ସବ୍ୟସାଚୀ !

— ୩ —

ଶିଶୁରାସ୍ତ୍ର-କର୍ତ୍ତୃଧାର ! କହ ଶେଷ ବାଣୀ—
ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ଆଜି ତୁମେ ନେଲ ଯେ ମେଲଣି
ପଦସ୍ଥବ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୋତ ନିକ ?

ପଥେ ଶତ ଦୁର୍ବିପାକ, ସହସ୍ର ଭେଳିକ
 ହେବଟି ଉର୍ତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ? ପିରାଜିତ ପରପତ୍ନୀ ?
 ଲବ୍ୟ ହେବ ପୋତାଶ୍ରୟ ? ଉଡ଼ବଟି ଛତି ?
 ପବନ ଆକାର କୋଟି ତରଙ୍ଗକୁ କାଟି ?
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଦୂର୍ଲ୍ଲୀବାତ୍ୟା ଆବର୍ତ୍ତନ ଛୁଟି,
 ହେବ ଅଗ୍ରସର ରଖି ମୁକ୍ତି-ନେତ ଟେକ ?
 ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବ କିଏ ଏ ଜାତି ବିବେକ ?
 ଶତ-ଗୋଷ୍ଠୀ, ଲକ୍ଷ-ମତ କରି ଏକାକାର,
 ଗଣ ଦେବତାରେ କିଏ ଦେବଟି ହଜାର ?
 ଚେତନ ଦେବତା ବିଞ୍ଚି ରଖିବ ସପାଦ,
 ଜାଗେ ଶଙ୍କା; ଛକି ରୁହେଁ ଲବ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ ।

—୪—

ଗୀତା ଧର୍ମୀ ଥୋଇ ଦିଅ ତୁମ ଗ୍ରହଜ୍ଞାନ,
 ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡ ବସିଛି ଗୁଳି ଭଗ୍ନ ଜାତି ଟାଣ !
 କେ ଶୁଣିବ ଏତେବେଳେ ଜ୍ଞାନଗର୍ଭ ବାଣୀ,—
 “ନଷ୍ଟ ଗତ ଆସୁ ଲାଗି ନ ଶୋଚ ତୁ ପ୍ରାଣୀ ?”
 ସବୁ ଅଙ୍ଗେ ଦାବ ଦାହ କରଇ ଅଧୀର,
 ଗୁଳିରେଟି ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡୁ ଝରଇ ରୁଧିର,
 ଏତେବେଳେ ନ କଲେ ମୁଁ ଅଶ୍ରୁ ବରଷଣ,
 ଅପ୍ରମାଣ ହେବ ସିନା ଜୀବନ ଧାରଣ ?
 ବିପତ୍ତିତ ଜୀବଧର୍ମ ଅସୁତ ବରଷ,
 ସ୍ତରୁଣ, ଜାତିକ କଲ ଘ୍ନନ ଆଦରଣ,

କଲ କ୍ଳୀବ କୁବ୍ଜକଟି ପଳାତକ ପତ୍ନୀ
ଶିଖାଇଲ ହସି ପଛେ କାଟିବାର ଗନ୍ଧି ।
ମିଳିଛି ଜାତିକ ଆଜି ଗୀତା ଧର୍ମ ପଳ
ରଖି କଉଶଳ ଢାଳ ଯେତେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

—୫—

ଭୟ କରଦେଲେ ରଜୁ ତପକ୍ଳଷ୍ଟ ବେହ,
ବୁଝିଛି ଶାଶୁତ ମନ୍ଦପୁତ ଗଣ-ସ୍ନେହ—
ହେବ ଦାସ୍ତମନ୍ତ; କଥା ରହିବ କାଳକୁ;
ଜୁହାରବେ ନୋଇଁ ମଥା ପ୍ରୀତି ମଶାଲକୁ—
ବିଶ୍ଵ ନିଃସ୍ଵଜନେ, ମାତ ଉପୁଜେ ସନ୍ଦେହ,—
ଯାହାଲଗି, ଯେବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାତକଲ ଦେହ,
ରଖିବେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଟିକି ? ଯିବେ ସେହି ବାଟେ ?
ଅବା ଶେଷ ସବୁ ରାମ-ଧ୍ଵନି ଗୀତା ପାଠେ ?
ଚିହ୍ନ-ଗ୍ରାହକ ଚିପିଥିଲ ଜାତି ନାଡ଼ି,
ଚିହ୍ନି ଥିବ ଜାତି-ରୋଗ ମାରାତ୍ମକ ଭାରି ;
ଶୈଳ ଆରୋହଣ ପର୍ବ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବାଜି,
ସନ୍ତ ଜଳେ ଘଡ଼ିଆଳ ନନ୍ଦ ଅଛି ଟାକି ।
ତୁମରି ଶାଶୁତ-ପ୍ରୀତି ହେଉ ଜାତି ଲଭ୍ୟ,
ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ନୋହୁ ନାମ, ନୋହୁ ଶୁଷ୍କ ଗବ ।

—୬—

ହେ ମହାମାନବ ! ଘେନ ଶେଷ ନମସ୍କାର,
ତୁମ ଚିତାଗ୍ନିରେ ଜଳୁ ସହସ୍ର ବିକାର —

ବିପନ୍ନ ଜାତିର ଶତ ସ୍ୱାର୍ଥ-ସଂଗ୍ରାସିନୀ
 ସାରହେଉ ଅନାବଳ ସେ ପ୍ରୀତି ମମତା ।
 ଯେଉଁ ସେବା ମନ୍ତ୍ର ଦେନି ଲଭିଲ ଜନମ,
 ଆଜ୍ଞାବନ କଲ ଯା'କୁ ବଳିଷ୍ଠ ଧରମ,
 ଯେ ମନ୍ତ୍ର ବିଜୟ ଲାଗି ଦେଲ ପ୍ରାଣାହୁତି,
 ଅଟଳ ଦୁର୍ଜୟ ଗର ନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି-ମୂର୍ତ୍ତି ?
 ସାର ହେଉ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ତ୍ର ଏ ଜାତି ଜୀବନେ,
 ଲକ୍ଷ ଗାରୀ ଜାଇ ଉଠୁ ଆଜି ସନ୍ନିଷ୍ଠେ,
 ଗଣପୂଜା, ଗଣସେବା, ଗଣର ମଙ୍ଗଳ,
 ସାର ତତ୍ତ୍ୱ ହେଉ ! ପୋଡୁ ଅଶିବ-ଗରଳ !
 ଭୟେ ପୁଟୁ କୋଟି ଶୁଭ୍ର-ପ୍ରାଣ-ଶତଦଳ
 ଆଲୋକର ଆଶୀର୍ବାଦେ ଶମ୍ଭୁ ଚିତାନଳ ।

—ଉଶିଷ—

ଖେଳାଉଛୁ କାଳୀୟ ନାଗ—

ଖେଳାଉଛୁ କାଳୀୟ ନାଗ (୧)
ଶଳିକାର (୨) କଉଶଳୀରେ,
ଅତରକେ ବାଜବ ଶ୍ଵେତ
ବିଷରଦ ଯିବ ଗଳରେ ॥

ବୁଦ୍ଧି ତୋର ନିଗୁଡ଼ ତାଜା,
ଦୁନିଆରେ ବଜାଇ ବାଜା,
ଗିଳାଉଛୁ ଫଦ ଫିକରେ

ଥୋପ କେତେ ନାନା ଭଳରେ ।
ଶଳିକାର କଉଶଳୀରେ । ୧ ।

ପଦ୍ମତୋଳା ବୋଲି ତୁ ଭାବି;
ଲଭ ଯେତେ ନେଉଛୁ ମାରି,
ଠାରି ନେବ ଯୁଗଳ ପ୍ରାନ୍ତେ
ମାରୁ ପ୍ରାଣେ କେତେ ଛଳରେ ।
ଶଳିକାର କଉଶଳୀରେ । ୨ ।

ଶିବ (୩) ସିନା ଜାଣଇ ବାଗ,
ଖେଳାଇବ କାଳୀୟ ନାଗ,
ପାଇଯିବ ଦୁନିଆ ବିଷ

କୋଟି-ପ୍ରାଣ-ଦୁଃଖ ଦଳରେ ।

ଖଳିକାର କଉଶଳୀରେ । ୩ ।

ଆତ୍ମସୁଖେ ତୁ ଚରଅନ୍ତ,

ଅତି ତୁଚ୍ଛ ତୋର ଆନନ୍ଦ;

ଶିବ ବୋଲି ପୁରୁଣା ହେଉ

ରୁଡ଼ି ରୁଡ଼ି ଯିବୁ ଜଳରେ ।

ଖଳିକାର କଉଶଳୀରେ । ୩ ।

ବାସୁକୀ (୧) ସେ ନାହିଁକି ଜଣା ?

ସୁପ୍ତ ତାର ସହସ୍ର ପଣା,

ଧୂଆଁ ହେବ ଚୁରୁଷ ବୁଦ୍ଧି

ରୁହିଲେ ସେ ନେତ୍ର ମଳରେ ।

ଖଳିକାର କଉଶଳୀରେ । ୫ ।

୨୮ । ୩ । ୧୯୪୭

ନୋଟ୍—(୧) ଗଣିକା Grecian Demos (୨) ସୁବିଧାବାଦୀ
ଜନନାୟକ, (୩) ଚ୍ୟାଗରା ବା Poet Philosopher.

—କୋଡ଼ିଏ—

ଅଗଷ୍ଟ ବସ୍ତ୍ର—

(ସିଦ୍ଧାନ୍ତ)

ଦୁଃଖ କଷଣ କାରୀ ବରଦା,
ଉଦେ ତେବେ ବି ଧୂଳି ଧରିବ
ଆସ ସବୁ ସଜ୍ଜାମ-ସାଥରେ—
ଏ ଗଗନ ଆମ ଗୀତେ ଭରିବା ! । ୧ ।

ଆମେ ଶରତର ଶୁଣା ପଥରେ,
ଅଚଳ ଅଟଳ ପରବତରେ,
ଆଗାମୀ ଉଷାର ବାଣୀ ବାହାକ
ସଞ୍ଚାରୁଁ ବଜ୍ରର ତମକରେ ! । ୨ ।
ନବଯୁଗ ଯାତ୍ରୀ ତୁ ଚାଲରେ,
ହାଣ, ରାତି ଶଠକା କରବାଳରେ,
କୋଟି, ପିଣ୍ଡୁଦଳିତ ସାଥ-ସଜ୍ଜନ,
ଚାଲ, ପାଦେ ଦଳି ଶତଦିଗଗାଲରେ । । ୩ ।

ସବୁଦିନ ଯାଏ କରେ ସମାନ ?
କେତେ ଆଉ ଉତ୍ତର କମାଣ ?
ଲୌହ କପାଟ ଆଗେ ଫିଟିବ,
ସେ ଉଷା ଆଲୋକେ ପ୍ରାଣ ରସାଣ । । ୪ ।

ମେଘ ଅନ୍ଧାର ଯିବ କଟିରେ,
କଟିଯିବ ରଜ୍ଜୁ ତୋ କଟିରେ,
ଶଯିବ ତୋ କରୁ ଲୁହା ଶିକୁଳି
ତୋର, ବିଜୟ ଉଠିବ ଧରା ରଟିରେ । ।୫।

ଦୁନିଆର ବ୍ୟଥା ମୋ ସାଥରେ,
ଦମ୍ଭ ତୁ ଧରଥିବୁ ଛାତରେ,
ଆସ ତୁ ନିଃସ୍ୱ ପାଶେ ଆଞ୍ଜଳି,
ଭୂତା ନବ ଉଷା ! ପାହେ ରାତିରେ । ।୬।
ରକ୍ତକରଣ ଜବା ପୁଟିବ,
କୋଟି କଣ୍ଠ ଗୀତ ଛୁଟିବ,
ମୈତ୍ରୀ ସାମ୍ୟ ମହାବାଣୀରେ
ଶୁଣି ମତ ଶମଶାନୁ ଉଠିବ । ।୭।

ଲଗି ଆସ ପାଶେ ଭାଇ ଲଗିରେ,
ସତ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ଅନୁରାଗୀରେ
ଅଶ୍ରୁ ସାଗରେ ଉଷା ଦଶଇ—
ନବ, ଜୀବନ-ପଦ୍ମ ଉଠେ ଜାଗିରେ । ।୮।

ପଦ୍ମଗୋଳ, ୭ । ୮ । ୪୯

— — — — —

—ଏକୋଇଶ—

ଗୁଲ୍‌ଗୁଡ଼ୀ—

“କି କଲ ବାବା ତୁମେ ?”— କହୁଛି ଆସି କନ୍ୟା,
 କନିଷ୍ଠ ପୁଅ ବେନି ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ବନ୍ୟା;
 ତା ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଣି ଡେଇଁ କରେ କାନ୍ଦ,—
 “ଦୁଇଟା ମେହେନ୍ଦର ବୁଢ଼ା କି ନେଲେ ବାନ୍ଧ ।
 ବାରଣ କଲେ ନାହିଁ ? ରହିଲ ମୁକ୍ତ ପରି ?
 ଗଳାଇ ଗଲେ ତାର(୧) ନେଲେ ସେ ଯମ ଧରି ।
 ଶୁଣିଲେ ବିଷ ଫୋଡ଼ି(୨) ଆଜି କରିବେ ଶେଷ
 ଭଲ ପାରିଲ ନାହିଁ ଛଅଟା ଛୁଆ କ୍ଲେଶ !
 ଜନମ କରିବାର ହୋଇନି ଦେଉ ପକ୍ଷ,
 ଆଖି ଫିଟିଛି ଏବେ କରିନ ତିଳେ ଲକ୍ଷ । ୧୦।
 କିଏ ପାଳିବ ତାଙ୍କୁ ? ଦେବ କେ ଶିର କଲେ ?
 ଗୋଟାକ ଲାଗି ସିନା ଛଅଟା ପ୍ରାଣୀ ମଲେ !”
 କହୁଛି ସବଜ୍ୟେଷ୍ଠ “ରାତିରେ ଆଜି ଜାଣ—
 ଛଅଟା ବୋବାଳରେ ଫଟାଇ ଦେବେ କାନ !
 ସବୁ ପାରିବ କିଏ ବିକଳ ତାଙ୍କ ରଡ଼ ?
 ମରିବେ ଛଅ ପ୍ରାଣୀ ପଥ ଘାଟରେ ପଡ଼ ।”

କାବ୍ୟ-ସଞ୍ଚୟନ

କହିଲି ନିର୍ବିକାରେ
 ଜାଣୁଛ ତାର-ପାଶେ
 ମଣିଷ ଗଳାଉଛି
 ପଡ଼ୁଛି କୋଟି ମୂଳ—
 ନଖାଇ ମରୁଥିଲା
 ହରଷେ ପଠାଇଲା
 ଲଭିବ ପୁରସ୍କାର
 ବୁଲୁ କୁଣାର ରଡ଼ି
 ମଣିଷ ପିଲା ଲାଗି
 ଜନମ କଲ କଥା
 ଶ୍ରୀରାମ ଏଥୁ ମଧ୍ୟେ
 ଛଅଟି ସେ ବଧୂର
 ଭାଷନ୍ତି ମାତା କର
 “ବୟସ ବୁଦ୍ଧି ହରେ
 ତା ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ବୁଦ୍ଧି—
 କୁଣା ଉପରେ ଯେତେ
 ଦଶ ବାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ
 ଲଜ ନ ଲାଗେ ତଳେ
 ତୁମ ସନ୍ତାନ—ମାତା ବେଳେ
 ବୁଝନ୍ତି ଛ’ଛଅଟା
 ଏଭଳି ଆନ୍ତ ପୁଣି
 ଆପଣା ସ୍ୱର୍ଥ ଛାଡ଼ି

×

×

“କୁଣାଟା ଲାଗି ଶୋକ !
 ମରନ୍ତି କେତେ ଲୋକ ?
 ମଣିଷ ବେଳେ ତାର,
 କାକୁଡ଼ କାନେ କାର ? ୨୦ ।
 କୁଣାଟା ଶହେ ଥର
 ବୁଝୁଛୁ ମେହେନ୍ଦ୍ର ।
 ପଇସା ଆଠଅଣା
 ଦୁଃଖରେ ପୁଣି ଗଣା ?
 ମିଳେନ ଯହିଁ ଥାନ
 ଆଠଟା ମହା ପ୍ରାଣ ?
 ଦିଓଟି କଲ ଶେଷ,
 ଭୁଲିବେ ସ୍ୱର୍ଗେ କ୍ଳେଶ !”
 ବଦନ ବ୍ୟାଦ ନ,
 ଲଜ ଅପମାନ । ୩୦ ।
 ବୁଦ୍ଧି ଯାଏ ହଜି,
 ପ୍ରୌରୁପ ମରଜି !
 ହୋଇଣ ଜନକ
 ଆହେ ଧର୍ମ ବକ ?
 ଲାଗିଲେ ତାର—
 ମୂଳଙ୍କ ନାରଖାର ।
 ଲୁହାର ମଣିଷ,
 ଲାଗେ ସବୁ ବସ !”

×

ମୋ 'ଲୁହାମଣିଷ' ସେ
 ଛୁଟଇ ଅଗ୍ନି ! ନେତ୍ର-
 କଶାଘାତ କରେ କେ
 ବରୁର ଅପେକ୍ଷାରେ
 ଛୁର ସେ ବର କୁଣ୍ଡ
 କଳାଳ ହାତ କଳ-
 ଛୁଟିଆସି କନିଷ୍ଠ
 "ସେ ସାହରୁ ନେଲେଣି
 ଶୁଭ୍ର ଗାଡ଼ିଚକ (୩)
 ଛୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ତରେ,
 ଯାଅନା ବାବା ହେବ
 ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ତୁମେ ?

× ×

ନୟାଏ ବୁଝା ଶିଶୁ
 ନିଖିଳ-ସୃଷ୍ଟି ଶ୍ଵାନ-

ଜଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ,
 ଲେତକ ଶିଳୀଭୂତ । ୪୦।
 ନିତମ୍ବେ ଜାନୁ ଜଢ଼େ,
 ମୁଁ ଅପରାଧୀ ସଙ୍ଗେ ।
 ଅବା ବିଶ୍ଵ-ଜନନୀ !
 ପନାରେ ନୁହେଁ ଗଣି ।
 କହଇ ଏ କାଳେ,—
 ପୁଣି କୁକୁର ମାଲେ ।
 କେଜାଣି ତୁମେ ଗଲେ,
 ନହେଲେ ପିଲା ମଲେ ।
 ବୁରଣା ହାତଗୁଞ୍ଜା,
 ଏତିକି ନୁହେଁ ବୁଝା ?" । ୫୦।

× ×

ନର ବା କୁକୁର,
 କଳ୍ପନା କରେ ଯୁର ।

(୧) ମୁନିସିପାଲିଟି କୁକୁରମତ୍ତ ଦଳ ଶକ୍ତି ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାରେ
 ତାରଟାଏ ବାନ୍ଧି ପାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ଧମଣି କଲବେଳେ ଦୂରରୁ
 କୁକୁର ଗଳାରେ ତାରପାଶଟା ଗଳାଇ ଟାଣି ଦିଅନ୍ତି । ତତ୍ପରେ
 ଅନନ୍ୟୋପାୟ ଜନ୍ତୁ ସହଜରେ ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ
 ଲାଭକରେ ।

(୨) ସାଧାରଣକର ଧାରଣା, Injection ଦ୍ଵାରା କୁକୁର ମତ୍ତମାତ୍ର
 ଥାଏ ।

(୩) କୁକୁର ମତ୍ତ ଗାଡ଼ିର ଘର୍ଷଣ ଶବ୍ଦ ଅନେକ ଦୂରକୁ ଶୁଣାଯାଇ
 ଥାଏ ।

ପରମ ଅପରାଧୀ ସମାନ
କହେଁ,.....

“ଯିବାର ପ୍ରାଣୀ
ସେ ଛଅଟିଙ୍କି ନଅ
ଆଖି ଏ ଦଶେ ତୁମେ

ଆମ୍ଭା କାବୁ,

ନଫେରେ ଆଉ ବାବୁ !
ଶାନ୍ତରେ (ଠ) ମିଶାଇ,
ଶୋଳ ଉଠିଣୀ ଭାଇ ।”

ପୁଣ୍ୟ

[୧୯୫୩]

—୧*୧—

(ଠ) ଗୋଷ୍ଠୀରନ୍ଧନ ବା Common mess ବୃତ୍ତର ପରିବାରର
ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବଦାନ ।

ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ—

(ଅନ୍ତଃକା ପର ଅନୁଭୂତି)

—୧—

ଜୀବନେ ସଜନି ତୋ (୧)	ଅମୃତ ପ୍ରୀତି ଚୁଷି
ଧରଣୀ ଗ୍ରାସିବାକୁ	ବଲ୍ଲେଲ ଲୁବ୍ଧ ଆଖି ।
ଅବାଧ ପଣି ପ୍ରାୟେ	ଭ୍ରମିଲି ଏଣେ ତେଣେ,
ତୋ ପ୍ରୀତି-ଅପମାନ	ସବୁ ହୁଅନ୍ତା କେହ୍ନେ ?
ଶୋଚନା ନ କରିବୁ ।-	ମୁଁ ନୁହେଁ ଅନୁତପ୍ତ—
ଆତ୍ମାକୁ କେତେ ଆଉ	କରନ୍ତି ଅଭିଶପ୍ତ ?
ଦିଶଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ?	ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ?—
ଆତ୍ମକୃତ ପାପର	କାହିଁ ଅବା କ୍ଷମା ?—
ଫୁଟାଇ ଦେଲି ହାତେ, (୨)	ରୂପେ ବୋଳିଲି କାଳ !—
ଝରିବା ପୁଣେ ବୁଆ	ହେବାର ନିଉଁଛୁଳ !—

ଟିପ୍ପଣୀ : —(୧) ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳଙ୍କର ପରକାୟା, “ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବା ଚନ୍ଦ୍ରା”
 (୨) ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ପରେ ମଧ୍ୟ ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳଙ୍କର ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ହୋଇ ନ
 ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ ପର୍ବର କ୍ଷଣମାତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ରୂପଲୁବ୍ଧ
 ହୋଇ ପଶ୍ଚାତ୍-ଧାବନ କରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ପ୍ରାପ୍ୟ ଅସ୍ତୁଳ
 କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ କଳ୍ପଲୋକର ଆଦର୍ଶ-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି
 ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ଚକ୍ରହରଣ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତଶୁଦ୍ଧି କରାଇଲେ । ଏ
 ରୂପ କବିକଳ୍ପନା ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ।

ଫିକା ପଡ଼ିବ ରୂପ,
ବିକଟ ପଦ୍ମ ଗୁଡ଼ି
ଏ ଲଜ କଲି ଲେପ !

ଉପହେବ ଦେହ,
ତେ ଗଦାରେ ସ୍ନେହ ? —

ନ ବନ୍ଧୁକୁ ରୋଷ !

ଭୁଞ୍ଜିବ ନାଶେ ତଳେ

ନାହିଁ ମୋ ଅବଶୋଷ ।

— ୨ —

ଭୁଞ୍ଜିବୁ ଗୁଡ଼ି ସହି	ଦିଶେ ଦବ୍ୟ ରୂପ !
ଆଲୋକ ପ୍ରାବନରେ	ହସଇ ଅନ୍ଧକୂପ !
ଦଶଇ ଦୂଦାରଣ୍ୟ !	ବିସ୍ତଳ ଆଲୋକ !
ଅଶଶ୍ରୁ ବର୍ଣ୍ଣନାଦ	ଭୁଲ୍ଲସ ଗୋଷ ଶ୍ରେକ ।
ତମାଳ ତଳେ ଉଦ୍ରା	ମୂରତି ନଟବର,
ସେବାଦାସୀ ତୁ (୧) ପାଶେ ।	ଆହା କ ମନୋହର ।
କାନରେ ପୋଛୁ ଦର୍ମ,	ସଜାଡ଼ି ଦେଉ କେଶ,
ତୋ କର ପରଶରେ	ଦୂରତ ଶ୍ରମ-କ୍ଳେଶ,
ଦିଶେ ତୋ ମନ୍ଦ ହସ,	ଅଧରେ ଭୃଷତ,
ଇନ୍ଦିକର ଚାନ୍ଦାଣି	ଗୁହଁ ଟଳିବେ ଯତ ।
ସେ ନିତ୍ୟ ଗୋଲେକର	ତୁ ଅବା ପାଟଗଣୀ,
ତୋ ରାଜ୍ୟ ଭସ୍ମକ ମୁଁ !	ପତାଇ ବସେଁ କାନ
ଦେବୁ କି ନାହିଁ ଭକ୍ଷା	ଅନ୍ଧକୁ କହ ଧନା ?
ଯେଣେ ଗୁହଁଲେ ଦିଶୁ	ମୋ ହୃଦ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।”

କାବ୍ୟ ନାୟିକା—

ବନ୍ଧୁ ଭରମେ ବନପଥେ,

ସରଗୁ ଆସିଛି ଶଯି ସତେ !

ପ୍ରସାଦ ଶେଫାଳି ତାକେ ସଖି !

ଶିରେ ମୋର ପାଦ ଯାଅ ରଖି । ୧ ।

ତାକେ ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତର ଆଳ !

ବସେ ସଜନି ଯାଅ ଚାଲି;

ଶଞ୍ଜନ ଗାଏ ନିଜ ପ୍ରାସ—

ତୋ ଯୁଗଳ ପଦେ କର ଦାସ । ୨ ।

ମୃଗଧି ଆନାଏଁ ଦୁରୁ ଉଷା !

ଗନ୍ଧ ଫୁଲ ଜାଳେ ତାର ଭୂଷା;

ବନ୍ଧୁ, ସେ ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ

ଆକୁଳ ସମୀର ଟାଣେ କାନି । ୩ ।

ଧରାଦିଏ ନାହିଁ ! କହେ,—“ମାୟା !”

ମୃଦୁ ହାସେ ଜାଳେ କେତେ କାୟା

ନିଉଛୁଳି ମରେ କାଠ ଚମ୍ପା

ବନ୍ଧୁ ନୟନ-ଅନୁକମ୍ପା । ୪ ।

ଚପଳ ଚତୁର ମୃଦୁ ହାସ !

ସାଗର-ଗନ୍ଧାର ଆଖି ପ୍ରାସ ।

ଲୁପ୍ତ କବି ତା’ ରଖେ ଛନ୍ଦ,

ଲୁଚିଲେ କାବ୍ୟ ମରେ ଧନ୍ଦ ! । ୫ ।

[୧୯୫୩]

—ଚବିଶ—

ଗର୍ଦଭର ଦୁର୍ଗାପୂଜା—

ହେ ଜନନି ଅଷ୍ଟଭୂଜା !

ତୁମ ଆଗମନା—

ଗାଉଛି ବିହ୍ୱଳେ ଆଜି ଆକାଶ ଅବନୀ ।
ଉତ୍ସବର ନହବତ ଶୁଭେ ପ୍ରତି ପୁରେ,
ଉତ୍ସାହିତ ନୃତ୍ୟଗୀତ ବସୁଧା ବୁକୁରେ !
ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାବନେ ଅଭିରାଗି ଉନ୍ମୀଳିତ,
ବିଭିନ୍ନ ଆଲୋକେ ପଲ୍ଲୀପୁର ବିଚରିତ !
ଚକ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ୍ୟ ଲେହ୍ୟ ଯେତେ.....

କେ କରେ କଳନା !

ଅନ୍ତର-ବେଦନା-ଫଲ୍‌ଗୁ ହେଲେ ବାଟବଣା !
କ୍ଷମେ ରାଗି ପ୍ରୟ-ସ୍ଥାନ !

ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିନବ !.....

ନିସ୍ତବ୍ଧତା ବୁକୁ ଚିରି କାନ୍ଦଇ ଗର୍ଦଭ !...

(୧) ଦୁର-ନର୍କ-ଗଳି ମୋଡ଼େ !.....

ଶବ୍ଦ !...

ମର୍ମଭେଦ !.....

ତା ବେଦନାତୁର ଦୃଷ୍ଟି ବିଶ୍ୱ ଯାଏ ଖେଦ—

(୧) ନର୍କ = ନରକ । କାବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷମଣୀୟ ।

ଅକାଳ ବସନ୍ତ

ଭଲ୍‌କାସମ !

କୋଟି ଯୁଗ କରୁଣ ଗୀତ !

ହେ ବିଶ୍ଵଜନନି ତାକୁ ସହୁଛିଟି ବିହ ?

ପାଟଣା,

୧୫ । ୧୦ । ୫୩

—ପଟଣା—

ଅକାଳ ବସନ୍ତ—

ରୁବ ଡାକଲୁ ଆସି ଦ୍ଵାରେ ।

କୌମୁଦୀ ସେବା ଅନ୍ଧାରେ !

ବସୁନ୍ତ ମରମର ସ୍ଵର,

ଫୁଟାଇଲୁ ଛୁଇଁ ମୁକତାରେ । ୧ ।

ମଳୟ ପରଶ ପଡ଼ିଷରେ !

ସଜନି ଘରେ କି ମନ ଧରେ ?

ଜର୍ଣ୍ଣି ତରୁରେ କଶଳୟ !

ବାସି ଫୁଲେ ବାସ ସମ୍ପରେ ! ୨ ।

ଶ୍ୟାମଳ ଶାରଦ ଧାନ ବିଲେ,

—ନୟନକୁ ସୀମା ନାହିଁ ମିଳେ !

ଲକ୍ଷ ବଳାକା ତଳେ ଉଡ଼ି,

ହୁଡ଼ି ପଥ ଲଞ୍ଜେ ଗଲି ବୁଡ଼ି । ୩ ।

ବନ୍ଧୀ ସେ ଦୂର କାନନର,
ମଧୁର ତା' ହାସ ଆନନର;
ପୈର୍ବ୍ୟ ବର ଦିଏ ଟାଳି—
ଭଙ୍ଗୀ ଅରୂପ ସୁନ୍ଦର । ୪ ।

ଅସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ! ଶେଷ ବାଟ !
ସେ କିବା କୁହୁକ ଉଚାଟ !
ପୁଲକ-କମ୍ପେ ତରୁ ଥରେ—
ଚେତନାହତ କି ନୂଆ ନାଟ । ୫ ।

ଆଜ୍ଞାତେ ଖସେ ଦେହୁଁ ବାସ !
ଶିଥିଳ କବରୀ ! ଲଗେ ହାସ—
ଚନ୍ଦନ କିଏ ଯାଏ ବୋଲି,
ଉଛୁଳେ ସିନ୍ଧୁ ଦେନି ପ୍ରାସ ! ୬ ।
ଗରାରେ ଖୋସଇଁ ବାସପୁଲ,
ବେଶ ବିରଚଇଁ ! କିବା ମୂଲ ?—
ଶୋକ ଅଭିମାନେ ହଜେ କଥା,
ମେଃ ଦୁଆର ମୁଦି କରେ ଭୁଲ । ୭ ।

ଅସ୍ତବିଗର ସେ କି ମାୟା !
ନିବାଣ ଶିଖା ଭୁଲେ ରହା;
ବସଇଁ ବ୍ୟଥା ଅଭିମାନେ,
ବନ୍ଧୁ ହତାଶେ ଫେରେ ଆହା ! ୮ ।

ଦୀପାବଳୀ—

ଦିଆଲୁ ଘରେ ଘରେ	କା' ଘର ଅନ୍ଧାର,
ଆଲୋକେ ଫୁଲ ଫୁଟେ	ମୁନ କା' ମନ୍ଦାର ।
ପ୍ରସାଦ ନବତଳ	ଅବା ସପତ ତଳ (୧)
ସପତ ରଙ୍ଗାଲୋକେ	କରେ ଝଲମଲ !
ବହୁରୂପୀ ଆଲୋକେ	ହାସ ପଡ଼େ ଭଜି,
ଆଶା ଉଲ୍ଲାସ ଠାର	ଫୁଟେ ଆତସବାଜି !
ଆଜି ଯେ ଘରେ ଘରେ	ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ପଲାନ,
କରୁଛି କେ ବନ୍ଧନ	କେ' ଖାଲ ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନ !
ସହରତଳ ଲକ୍ଷ—	ତାଳପତ କୁଟୀ ! (୨)
ଆତସବାଜି ଶବ୍ଦେ	ଶିଶୁ କାନ୍ଦେ ଉଠି,—
“ବାବୁ, ପଇସା ଦିଅ,	ଜାଳିବ ଘାଗାଳୀ !”
ସ୍ୱପ୍ନର ପିତା,—	

“ବୁଝା ଅର୍ଥ ଶ୍ରାବ ଖାଲି !

“ସହର ଗୋଟା ଘାସ ଆଲୁଏ ହେଲୁ ଛୁର,

“ଫୁଟୁଛି କେତେ ବାଣ !

ଦେଖିଲେ ହେବ ନାହିଁ ?”

(୧) ବମ୍ବେ ସହରର ମେରିନ୍ ଡ୍ରାଇଭ୍ (Marine Drive) କାନ୍ଥ
ଉପରେ ବସିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ମାନଙ୍କର ବଡ଼ କ୍ଷୟଗୁଡ଼ିକ
ଆଜ୍ଞାତନର ବାଜିଘର ପରି ବୋଧହୁଏ ।

(୨) ବମ୍ବେ ସହରତଳର (slums) ଯୋଜନ ବ୍ୟାପୀ ତାଳପତ
କୁଟୀରଗୁଡ଼ିକ ରେଳଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱତଃ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ
କରିଥାଏ ।

— ସତାଇଣ —

ପତ୍ନୀ—

୧—ପାଶେ ଥିଲେ ତଡ଼େ ଦୁଃଖ ! ଦୁଃଖ ମରେ ଝୁର ।
ଲେଖେ, —

“ତୁମ ଘର ରଖ !...ଏ ତ ପ୍ରେତ ପୁର !
ତୁଲଇ ପାରୁନ ଦଶବାଇଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ
ଗୋଟିଏ ତ ଦିନ ନୁହେଁ, ସବୁ ଶ୍ରୀ କାଳ !
ରହୁନ ଆୟତ୍ତ ମନ, ସବୁ ହୁଏ ଭୁଲ,
ପିଲାଙ୍କ ଓଜର ବରୁ କାମୁଡ଼ିବା ତୁଲ ।
ବିଦେଶରେ ଅସୁସ୍ଥତା କଥା ପୁଣି ଶୁଣି
ମନେ ହୁଏ ମୂର୍ଖା ନାରୀ ମୁଁଁ ଯେହ୍ନେ ଶୁଣି ।
କୁଶଳ ସମ୍ଭାବ ଦେବ ନ ଭୁଲି ତୁରିତ,
ଜନ୍ମିତ ପାଉଛୁ ରାତି, ବିଭୀଷିତ ଚିତ୍ତ ।”

×

×

×

ଅସ୍ତିତ୍ବ ସାର ଦେହୁଁ ମାଂସ ମେଦ ଖସି,
ସୁରଣ ନୁହଇ ଦିନେ ଥିଲା ସେ ରୂପଣୀ ।
ଧୂଆଁ ଯଜବନ-ନିଶା, ବାସନା-ପାଉଁଶ,
ଭସ୍ମଚଳ ପ୍ରୀତି-ମାୟା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସଦୃଶ ।

ପତ୍ରୀ—

୨—କ୍ଷୀଣ ସେନ୍ଧୁ ବସ୍ତ୍ର ପୂଜା ଜାହାଣ ସଦୃଶ,
ଆତ୍ମତ୍ୟାଗେ ପୁଷ୍ପ କରେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ପୌରୁଷ !
ପଶୁର ମାନବ ଦିବ୍ୟ କରେ ଯେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—
ଦେବତା ମନ୍ଦିରୁ ବଡ଼ ! ତାର ପ୍ରୀତି-ନିଷ୍ଠା—
ଯୋଗୀଜନ ଗୃହଚକ୍ର କରି ପରାହତ,
ପ୍ରପଞ୍ଚ ସୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ଥାପେ ଅମୃତ ମନ୍ଦିର ।
ସୁଦୃ ସେନ୍ଧୁ ଦେହ-ଯଷ୍ଟି ! ଲୋକ ଚର୍ମ ଶିର !
ଜୀବନ୍ତ ସେ ଇତିହାସ ହେଉ ଶୁଷ୍କ ମାଘ !
ମାଂସ ଭୂଲେ ଖସିଅଛି ଯୌବନ ଉଦୟ,
ଉତ୍ପୁଲ୍ଲ-ଆନନ୍ଦ-ପଦ୍ମ ଆଜି କ୍ଷୀଣ କ୍ଷାମ,—
ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ-ସ୍ତୋତ୍ରସ୍ତୁତି ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରୀତି,—
ବିପୁରଣ ଆଜି ! ଶୁଭେ ଭବ୍ୟ ଭେଦ ଗୀତି ।
ସେ ଦେହୀ ବିଜୟବାଣୀ ଗାଏ ମୁଗ୍ଧ କର,
ଜୀବନସବସ୍ତ୍ର ମୋର ବୈଶାଖ-ଜାହାଣ ।

ପାଟଣା ।

୧୭ । ୧୦ । ୧୯୫୩

— ଅଠାଇଶ —

ସତ୍ୟ ହେଉ ଉଷା ଅଭ୍ୟୁଦୟ—

୧—

<p>ହେ ପିରୁ, ହେ ବନ୍ଧୁ ମୋର ! ଦେଖି ଏ ପ୍ରଳୟଙ୍କର ବେଶ, ସବାଙ୍ଗେ ପୁଲକ ଜାଗେ ! ଲଭି ବନ୍ଧୁ-ପୁରାଣ-ଆଶ୍ରେଷ । ସୂଚୀଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରୁ ଝଡ଼ବାତ୍ୟା ହେଉଛି ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଶିର ତୋଳି ଲକ୍ଷ ତେଜ ଯୁଦ୍ଧ ମାଗେ ଯେହ୍ନେ ଜୀବନ୍ତୁକ ପ୍ରଳୟ ଶୀତଳ ଶ୍ମାସ ବଳି ଅଙ୍ଗ ତେଜେ ଲୁପ୍ତ ଆଶା, ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଭେଦ ଖୁରେ ପୁରାଣ ଯୁଗର କାବ୍ୟ ସାଷା । ଅନବଦ୍ୟ ଆଲୋଡ଼ନ ! ଅବ୍ୟକ୍ତ ଏ ପ୍ରଳୟ ଆନନ୍ଦ ! ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ପରଂପରା, ଜୀବନ ଐତିହେ ଲଗେ ବ୍ରହ୍ମ । ବିଜୁଳ ଚମକେ ହସେ ଆଗାମୀ ଯୁଗର ନରଶିଶୁ, ଉଷାରୁ ସୁନ୍ଦର ନେତ୍ର, ତା ପୌରୁଷ ସିଂହ୍ୟ ଏ କୁଳଶ୍ରୀ । ଏ ଆନନ୍ଦ ଲଗେ ବନ୍ଧୁ ବସ ପରେ ମୋର ଯାଅ ବନ୍ଧୁ ! ଗ୍ରାସ କର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଧର ! ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ଯାଅ ନାହିଁ ରହି ! ଧୀରେ, ଦୃଢ଼ ପଦକ୍ଷେପେ, ଗୁରୁ ପାପସ୍ତ୍ରୁପ କର ଷୟ; ଲୁପ୍ତ ହେଉ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି ! ନବୀନ ଉଷାର ହେଉ ଜୟ !</p>	
---	--

୨—

<p>ଗର୍ଜିତଂ ଫେନରୁଡ଼ ! ଆଦି-ସୃଷ୍ଟି-ପ୍ରଳୟ-ତାଣ୍ଡବ — ଶେଷ ଯାଉ ଦିବ୍‌ବିଦଗେ, ସଞ୍ଚରୁ ଜୀବନ ଅଭିନବ</p>	
---	--

ସତ୍ୟ ହେଉ ଉଷା ଅଭ୍ୟୁଦୟ—

ଏ ସୃଷ୍ଟି ତୁମର ସ୍ବମ୍ନ,
ଜଗନ୍ନାଥ ବକୃତକୁ
ସତ୍ୟ ହେଉ ଆଦିପୁର
ଲୁହ କରି ଛନ୍ଦ ନୃତ୍ୟ
ଦୟାଳ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାବ
ଆରାମ ମୁଦିକ ନେତ୍ର
ଲୁହ ହେବ ସୁଗନ୍ଧାପୀ
ମୃତ, ଅର୍ଦ୍ଧକବଳିତ—
ମିଥ୍ୟା ଅନାବୁଦ୍ଧ ଚୌର୍ଯ୍ୟ,
ଅର୍ଦ୍ଧକ ପରମ ପ୍ରସ୍ଥା
ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଁ ଶୁଷ୍କପତ୍ର !
ମରିବ ନଗନ ସୁପ୍ତେ !

ହେ ଅର୍ଦ୍ଧକ, ପ୍ରାଣ ମୁକ୍ତାଧାର !
ସକୃତ କର ବା ସହାର ।
ଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଆଲୋକ ଚେତନା,
ପ୍ରପଞ୍ଚ ଏ କଳାର ଛଳନା ।
ସହ ତବ କର ପ୍ରକାଶିତ,
କ୍ଳିଷ୍ଟକବି ଶୁଣି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଜାଣି-ଧରା-ଶୋଣିତ-ଶୋଷଣ,
କୋଟିଶିଶୁ ବପନ ହସନ ।
ବାଜକର-ଧର୍ମ-ବ୍ୟଭିଚାର,
ପ୍ରାବନରେ କର ହେ ସହାର ।
ସେ ପ୍ରାବନେ ଲଭିବ ଅଶ୍ରୁ ।
ସତ୍ୟ ହେଉ ଉଷା ଅଭ୍ୟୁଦୟ ।

ପ୍ରସାଦ.....ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ
୧୩।୮।୧୯୫୭

— ୫୦୫ —

—ଅଣତ୍ତରଣ—

ନବକଳେବର—

ଯେ ରୂପ କୁସୁମ ମଉଳି ଯାଏ ମୋ
ନୟନ ଆଗେ,
ତେଜା ବିଭେର ବ୍ୟାକୁଳ ଚିତ୍ତେ
ଅଶ୍ରୁ ଜାଗେ । ୧ ।

ଯେ ଚର୍ଚ୍ଚିତା ଗୋଟି ସାଗରକୁ ଚାହିଁ
ଶୁଣଇ ପଥେ,
ଯେ ଗୀତ ମଝଇ ପ୍ରଥମ ମଳୟ
ମରମ ଗଢେ । ୨ ।

ମାଳତୀ ଗନ୍ଧ ବିଜୁଳୀ ପ୍ରକାଶେ
ଅନିଳେ ନିଭେ,
କେତେ ରୂପ ତେଜ କୁଳକୁ ନଛୁଇଁ
ବାହୁଡ଼ି ଯିବେ । ୩ ।

ଯେତେବେଳେ ବୋଇତ ସାଗର ମଧ୍ୟେ
ହୁଅଇ ରୁନା,
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେ ମରେ ନାହିଁ ପ୍ରୀତି
କରେ ତା' ସୁନା । ୪ ।

ତ୍ୟାଗ ଶକ୍ତକରେ ସୁନ୍ଦର ପୁତ୍ର
ଅମର ଚର,
ଦୁରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା
ବିଷମ ଶାର । ୫ ।

ହରାଇ ମଣିକ ନିଃସ୍ୱ ଦେଉଛି
ଭାଗ୍ୟବାନ,
ପ୍ରୟେ ଜନ କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ ତବ
ଦେ ଭାଗବାନ । ୬ ।
ବୁଝୁଁ ଠିଆ ହୁଏ ଅଶ୍ରୁକୁ ପୋଛି
ଭଗ୍ନ-ଜାତୁ,
ଅପରୂପ ପ୍ରୀତି ବିଭାସେ ଘାସ୍ତ୍ର
ସ୍ତବ୍ଧ ସାରୁ । ୭ ।
ହୃଦୟ ଶୁଣାନେ ବରତର ରାଗେ
ବୁଝାବନ,
ହରାଇ ମହାନ ନବ କଳେବର
ନିଶ୍ୱାସନ । ୮ ।

[୧୯୫୭]

— ଚିରଣ —

ଅସୀମ ସୁଧା

ସୁଧାର ସୁରୁଷ	ଅଳପାଳେ ମୁତ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ ?
ଭୁବନେ ପରି	ଅସୀମ ଅସୀମ କରୁ ବଢ଼ାଇ । ୧ ।
ଦେଖିଲ ଭବର	ଅଳାର ଚର ନାହିଁ କି ଜଣା ?
ଶୂନ୍ୟେ ଜଳଦ	ସୃଷ୍ଟି କରି ତୁ ହେଉଛୁ ବଣା । ୨ ।
ଅସୀମ ନିଶାରେ	ସସୀମ ତୋ ହାତୁଁ ଯାଉଛି ଖସି,
ନ ବୁଝି ସିରୁ ଉପ—	ହାସ ଦେଉ ଗଣୁଛୁ ବସି ? । ୩ ।
ବିଜ୍ଞାନ କଳା	ସୃଷ୍ଟି କରି ତୁ କାବ୍ୟ ଲେଖୁ,
କଳ୍ପ ଲେଖର	ସୃଷ୍ଟା ନାମ ସେ ଛାଡ଼ି ଟେକ୍ । ୪ ।

କଳା ବଜାରକ ସଦ୍‌ଗୁରୁ ଭାଳି
 ଗଳା ତୁ ଛଦୁ,
 ରକତ ଝରଣା ନ ଦେଜି କହୁ ଏ
 “ସରଇ ମଧୁ!” । ୫ ।
 ସସୀମ ତୋ ଶୂଧା ସମିନାହିଁ ଓଲୁ !
 ସୃଷ୍ଟି କାଳୁ,
 ପ୍ରସ୍ତା ଆଦେଶେ କେତେ ପରକାରେ
 ନରୁଇ ଭାଲୁ । ୬ ।
 ଉଦର ପୂର୍ତ୍ତି ଯୌନବୃତ୍ତି
 ମରଣ ଡର,
 ଦିଭୁଜର ବାହୁ ବଢ଼ାଇବା ନୀତି
 ହାସ୍ୟ କର । ୭ ।

[୧୯୫୪]

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଂ ପ୍ରେସ,
 କଟକ । ୧୯୫୮ ।

ବିପ୍ଳବୀ

୧ । ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗୀତ—

ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗୀତ, ବାସନ୍ତ ଗୁଡ଼, ପଥଚ୍ଛଦା, ପାନ୍ଥଶାଳା ଏ ସମସ୍ତ ରଚନାର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚେଷ୍ଟା ଏକ । ଏସବୁ ପାଠ କଲବେଳେ ପାଠକ ପଥଚ୍ଛଦାର ପ୍ରଥମ ପଂକ୍ତିକୁ ସ୍ମରଣ ରଖିଲେ ଅର୍ଥ ସୁଲଭ ହେବ—

ମୁଁ ଚର ପଥକ ଯାତ୍ରୀ !

ଏ ମରତେ ଦୂର ପରବାସୀ,

ଏ ମାୟିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସକଳ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଅସ୍ଥିର ଓ ନିଶ୍ଚର । ଜୀବରୂପୀ ମାନସ ହଂସ ଆପଣାର ସୁଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଥା ଭୁଲି ନିଜେ ବାସନା ଜାଲରେ ବନ୍ଧୁତ ବେଳେ ହୁଏ । ତାର ଚୂଷା ଯୁଧା ପ୍ରତ୍ୟେକର ଅମର ପ୍ରୀତିରେ ଶିଶୁର ଅମର ଆଶାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଦୁଃଖ ସେ ସମଗ୍ର ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରବାସୀ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଯେପରି ଅଶୋଭନୀୟ ସେହିପରି ଅପ୍ରାକୃତିକ । ତେଣୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରବାସୀକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି କୁହା ହୋଇଛି—ମିଥ୍ୟା ବିପଣୀରେ ବଣିଜ ଶେଷକର । ତୋର ହୃଦୟର ମଣି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ । ପ୍ରାଣର ନିଗୁଡ଼ କୁଞ୍ଜରେ ତାର ମୃଗଲା ଧ୍ବନି ଶ୍ରବଣ କରି ଏ ମାୟିକ ପ୍ରବାସର ଆକର୍ଷଣ ଓ ମୋହକୁ ଭୁଲି ସୁଦୂରର ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପୁଣି ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କର । ନିତ୍ୟ ରାସପ୍ଳାବୀ ଗୋଲେକରେ ଜୀବନ ଦେବତାଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସୀ ।

୨ । ବର୍ଷାବରଣ—

ବୈଶାଖ ଆତପଦଗ୍ଧ ଧରଣୀକ ନିଶ୍ଵାସ କରି ଲେଖକ ବିକଳ କଣ୍ଠରେ ବର୍ଷା ଆବାହନ କରୁଅଛି । ବାରିବର୍ଷଣକାଣ୍ଡ ଘନ ଅମୃତ ଜୀବନର ଉତ୍ସ ଓ ଅମୃତ ରସର ଆଧାର । ତାକୁ ଛୁଡ଼ି ଏ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସକଳ ସୃଷ୍ଟିର ମୁଖପାତ୍ର ରୂପେ ଲେଖକ ବର୍ଷାକୁ ବରଣ କରୁଅଛି । ପ୍ରଥମ ପଦର ପ୍ରଥମ ପଂକ୍ତିରେ କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଭୌଗୋଳିକ ଭ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିପାରେନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାୟନ ମୌସୁମୀବାୟୁ ବହୁବା ବେଳେ ଉତ୍ତର ଦିଗ୍ରେ ମେଘର ଆବର୍ତ୍ତବ ଏକାନ୍ତ ସମ୍ଭବ । ଏ ରଚନାର ଛନ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ସଙ୍ଗୀତ (Lyrical value) ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

୩ । ନିଶୀଥ ଯାତ୍ରୀ—

ପୂର୍ବ ରଜନୀରେ ଲେଖକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ “ନିମାଇଁ ସନ୍ନ୍ୟାସ” ଅଭିନୟ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ପରସ୍ପର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ସତ୍ୟ । ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିକୁ ନରେର କୋଳାହଳ ଘଣ୍ଟା ଏ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦ ରହିଯାଏ । ଉକ୍ତ ମାରବତା ମଧ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି କଣ୍ଠସ୍ଵର ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ ଭଳି ପ୍ରଣୟମାନ ହୋଇପାରେ ।

୪ । ଅନୁପାଳିର ଉକ୍ତିଶା—

ଅନୁପାଳି ବୈଶାଳୀ ନଗରର ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା ରାଜନଟୀ । ନୃତ୍ୟକଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦ୍ଵାରା ସେ ଜୀବନରେ ପ୍ରଭୁତ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ । ଆପଣାର ଅଲୌକିକ ରୂପଲବଣ୍ୟ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଜିବନ ସଜାଗ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଉଷ୍ମ-ଶୁଷ୍କ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ବୈଶାଳୀ

ଆଗମନ ବାଣୀ ଶବ୍ଦ ସଦୃଶ ପୁରଜନଙ୍କଠାରୁ ତଥାଗତଙ୍କର ଉଷା ଗ୍ରହଣ ଓ ଘାଷାଦାନ କଥା ଶ୍ରବଣ କରି ଅପଣାର ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରାସାଦରେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବାର ପ୍ଳୁତା ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ତଥାଗତ ଅମ୍ବପାଳଙ୍କଠାରୁ ଉଷା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସେ କଥା ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉ ନ ଥିଲା । ରଜନଟୀକର ବ୍ୟବସାୟଗତ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଅବହେଳା କରି ସତେ କଣ ମହାନାରୁଣିକ ତାଙ୍କର କୁଟୀର ଦ୍ଵାରରେ ଉପନୀତ ହେବେ ? ଅମ୍ବପାଳଙ୍କର ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ରଚନାର କଥାବସ୍ତୁ ।

୫ । ଶିଶୁସୃଷ୍ଟି -

ଶିଶୁସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉଦ୍ଘୋଷ । ଶିଶୁ ଅମୃତ ଜୀବନର ଓ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଗତିର ଉତ୍ସରୂପେ ସବୁଥା ପ୍ଳୁତଶୀତ । ଉଷା ଆନନ୍ଦ ଦାନ କଲପର ଶିଶୁ ଜାଣି ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଶାର ସମ୍ଭାର କରି ଆନନ୍ଦ ଦାନ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କୋଟି ଶିଶୁ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାରେ ଲେଖକ ମନରେ ସେ ପ୍ଳୁତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟବକ ।

୬ । ବାସର ଗୃହ -

ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କର ପ୍ରଥମ ମିଳନ କ୍ଷେତ୍ର । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରଣୟିନୀ ପ୍ରାଥମିକ ଉତ୍ସାହାଳତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯଥେଷ୍ଟ ସଫଳତା ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ କହିତ ଅସାମାନ୍ୟ । ତେଣୁ ପ୍ରଣୟିନୀ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରବାସ କଥା ଚେତାଇ ଦେଉଅଛି । ସେ ଜାଣେ

ଯେ ତାର ପ୍ରଣୟୀ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରବାସୀ । ସୁଦୂର ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ
ଭେଦ ତାର ଆଦର୍ଶ । ସେ ଆଦର୍ଶକୁ ପ୍ରଣୟର ସକାଶ୍ଚ ସୀମା
ମଧ୍ୟରେ ସେ ବାନ୍ଧ ରଖିବାକୁ ଲେଡ଼େ ନା । ମିଳନର ଏହି
କ୍ଷଣିକ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିକୁ ସେ ସ୍ମୃତି ପଟରେ ଅମର ରଖିବାକୁ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେହେଁ ପ୍ରଣୟୀର ପଥରୋପ କରିବାକୁ ଆଦୌ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ତେଣୁ—

“ମୁକ୍ତ ହାର ତୁମ ଲାଗି.....
.....ବ୍ୟଧି, ପ୍ରିୟ, ବିଦାୟ, ବିଦାୟ”

୭ ଓ ୮ । ପଥଚାୟା ଓ ପାନ୍ଥଶାଳା—

ଦୂର ପ୍ରବାସୀ ମାନବ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପଥରେ ବହୁ ବୃକ୍ଷ-
ଛୁପା କଲେ ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି; ପାନ୍ଥଶାଳାରେ ରହି ଲାଗି
ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ଜୀବନର ଅର୍ଦ୍ଧ ପଥରେ ସେହି
ଶତ ଶତ ଛୁପାବୃକ୍ଷ ଓ ପାନ୍ଥଶାଳାର ସ୍ମୃତି ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାପକ ।
ସେ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବିସ୍ମୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମ-
ସନ୍ତୋଷରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଅବିନଶ୍ଯର । ଲେଖକ ସେ
ସମସ୍ତ ସ୍ମରଣ କରି ଆନନ୍ଦିକ କୃତଜ୍ଞତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଜ୍ଞାପନ
କରିଥାନ୍ତି ।

୯ । ବିପ୍ଳବିଣୀ—

ଇତାଲି ଦେଶର ମଧ୍ୟଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଦାନ୍ତେ—
ତାଙ୍କର ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନରେ ବିପ୍ଳବିଣୀଙ୍କ ପ୍ରଣୟ
ସୁଲଭ ନହୋଇ ଥିଲେହେଁ କି ପ୍ରଣୟ ଓ ନିଷ୍ଠା, କାବ୍ୟଜଗତରେ
ଅସରନ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗପେ ଜୀବନ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି । ବିପ୍ଳବିଣୀ ଅନ୍ୟ ଏକ

ଅଭିନୀତ ଧନକଙ୍କର ଧାର୍ମିକତା କଲେହେଁ କବି ଗୁରୁ ଦାନେ ତାଙ୍କୁ ଆଜୀବନ ସ୍ମରଣ ରଖିଥିଲେ । କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ରଚନାରେ ପ୍ରଣୟର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ହୋଇଅଛି ।

୧୦ । କିସ୍ତା ଗୌତମୀ—ସୁତ୍ ନୋଟରେ ବିଆସାଇଥିବା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

୧୧ । ଉପା—

ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତା ଆଧୁନିକା ରୂପବତୀ ବାଳିକାର ପ୍ରତୀକ । ପୋଥିରେ ଆନେମାନେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଦର୍ଶ ଓ ଗୁଡ଼ିଆ ଶିଖି ଏବଂ ସେହି ଆଦର୍ଶର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଯେତେ ବାହୁସ୍ତୋଟ ମାରି ଅଭିମାନ ପ୍ରକାଶ କରୁଁ, ସେ ସମସ୍ତ ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଯେ କେଡ଼େ ଛୁଚ୍ଛ ତାହା ଉପା ଆପଣାର ନିସ୍ତୁ ଜୀବନରେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଅଛି । ଶେଷ ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ଧର୍ମ ଓ ମାତୃ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଦର୍ଶକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେଉଁ ନୈରାଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି ଏବଂ ଦନ୍ତ ବ୍ୟାଦାନ କରି ଯେଉଁ ଛୁଚ୍ଛ ହସ ହସିଅଛି, ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ବିଷୟ ।

୧୨ । ଉପମା ବିରୋଧ—

କବିମାନେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଣୟ ସଂଜ୍ଞାରେ ଯେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ଉପମାର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପୀଡ଼ାପ୍ରଦ ଓ ନିରାଶନାମୟ । ବାସ୍ତବସ୍ଥା ଓ ଉପମାର ଆନନ୍ଦ କେବଳ ବ୍ୟଥା ଓ ଅଶ୍ରୁରେ ସୁଲଭ ।

୧୩ । ମୃତ୍ତିକା ଦଶନ —

ରଚନା କାଳ ୧୯୩୨ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସ । କଥା ବସ୍ତୁର ଉତ୍ପତ୍ତି — ଲେଖକର ଟିଶୁପୁତ୍ରର ବିଷୟାଗ । ରଚନାର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଛବିରେ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ପୃଷ୍ଠାନୁପୃଷ୍ଠ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ସାରକଥା — ପୁନର୍ଜନ୍ମ କାଳ୍ପନିକ ଆଶ୍ୱାସ । ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ମାଟିରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ମାଟିରେ ମିଶେ । ମୃତ୍ୟୁ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ରୋଗର ଦୈନନ୍ଦିନ ଦୁର୍ବିପାକ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁର ସତ୍ତା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ଏକ କଠିଣ ବ୍ୟାପାର । ପ୍ରକୃତି ନିଷ୍ଠୁର । ଦୁଃଖର ଏ ସଂସାରରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁହିଁ ତାର ଏକାନ୍ତ ପରିଣତି । ଏ ମାୟିକ ଜଗତରେ ଯେତେ ଦୃଶ୍ୟ ଆନୁମାନଙ୍କର ଗୋଚରଭୂତ ହୁଏ, ତାହା କେବଳ ମହା ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଗ ରଞ୍ଜିତ ସେଦମାଳାର ଶ୍ରୀତ୍ୱା ମାତ୍ର । ଜନ୍ମ ଓ ମରଣକୁ ତୁଚ୍ଛ କରି ମହାଶୂନ୍ୟ ବିରଜମାନ । ସେହି ମହାଶୂନ୍ୟ ତଳେ ପୁଷ୍ପବିଧିର ମାତା ପୁଣି ପ୍ରଣୟିନୀ ହେବାର ଧୃଷ୍ଟତା ପୋଷଣ କରେ । ବିଭିନ୍ନ ରାଗରଙ୍ଗ ଭୂଷିତା ହୋଇ ଜାତି ଦଂଷ୍ଟ୍ର ସନ୍ତାନ କଥା ଭୁଲି ପ୍ରକୃତି ବା ମାୟାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତିକ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲନ୍ତି । ହୃଦୟଞ୍ଜ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ମହାଶୂନ୍ୟ ସନାତନ ସତ୍ୟ ଭଲ ସବୁ ଦେଖି ନିର୍ବିକାର । ଜୀବଦୁଷ୍ଟିରେ ବିଓଟି ସତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ — ପ୍ରଥମ — ମହାଶୂନ୍ୟ; ଦ୍ୱିତୀୟ — ରୋଗ, ଜର, ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟାଧିକୂଳ୍ମ ବିପନ୍ନ ମାନବର ସେବା ଓ ଉତ୍ସାହ ଦାନ । ଏହି ଦୁଇ ବିଷୟର ଉପଲବ୍ଧିରେ ଶାନ୍ତି ଓ ଆଶ୍ୱାସନା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ।

* ୫ମ ପଦ୍ୟ ପୂର୍ବ-ପଂକ୍ତି ୫ —

ସେ ସମୟରେ ବା ଘଟଣାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ କେତୋଟି ଗଡ଼ଜାତରେ ଗୁଳିଘେଟରେ ନିଶ୍ଚିତ ମୃତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆଯାଇଥାଏ । କାର୍ଯ୍ୟ ରଚୟିତାର ଐତିହାସିକତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତି ବହୁତ ବ୍ୟାପାର ରୂପେ ପରିଚିତ ହେବା ହେତୁ ସଠିକ ବବରଣୀ ଦିଆ ଯାଇନାହିଁ । ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମାନବ-ସମ୍ବଳ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଥବା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଗୃହରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ଚଳି କରୁଅଛନ୍ତି ।

୧୪ । ହରିଜନ —

ପଦ୍ୟର ନିପୁଣି United Pressଙ୍କର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ତବାଦ:—

Tragic Death of Sweeper Woman

Patna, June 12.

Reports of the death of a sweeper woman and her children under very tragic circumstance have been received from Khaji Khallan, Patna City.

It is said that a certain woman of the locality drew the attention of the sweeper woman to some sweets lying in the dustbin which the latter took out and ate with her children with the above results.

—United Press.

ରଚନାକଳ ୧୫୭।୧୯୪୦ । ପଦ୍ୟଟି ସ୍ବଳ୍ପଗାତ୍ର “ଆରମ୍ଭ” ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । “ହରିଜନ” ଶିବେନାମା କାଟି “ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ” ନାମକରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ପାଦକ ସମ୍ବଳେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶକ୍ତି ରାଉତରାୟ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେହେଁ ତାହା ରକ୍ଷା

କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ । ହରିଜନମାନେ ଯେ ହରିଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଶେଷ ପଂକ୍ତି ଦ୍ଵୟରେ ପ୍ରାୟ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛୁ । ଅଶାଦ୍ୟ ଯେଉଁ ଦେଶକାଳରେ ଶାଦ୍ୟରୂପେ ନିବେଶିତ ହୁଏ, ସେ ସ୍ଥଳରେ “ସମ ନାମ” ଶ୍ରବଣ ବା କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏକ ପ୍ରହସନ ବୋଲି ଶ୍ଵାମୀ ଦନ୍ତ ନିକୁଟାଇ ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିଛୁ । ତେଣୁ ସହିତ ଏହି ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଯେ କୋଟି କୋଟି ଜନସମାଜ ଶ୍ଵାମୀ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିଅଛୁ ।

୧୫ । ପତ୍ନୀତ୍ଵର ପୂର୍ବେ—

ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଣୟିନୀ ତାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିଜନ ପ୍ରଣୟୀକୁ ବିପତ୍ତଗାମୀ ହେବା ଦୋଷରୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରନ୍ତି । ଏହି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ଏହି ରଚନାର ଜନ୍ମଦାତା । ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ପ୍ରଣୟର ସ୍ଵରୂପ ଓ ଗୌରବ ଆଧୁନିକା ପ୍ରଣୟିନୀ ପ୍ରଣୟୀକୁ ଏ ରଚନାରେ ଚେତାଇ ଅଛନ୍ତି ।

୧୬ । ଶହ୍ଯଦ୍ଵ ବନ୍ଧନା—

ରଚନାକାଳ—୧୯୪୩ । ସେହି ବର୍ଷ ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ସଂଘଟିତ କପୁର ଶହ୍ଯଦ୍ଵମାନଙ୍କର ପାଣି ଏ ରଚନାର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟ । ପ୍ରକଟ ଆଉ କି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ନିଜ ଆସନର ଟଳମଳ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଶହ୍ଯଦ୍ଵମାନଙ୍କର ପାଣି ଆଦେଶ ବିଧାନ କରିଥିଲେ ।

୧୭ । ଶ୍ଵଶୁର ଗହସ୍ୟ—

ରଚନା କାଳ—୧୯୪୭ । ଏହି ରାଜନୈତିକ ରଚନାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶ୍ଵଶୁରତ୍ଵ ସବଜନ ସୁବିଦିତ । ବିପୁଳ ଶକ୍ତିଶାଳୀ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ସରକାରର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧରଣରେ ସେ ଶୂନ୍ୟତା ରହିଥାଏ ତାହା ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ଜାଣିବାର ଚେଷ୍ଟା କରେ ନାହିଁ ବୋଲି ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କୁ ଦେବତା ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ । ଏ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଯୁଗରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ରହସ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ନ କଲେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମୂଳ ଭିତ୍ତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯିବ । ଯୁଦ୍ଧର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ଏ ପଦ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ କେତେକ ସମସାମୟିକ ଦଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇ-ଅଛି । ପୁଟ୍ ନୋଟ୍ ବା ଟିପ୍ପଣୀ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

୧୮ । ଗଣବନ୍ଧୁ ଗାନ୍ଧି—

୧୯୪୮ ସାଲ ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖ ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ନାଥୁରାମ ଗଡ୍‌ସେଙ୍କ ଗୁଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ମହାତ୍ମାନଙ୍କ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଛଅଟି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଦେବତା କୌଣସି ଅଦୃଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ନ ହୋଇ ଗଣକୁ କଳ୍ପନା କରାହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧି କୌଣସି ଅଶରୀର ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ନ ହୋଇ ଏହି ମହାଭାରତୀୟ ଗଣର ବନ୍ଧୁରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

୧୯ । ଖେଳାଉଛୁ କାଳୀୟ ନାଗ—

ଗଣ ବା “ଗଣଦେବତା”ଙ୍କୁ ଶିବର କଳ୍ପନା କରାଯାଇପାରେ ଅଥବା ସୁପ୍ତ ବାସୁଙ୍କର କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରେ । ସୁସୁପ୍ତାବସ୍ଥାରେ ‘ଗଣ’କୁ କ୍ଷମତାହୀନ, ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁ ମନେ କରାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଗଣର ପ୍ରତିହିଂସା ବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରତିରୋଧ ଶକ୍ତିକୁ ଭୁଲି-

ଯିବା ମୁଖତା ମାସ । ଗଣର ସ୍ବଚନ୍ଦ୍ର ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅଛି । ଜନ-
ନାୟକ ତାହା ନ ଜାଣିଲେ ବହୁ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ
ପଡ଼େ—ଏପରି କି ପ୍ରାଣହାନି ଘଟେ । ଶତ୍ରୁ-ପକ୍ଷ ପଶ୍ଚାତରେ ଗଣର
ଆଶୀର୍ବାଦ ନଥିଲେ ଶତ୍ରୁ ବିଭ୍ରାଟ ଘଟେ । ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜନନାୟକ
ଗଣ ବା ଶତ୍ରୁ ଉପରେ ପ୍ରଭୁର ଅଭିମାନ ନ ରଖି ନିଜକୁ ଦାସ
ବା ସେବକ ମନେ କରିଥାଏ । ସୁବିଧାବାଦୀ ଜନନାୟକକୁ ବହୁ
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

୨୦ । ଅଗଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ—

ବହୁ ସ୍ବଦେଶପ୍ରେମୀ ଯୁବକଙ୍କର ବନ୍ଦୀ ହବସରେ ଐକ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।

୨୧ । ବୁଲୁକୁଡ଼ୀ—

ସହରର ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ । କୁକୁର-ଧର ତାରପରି
ମଣିଷ ବେକରେ ଯେ ତାର ଲାଗେ ସେକଥା ମାନବ-ମାତାଙ୍କର
ଅନୁଭୂତି ବଞ୍ଚିଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ କଥାଟାକୁ ସେ ନିଜଠାରେ
ଅତି ସହଜରେ ଆରୋପ କରିଅଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ
ବୁଦ୍ଧପୁର ଗନ୍ଦା ଏଡ଼େ ନଗଣ୍ୟ ଓ ସୁଲଭ ଯେ ସେଥିରେ ମାନବ ଓ
କୁକୁର ଶିଶୁ ଏକତ୍ର ପଂକ୍ତି-ଭୋଜନ କରିପାରନ୍ତି ।

୨୨ । ବିଲ୍ବମଙ୍ଗଳ—

ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସରେ ବିଲ୍ବମଙ୍ଗଳଙ୍କର ସ୍ଥାନ
ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଛି । ସାଧକ ପିତ୍ରିଲଭ କଲ ପୂର୍ବରୁ ସାଧାରଣ
ତୁଟ୍ ପିପାସା ପୀଡ଼ିତ ମୋହାବସ୍ଥା ଯୁବକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ

ତସ୍ମି ଖୋଲଦେଇଛି ଜଣେ ପତିତା, ସମାଜବନ୍ଧୁତା ନାଶ ।
 ପତିତାର ଆଦର୍ଶ, ପ୍ରେମ ଓ ସତ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହାସ୍ୟାସ୍ତବ ବସ୍ତୁ
 ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଏକା ତାହା ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଅଛି ।
 ଏ ସଂପର୍କରେ ଅପର ପତିତା— “ଅମ୍ବପାଳୀ”ଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
 ଭୁଲମୟ । ୨୩ ଓ ୨୫— ସୋମାଶିକ୍ ବା ସୋମାସିକର ରଚନା ।
 ସୁବୋଧ ହେତୁ ଟୀକା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

୨୪ । ଗର୍ଦଭର ଦୁର୍ଗାପୂଜା —

ପୂଜାର ଅଧିକାର ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦେବତାବିଜ୍ୟରେ ଗର୍ଦଭର
 ସ୍ଥାନ ଅଛି— ବିଶେଷତଃ ତଥାଗତଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ପାଟଲପୁର ମନ୍ତ୍ରା-
 ନଗରରେ । ପୂଜା-ରୀତିରେ ଲକ୍ଷକୋଟି ନିଃସ୍ବକର ମୁଖପାତ୍ର
 ହୋଇ ସେ “ବିଶ୍ଵ-ଜନନୀ”ଙ୍କ ଆଗେ ବସ୍ତ୍ରରହିବାର ଧୂଷ୍ଣତା
 ଜ୍ଞାତନ କରିଛି, ଚିତ୍କାର କରି । ପୂଜାରୀରେ ଏତଶାଟି ଲକ୍ଷକର
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁଭୂତି ।

୨୫ । ବ୍ରହ୍ମଜବା—

ଜଣେ ଉଦ୍‌ୟମାନ ଯୁବକ ଶାବ୍ୟ, ବୟ, ଶିକ୍ଷା, ପରିଶେଷରେ
 ସାମାଜିକ ସ୍ନେହପ୍ରୀତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ବକୃତ ମସ୍ତିଷ୍କ ହୋଇଥିଲେ ।
 ସେ କପରି ସୁସ୍ଥ-ମସ୍ତିଷ୍କ ହେବେ ତାହା ସମାଜ-ପତିମାନଙ୍କର
 ବିରୂପ୍ୟ । କାରଣ କୃଷ୍ଣର ଯାହାର, ଦାୟିତ୍ବ ତାଙ୍କର ।

୨୬ । ପତ୍ନୀ—

ଅନାଦି କାଳର ରହସ୍ୟ ବା ମାୟା ଅତି ବାସ୍ତବରୂପେ
 ଉଦ୍‌ୟମାନ । ପଦ୍ୟରେ ଆତ୍ମାକୁ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରି ଦେହକୁ ମନ୍ଦର

ଆଶ୍ୟା ଦିଆଯାଇଅଛି । ଦେହକୁ ଯଦି ଆଧୁନିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ
ସମ୍ମତ ଦେହ-ମନ ବା ଦେହ-ଆତ୍ମା କୁହାଯାଏ, ଲେଖକର କିଛି
ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ ।

୨୮ । ସତ୍ୟହେଉ ଉଃଥ—

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦାର୍ଶନିକ, କବି, ନବୀନଯୁଗର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖି-
ଅଛନ୍ତି ଓ ସେ ଯୁଗର ଜୟଗାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଏ ଯୁଗ
କବିର ସ୍ବପ୍ନ ମାତ୍ର ।
